

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Rigorózní práce

Právní úprava společného jmění manželů

Legal regulation of community property

Konzultant: JUDr. Dita Frintová, Ph.D.

Zpracovatel: Mgr. Markéta Kramperová

březen 2010

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Mgr. Markéta Kramperová

OBSAH

I.	Úvod	1
I. 1.	Pojem společné jmění manželů	1
I. 2.	Historický vývoj právní úpravy společného jmění manželů	2
II.	Vznik společného jmění manželů	8
III.	Předmět společného jmění manželů	11
III. 1.	Majetek společného jmění manželů	20
III. 1. 1.	Peněžní zdroje	20
III. 1. 2.	Další zdroje	26
III. 1. 3.	Věci nemovité	28
III. 2.	Majetek vyloučený ze společného jmění manželů	31
III. 2. 1.	Majetek získaný dědictvím	31
III. 2. 2.	Majetek získaný darem	32
III. 2. 3.	Majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela	35
III. 2. 4.	Věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů	36
III. 2. 5.	Věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka	38

IV.	Správa společného jmění manželů	39
V.	Společné jmění manželů a podnikání	44
V. 1.	Podniká jen jeden z manželů	45
V. 2.	Podnikají oba manželé	52
VI.	Modifikace společného jmění manželů	54
VI. 1.	Rozšíření nebo zúžení rozsahu společného jmění manželů smlouvou manželů	56
VI. 2.	Zúžení rozsahu společného jmění manželů rozhodnutím soudu	58
VI. 3.	Změna doby vzniku společného jmění manželů	62
VI. 4.	„Předmanželská smlouva“	63
VII.	Výkon rozhodnutí a společné jmění manželů	65
VIII.	Zánik společného jmění manželů	71
VIII. 1.	Zánik společného jmění manželů ve vazbě na zánik manželství	72
VIII. 1. 1.	Smrt manžela či jeho prohlášení za mrtvého	72
VIII. 1. 2.	Rozvod manželství	74
VIII. 2.	Zánik společného jmění manželů bez vazby na zánik manželství	76
VIII. 2. 1.	Propadnutí majetku	77

VIII. 2. 2.	Prohlášení konkurzu	79
IX.	Vypořádání zaniklého společného jmění manželů	82
IX. 1.	Vypořádání dohodou	84
IX. 2.	Vypořádání rozhodnutím soudu	88
IX. 3.	Vypořádání ze zákona	95
IX. 4.	Vypořádání společného jmění manželů v dědickém řízení podle ustanovení § 1751 občanského soudního řádu	97
IX. 5.	Vypořádání společného jmění manželů smlouvou ve smyslu ustanovení § 24a zákona o rodině	99
IX. 6.	Zásady vypořádání společného jmění manželů	101
IX. 7.	Náhrada nákladů vynaložených ze společného majetku manželů a na tento majetek	106
X.	Závěr	109
	Resumé	118
	Seznam použité literatury	121

I. Úvod

I. 1. Pojem společné jmění manželů

Společné jmění manželů je od 1. srpna 1998 právní formou majetkového společenství mezi manžely. Do té doby patřily manželské majetkové vztahy pod institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

Právní úprava společného jmění manželů je v současnosti obsažena v části druhé zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“) v hlavě druhé pod marginální rubrikou „Spoluvlastnictví a společné jmění“. Občanský zákoník v platném znění, na rozdíl od předchozí úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů, již neoznačuje společné jmění manželů jako další formu spoluvlastnictví vedle spoluvlastnictví podílového, neboť do jeho předmětu nově řadí kromě majetku též závazky. Činí tak s ohledem na dosavadní koncepci vlastnického práva, podle které mohou být předmětem vlastnického práva pouze věci a nikoli i práva a závazky.¹ Úprava vychází ze zásady rovnosti manželů, pokud jde o jejich práva a povinnosti v majetkových vztazích.

Společné jmění manželů je základním a universálním majetkovým společenstvím manželů. Toto majetkové společenství je vázáno na manželství, a proto může vzniknout pouze a výlučně jen mezi manžely. Vznik manželství, důvody jeho neplatnosti, neexistence a zánik manželství upravuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o rodině“). Ten je v postavení *lex specialis* ve vztahu k občanskému zákoníku. Na rozdíl od nicotného manželství dochází ke vzniku společného jmění manželů i v manželství neplatném (R 42/72). Společné jmění manželů naopak nemůže vzniknout mezi druhem a družkou nebo mezi osobami stejného pohlaví. Ustanovení o společném jmění

¹ Bičovský, J., *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů*, Praha: Orbis, 1974, s. 356.

manželů se nevztahují ani na osoby, které uzavřely registrované partnerství podle zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Ustanovení o společném jmění manželů představují legální úpravu majetkových vztahů mezi manžely. Zvláštní právní úprava majetkových vztahů manželů reflektuje požadavek zásadně stejné životní úrovně manželů, vyplývající z pojetí manželství jako specifického společenství muže a ženy. Manželské majetkové právo zahrnuje vedle institutu společného jmění manželů též vymezenou oblast dědického a nájemního práva. Ve své působnosti má nejen úpravu majetkových vztahů mezi manžely, ale též úpravu majetkoprávních vztahů manželů k třetím osobám.

I. 2. Historický vývoj právní úpravy společného jmění manželů

S historicky první propracovanou právní úpravou majetkových vztahů mezi manžely se můžeme setkat již v právu římském. Manželským majetkovým záležitostem se podrobně věnovalo též právo církevní a právo zvykové, v němž našlo své inspirační zdroje i naše právo. V těchto historických právních systémech platilo obecné pravidlo, že soubor majetku tvořící manželské majetkové společenství patří jako vlastníku jen manželovi. Muži jako hlavě rodiny byla totiž svěřena hlavní úloha v majetkových vztazích mezi manžely. To odpovídalo historické nerovnosti mužů a žen.

Na našem území došlo ke změně v oblasti manželského majetkového práva až s přijetím Obecného zákoníku občanského z roku 1811 (ABGB)², který vycházel ze zásady odděleného majetku manželů a modifikovaného dotálního systému³. Uzavřením manželství žádné majetkové společenství nevznikalo a každý z manželů měl svůj výlučný majetek. Vzhledem k tomu, že dominantní postavení v rodině měl i nadále muž, případné

² Císařský patent č. 946/1811 sb.z.s.; účinnost k 1. 1. 1812; zrušen k 1. 1. 1966.

³ Blažke, J., Majetkové právo manželské, Sborník studií z občanského práva, Praha: Orbis, 1953, s. 223.

pochybnosti o majetkových záležitostech byly řešeny ve prospěch jeho majetku. Navíc manželovi svědčila domněnka, že majetek nabytý za trvání manželství nabývá manžel.⁴ Obecný zákoník občanský nově v § 1233 an. umožnil, aby si manželé smlouvou založili tzv. společenství statků. Toto majetkové společenství tedy nevznikalo ze zákona, ale na základě smlouvy. Jeho součástí byl pouze majetek uvedený ve smlouvě a každému z manželů náleželo celé vlastnictví k tomuto majetku. Společenství statků bylo vázáno na trvání manželství, takže při jeho zániku se muselo rozdělit. Společenství bývalo uzavíráno zpravidla jen pro případ smrti a pozůstalému manželovi zaručovalo právo na polovinu z majetku ve společenství. Systém odděleného majetku manželů převažoval na našem území až do roku 1950, kdy u nás přestal platit rakouský Obecný zákoník občanský z roku 1811.⁵

Dne 28. října 1918 byl schválen Národním výborem v Praze zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého. Zákon měl povahu recepční a transformační, neboť přebíral dosavadní právní řád a dosavadní státní instituce rakouské a uherské. Zákon recipoval, tedy vytvořil právní řád československý z právního řádu rakouského a uherského, a to formálně i obsahově. Dosavadní rakouské zemské a říšské zákony a nařízení zůstaly v platnosti. Samozřejmě obsahově mohly být státem využívány jen ty právní normy, které byly v souladu se vznikem nového státu. Tím byla zachována právní kontinuita mezi starým a novým právním řádem.⁶ V rámci této recepce byl převzat také rakouský Obecný zákoník občanský z roku 1811, který i nadále platil na území tehdejších Čech, Moravy a Slezska, a dále uherské právo, které platilo na Slovensku. Až do vydání občanského zákoníku z roku 1950 platil u nás v oblasti občanského práva tzv. právní dualismus, tj. jiný občanskoprávní režim na území nynější České republiky a jiný na území nynější Slovenské

⁴ Hrušáková, M., Mates, P., K některým otázkám nové úpravy majetkového práva manželů, Právo a zákonnost č. 3/1992, s. 180.

⁵ Srov. Rouček, F., Sedláček, J., Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, III. díl, Praha, 1935.

⁶ Zimek, J., Ústavní vývoj českého státu, Masarykova univerzita, Brno, 1996, s. 25.

republiky.⁷ Vzhledem k tomu se majetkové vztahy manželů řídily jiným právním režimem v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a jiným na Slovensku.

Uherské právo, které platilo na Slovensku, bylo právo zvykové a nekodifikované. Na Slovensku nabýval u šlechticů veškerý majetek za trvání manželství zásadně muž a mezi manžely nešlechtickými platila tzv. koakvizice. Koakvizici tvořil majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem. Vyloučen z koakvizice byl také majetek nabytý před vznikem manželství. Koakviziční majetek byl v jakémsi spoluvlastnictví, které bylo za trvání manželství zásadně nezrušitelné. Manželce patřila polovina koakvizice z titulu vlastnického, avšak závětí mohl manžel její právo na koakvizici odejmout. Za trvání manželství koakvizicí disponoval, spravoval a užíval jen manžel.⁸ Honoráριοvé (osoby pracující duševně – umělci, úředníci nebo vědci) a šlechtici se mohli koakvizici podřídit smluvně.

Únorové události roku 1948 změnilы charakter státu ve stát lidově demokratický pod vlivem sovětské moci. Ústavně politická krize změnila poměr politických sil ve prospěch KSČ a významně oslabila politický pluralismus. Přes snahu udržet ústavní kontinuitu s předmnichovskou republikou došlo na základě ústavy z roku 1948 k rozsáhlé přestavbě právního řádu. Pod vlivem koncepce tzv. zlidovění práva byl přijat nový občanský zákoník č. 141/1950 Sb., který nabył účinnosti dne 1. ledna 1951. Ten již platil v celém Československu. Zásadní změnou byla úprava věcí rodinných a manželských v samostatném zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (dále jen „zákon o právu rodinném“). S účinností od 1. ledna 1950 tedy začalo být rodinné právo tradováno jako samostatné právní odvětví. Majetkové vztahy mezi manžely byly vyčleněny z předmětu

⁷ Knappová, M. a kol., Občanské právo hmotné 1, 4. vydání, Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 59.

⁸ Rouček, F., Sedláček, J., Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, V. díl, Praha, 1937, s. 504.

úpravy občanského práva a přeřazeny do nově vzniknuvšího práva rodinného. Účelem bylo oprostit manželství od předchozího majetkového pojetí. Zákon o právu rodinném v § 22 až § 29 poprvé upravil tzv. zákonné společenství majetkové. Zákonné společenství majetkové manželů bylo tvořeno majetkem nabytým manžely za trvání manželství v době účinnosti zákona o právu rodinném, s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, jakož i věcí sloužících osobní potřebě nebo výkonu povolání jednoho z manželů. Manželé mohli dohodou sepsanou ve formě soudního zápisu měnit jeho rozsah.

V šedesátých letech 20. století byla úprava manželských majetkových vztahů vrácena do občanského práva. Dosavadní občanský zákoník č. 141/1950 Sb. byl s účinností k 1. dubnu 1964 nahrazen novým občanským zákoníkem č. 40/1964 Sb., který platí ve své novelizované podobě až do současnosti. Nový občanský zákoník nepřevzal zákonné společenství majetkové manželů, ale vytvořil institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů bylo koncipováno jako protipól spoluvlastnictví podílového. Rozdíl mezi oběma druhy spoluvlastnictví spočíval ve vyjádření podílů. Podíly jsou určeny pouze u podílového spoluvlastnictví, kdežto u bezpodílového spoluvlastnictví manželů nepřichází vyjádření podílů v úvahu. Každému z bezpodílových spoluvlastníků přísluší vlastnické právo k celé věci, přičemž toto vlastnické právo je současně omezeno vlastnickým právem druhého bezpodílového spoluvlastníka k téže věci. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů mohlo vzniknout jen mezi manžely, mezi jinými subjekty vždy vznikalo jen spoluvlastnictví podílové, přičemž také manželé mohli být podílovými spoluvlastníky. Předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů bylo vše, co mohlo být předmětem osobního vlastnictví a co bylo nabyto některým z manželů za trvání manželství, s výjimkou věcí získaných dědictvím nebo darem, jakož i věcí, které podle své povahy skutečně sloužily osobní potřebě nebo výkonu povolání jen jednoho z manželů.

Logicky byl z bezpodílového spoluvlastnictví manželů vyloučen též majetek, jehož vlastníkem byl před uzavřením manželství jeden z manželů. Tento majetek zůstával v jeho výlučném vlastnictví. Institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů si vyžádal při svém zavedení jemu odpovídající úpravu majetkových společenství manželů vzniklých podle dřívějších právních předpisů. Stalo se tak ustanovením § 500 odst. 1 občanského zákoníku (§ 856 odst. 1 občanského zákoníku v platném znění), podle něhož "Majetková společenství mezi manžely vzniklá podle dřívějších předpisů zanikají dnem 1. dubna 1964. Tímto dnem vznikne bezpodílové spoluvlastnictví manželů ke všemu, co podle tohoto zákona do jejich bezpodílového spoluvlastnictví patří.". Vychází-li se ze vzájemné souvislosti obou vět ustanovení § 500 odst. 1 občanského zákoníku a z důvodové zprávy, která uvádí, že majetkovým společenstvím vzniklým podle dřívějších předpisů, je nutno rozumět zákonné společenství majetkové manželů podle ustanovení § 22 zákona o právu rodinném a majetkové společenství ve formě tzv. koakvizice, je odůvodněn závěr, že všechna majetková společenství vzniklá podle dřívějších předpisů dnem 1. dubna 1964 zanikají a že pouze věci z těchto majetkových společenství, pokud mohou být předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jsou takovými předměty. Samostatný majetek manželů tím nebyl dotčen.⁹

Významnou roli v manželských majetkových vztazích sehrály politické a ekonomické změny roku 1989. K zásadní novelizaci, po které z dosavadního občanského zákoníku z roku 1964 zůstalo jen málo, došlo v roce 1992 zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník. Část druhá pojednávající o právech věcných byla od základu změněna. Touto tzv. velkou novelou občanského zákoníku došlo k prolomení kogentnosti právní úpravy ve vztahu k dispozičním oprávněním manželů. Manželům bylo umožněno dohodou ve formě notářského zápisu rozšířit či zúžit zákonem stanovený rozsah

⁹ Rc 70/65, Stanovisko Prz 51/65 (Sb.NS 65, 10:399).

bezpodílového spoluvlastnictví manželů nebo dokonce vyhradit jeho vznik až ke dni zániku manželství. Novela navíc vyňala z bezpodílového spoluvlastnictví manželů věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka. Restitučními předpisy byly například zákon č. 403/1990 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, zákon č. 229/1991 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd a zákon č. 87/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Nové podmínky tržního hospodářství si rovněž vyžádaly novou úpravu vztahu bezpodílového spoluvlastnictví manželů k případné podnikatelské činnosti manželů. Těmito a některými dalšími úpravami došlo k odstranění deformací, které byly do manželského majetkového práva vneseny v předchozím období.

Novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů, byl namísto bezpodílového spoluvlastnictví manželů do občanského zákoníku zaveden nový širší institut společné jmění manželů. S účinností od 1. srpna 1998 se bezpodílové spoluvlastnictví manželů transformovalo do společného jmění manželů za předpokladu, že k tomuto datu existovalo. Nešlo přitom jen o změnu terminologickou, nýbrž i o závažnou změnu obsahovou.¹⁰ Nejvyšší soud České republiky dovedl, že bezpodílové spoluvlastnictví manželů a společné jmění manželů nejsou shodné instituty. Liší se svým předmětem, obsahem, rozsahem i zánikem. Hlavním rozdílem je, že nyní je společné jmění manželů pojímáno jako komplexní majetkové společenství manželů, a to nejen se všemi věcmi, ale také právy a závazky. Manželé mají též širší dispoziční možnosti, což je vnímáno jako pozitivní jev.

¹⁰ Viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. září 2000, sp. zn. (Rc) 30 Cdo 1803/2000.

II. Vznik společného jmění manželů

Společné jmění manželů vzniká okamžikem uzavření manželství. Vzhledem k tomu, že se jedná o majetkové společenství, nestačí k jeho vzniku pouze uzavření manželství, ale je navíc třeba aby manželé nabyli v manželství majetek, který je způsobilý být jeho součástí. V okamžiku vzniku tohoto majetkového společenství je toto společenství prázdné a začíná se naplňovat postupně společným životem.

Společné jmění manželů je úzce vázáno na manželství, a proto může vzniknout pouze a výlučně jen mezi manžely. Manželství definuje ustanovení § 1 zákona o rodině jako trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem, a to sňatkem. Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství učiněným před obecním úřadem pověřeným vést matriky, popřípadě úřadem, který plní jeho funkci nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti, oprávněné k tomu zvláštním předpisem. Souhlasné prohlášení muže a ženy je projevem vůle směřujícím ke vzniku manželství, tj. je právním úkonem. Prohlášení se činí veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků.

Zákon o rodině rovněž stanoví, v jakých případech je manželství neplatné a v jakých případech se považuje za neexistentní.

Neplatností manželství sankcionuje zákon o rodině jednak vady ve způsobilosti snoubenců k manželství a jednak vady ve sňatečném prohlášení. Manželství je tak zakázáno tomu, kdo již ve stavu manželském je nebo tomu, kdo uzavřel registrované partnerství, dále osobám v blízkém příbuzenském poměru, osobám nezletilým nebo osobám stíženým duševní poruchou. Na neplatné manželství je podle právní teorie pohlíženo jako na platné, a to až do doby, než je soud za neplatné prohlásí.¹¹ Rozhodnutí soudu ve věci neplatnosti má zpětné účinky ke dni sňatečného prohlášení,

¹¹ Srov. Radvanová, S., Zuklínová, M., Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1999.

tj. působí *ex tunc*. Manželství prohlášené za neplatné se sice považuje za neuzavřené, ale o právech a povinnostech manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových poměrech platí obdobně ustanovení o právech a povinnostech rozvedených manželů ke společnému dítěti a jejich majetkových poměrech. Společné jmění manželů tedy jednoznačně v neplatném manželství vzniká (R 42/72). Rozsudkem soudu, kterým bylo rozhodnuto o tom, že manželství je neplatné, však zaniká, jako je tomu u zániku platného manželství, a je třeba provést jeho vypořádání.

Společné jmění manželů naopak nevzniká v případech podle § 17a zákona o rodině, tj. v případech, kdy nevznikne ani manželství. Podle § 17a zákona o rodině manželství nevznikne tehdy, jestliže muž nebo žena byli k prohlášení o uzavření manželství donuceni fyzickým násilím (odst. 1), jestliže bylo uzavřeno nezletilým mladším šestnácti let (odst. 2), a jestliže nebyly dodrženy podmínky uvedené v § 4a odst. 1, § 4b odst. 2 a § 9 zákona o rodině (odst. 3). Tento výčet ale nelze považovat za taxativní. Manželství nevznikne například ani mezi osobami stejného pohlaví, což je třeba vyvodit z dikce ustanovení § 1 zákona o rodině. Takovéto manželství z hlediska práva nevzniklo, a proto ani nemůže nikdy konvalidovat. Nevzniká zde společné jmění manželů a není třeba žádný majetek vypořádat. Nebylo by totiž možné ani stanovit dobu, ke které je možné majetek vypořádat. Pokud nabudou zdánliví manželé nějaký majetek za společný, stanou se podílovými spoluvlastníky podle výše investovaných prostředků.

Nové společné jmění manželů nemůže vzniknout podle ustanovení § 276 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) ani po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu. Pokud dlužník uzavře nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů až ke dni zániku těchto účinků. Podle tohoto zákona navíc prohlášením konkurzu zaniká společné jmění dlužníka a jeho manžela. Byli-li vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku

manželství, má prohlášení konkurzu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství.

Vznik společného jmění manželů mohou manželé podle ustanovení § 143a odst. 2 občanského zákoníku smlouvou ve formě notářského zápisu zcela nebo zčásti odložit ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Společné jmění manželů v tomto případě sice vzniká, je ale omezeno na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Pro manžele to znamená, že za trvání manželství mají až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti jen výlučné majetky. Věci, které manželé nabyli společně, budou spadat do jejich podílového spoluvlastnictví. Dojde-li k zániku manželství, ve výlučném vlastnictví každého manžela zůstane jen ten majetek, který by jím byl i za trvání manželství a do společného jmění manželů vstoupí jen ten majetek, který je způsobilý být jeho předmětem. K dispozičním úkonům manželů za trvání manželství se nepřihlíží.¹²

¹² Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 2. vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 53.

III. Předmět společného jmění manželů

Předmět společného jmění manželů je definován v ustanovení § 143 občanského zákoníku.

Společné jmění manželů tvoří na straně aktiv majetek vymezený v § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku, tj. majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka. Pozitivní vymezení případů, ve kterých se majetek stane předmětem společného jmění manželů, je tedy omezeno taxativním negativním výčtem případů, ve kterých se naopak majetek součástí společného jmění manželů nestane.

Pojem „majetek“ není v občanském zákoníku výslovně definován a jeho obsah lze dovozovat pouze z následných ustanovení, která upravují právní osud majetku sestávajícího z věcí movitých i nemovitých, ostatních majetkových práv a pohledávek. Takové vymezení není v rozporu ani s obsahem pojmu majetek ve vztazích upravených zákonem č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obchodní zákoník“), jenž obchodní majetek definuje jako věci, pohledávky a jiná práva a penězi ocenitelné jiné hodnoty. Tzv. ostatní majetková práva patřící do společného jmění manželů obsahují nejen práva v podobě pohledávek vzniklých z právních úkonů, ze způsobené škody, bezdůvodného obohacení a jiných skutečností uvedených v občanském zákoníku, nýbrž zahrnují i majetková práva představující účast jednoho z manželů v obchodní

společnosti či družstvu, majetková práva z průmyslového a jiného duševního vlastnictví nebo majetková práva vzniklá z obchodněprávních závazkových vztahů. Předmětem společného jmění manželů naopak nebudou vedle práv osobnostních ani ta majetková práva, která jsou neoddělitelně spjata s osobou jednoho z manželů. Součástí společného jmění tak nebude například právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění. Toto právo totiž ve smyslu § 579 odst. 2 občanského zákoníku smrtí věřitele zaniká.

Předmětem společného jmění manželů se stane pouze majetek, k jehož nabytí došlo za trvání manželství jedním nebo oběma manžely za podmínky, že neexistuje zákonný ani smluvní důvod, který by tento majetek ze společného jmění manželů vylučoval.¹³

Do společného jmění manželů lze nabývat majetek na základě smlouvy směřující k převodu vlastnického práva. Rozhodující pro zařazení věci do společného jmění manželů je okamžik nabytí vlastnictví k věci, nikoliv okamžik uzavření smlouvy. Manželé, kteří společně nabývají majetek do společného jmění manželů na základě smlouvy, musí oba splňovat obecné i zvláštní předpoklady platného nabytí.¹⁴

Vlastnické právo k věcem movitým se podle ustanovení § 133 odst. 1 občanského zákoníku nabývá jejich převzetím, pokud se movitá věc převádí na základě smlouvy a právním předpisem není stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak. Samotná smlouva má tedy pouze účinek obligační, nikoli translační. K nabytí vlastnictví zákon vyžaduje nejen smlouvu, ale též převzetí věci. Smluvní převod vlastnictví je proto dvoufázový. Rozlišujeme zde právní důvod (smlouva) a právní způsob nabytí vlastnictví (převzetí věci). Převzetí věci nutně předchází její odevzdání zcizitelem, přičemž dohromady tvoří právní institut tradice. Tradici lze uskutečnit formou hmotného odevzdání, tj. buď z ruky do ruky nebo distančně, zejména poštovní nebo jinou zásilkou, anebo i jinými

¹³ Knappová, M. a kol., Občanské právo hmotné 1, 4. vydání, Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 383.

¹⁴ Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 2. vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 75.

způsoby, například symbolické odevzdání soupisu věcí a klíče ke skladu, ve kterém jsou věci uloženy.¹⁵

Převádí-li se smlouvou vlastnické právo k nemovitosti, je právním způsobem nabytí vlastnického práva vklad do katastru nemovitostí podle ustanovení § 133 odst. 2 občanského zákoníku. To platí vždy při převodu vlastnického práva k pozemku. Jde-li o převod vlastnictví ke stavbě, která není předmětem evidence v katastru nemovitostí, nabývá se vlastnictví již okamžikem účinnosti této smlouvy (§ 133 odst. 3 občanského zákoníku). K nabytí nemovitosti do společného jmění manželů na základě smlouvy je rozhodující, kdy nastanou právní účinky vkladu. Jestliže právní účinky vkladu nastanou až po uzavření manželství, nemovitost se stane součástí společného jmění manželů.¹⁶ Pokud byla kupní cena pořizované věci zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevili vůli nabýt kupovanou věc do majetkového společenství manželů, pak se podle soudní praxe tato věc rovněž stane předmětem jejich majetkového společenství (R 49/01). To potvrdil i Ústavní soud České republiky svým nálezem sp. zn. III ÚS 317/2000. Podle tohoto nálezu „nelze zaměňovat dva zcela odlišné právní instituty, totiž vlastnické právo ke koupené věci (nemovitosti) jako právo věcné s obligačním vztahem ke sjednané kupní ceně, jejíž úhrada, ať již byla provedena z jakéhokoli zdroje, na samotné vlastnické právo (jeho vznik a rozsah) je zcela nerozhodná“.

Do společného jmění manželů lze nabývat též na základě jiných skutečností, tj. ze zákona, rozhodnutím státního orgánu, vydržením, vytvořením věci, v dražbě atd.

Nabytí do společného jmění manželů na základě zákona není v praxi obvyklé. Příkladem může být transformace práva osobního užívání pozemku na vlastnictví fyzické osoby ve smyslu ustanovení § 872 odst. 1

¹⁵ Knappová, M. a kol., Občanské právo hmotné 1, 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2002, s. 299.

¹⁶ Mikeš, J., O vkladu vlastnického a jiného věcného práva do katastru nemovitostí, Právní praxe, 1993, s. 55.

občanského zákoníku. V případě, že došlo k platnému uzavření dohody o zřízení práva osobního užívání pozemku s jedním z manželů před vznikem manželství, avšak k registraci této dohody došlo až za trvání manželství, právo společného užívání pozemku manžely nevzniklo a tento pozemek se v důsledku transformace práva osobního užívání pozemku na právo vlastnické nestal předmětem jejich bezpodílového spoluvlastnictví ani jejich společného jmění.¹⁷ Pokud došlo k transformaci práva společného užívání pozemku manžely za trvání manželství, připadlo vlastnické právo k pozemku do jejich bezpodílového spoluvlastnictví (R 63/95).

Nabývá-li se vlastnictví rozhodnutím státního orgánu, pak se podle ustanovení § 132 odst. 2 občanského zákoníku nabývá vlastnictví dnem v něm určeným, a není-li určen, dnem právní moci rozhodnutí. Tento den je rozhodující pro posouzení, zda je věc předmětem společného jmění manželů. Ve vztahu ke společnému jmění manželů to bude zejména nabytí výrokem soudním, který se bude vázat například ke zpracování věci podle § 135b občanského zákoníku nebo k příklepu při dražbě v rámci výkonu rozhodnutí podle § 329 odst. 2 občanského soudního řádu.

V případě vydržení se vlastnické právo nabývá ex lege počátkem dne, který následuje po skončení vydržecí doby bez dalšího právního úkonu nebo rozhodnutí.¹⁸ Budou-li oprávněnými držiteli po celou vydržecí dobu oba manželé, nabývají vlastnické právo k vydržené věci oba manželé za podmínky, že se nejedná o věci, které nemohou být předmětem vlastnictví nebo věci, které mohou být jen ve vlastnictví státu nebo zákonem určených právnických osob (§ 125 odst. 2 občanského zákoníku). I v případě, že oprávněným držitelem bude pouze jeden z manželů, věc se stane součástí společného jmění manželů za podmínky, že druhý z manželů bude též v dobré víře a k vydržení dojde za trvajících majetkového společenství manželů.¹⁹ Podle ustanovení § 134 odst. 1 občanského zákoníku se stane

¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. března 2001, sp. zn. (Rc) 22 Cdo 2988/99.

¹⁸ Petr, B., Vydržení v českém právu, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2002, s. 132.

¹⁹ Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. II. ÚS 219/95.

oprávněný držitel vlastníkem věci, má-li ji nepřetržitě v držbě po dobu tří let, jde-li o movitost, a po dobu deseti let, jde-li o nemovitost.

Vytvoří-li jeden z manželů nebo oba společně novou věc, stane se součástí společného jmění manželů v okamžiku jejího zhotovení. Součástí společného jmění manželů se stane k okamžiku udělení příklepu i věc získaná jedním nebo oběma manžely podle zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů za podmínky, že vydražitel ve lhůtě uhradí stanovenou cenu.²⁰

Do společného jmění manželů lze nabývat majetek pouze zákonným způsobem, a proto sem nespadá majetek získaný protiprávní cestou. Předmětem majetkového společenství manželů tak není věc, kterou pachatel získal za trvání manželství trestným činem nebo jako odměnu za něj, resp. ji nabyt za věc nebo jinou majetkovou hodnotu získanou tímto způsobem (Rt 31/78). Nejvyšší soud České republiky v této souvislosti též dovodil, že věc, která je předmětem společného jmění manželů, není cizí věcí, která by byla způsobitelným předmětem trestného činu krádeže či loupeže spáchané druhým manželem.²¹ Do společného jmění manželů nelze nabýt ani věci vyňaté z občanskoprávního styku (*res extra commercium*). Jedná se o věci, jejichž nabývání a zcizování upravují zvláštní předpisy (například třaskaviny, jedy a drogy).

Občanský zákoník koncipuje společné jmění manželů ve své podstatě jako spoluvlastnictví ke společnému majetku manželů. Každý manžel je vlastníkem celé věci ve společném jmění manželů, je však omezen stejným právem druhého manžela (R 42/72). Z hlediska procesního se může každý z manželů samostatně domáhat u soudu ochrany vlastnického práva k věcem ve společném jmění manželů, i když s tím druhý manžel nesouhlasí.²² Toto právo má obdobně i v době, kdy majetkové společenství manželů již zaniklo, avšak nebylo vypořádáno.²³

²⁰ K tomu viz Veselý, J., Rakovský, A., Mikšovský, P., Šimková, R., Zákon o veřejných dražbách, Komentář, Praha: C.H.Beck, 2001.

²¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13. června 2001, sp. zn. (Rt) 7 Tz 120/2001.

²² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. dubna 2002, sp. zn. (Rc) 28 Cdo 555/2002.

²³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 366/99.

Občanský zákoník pod pojem jmění zahrnuje nejen aktiva, ale též pasiva. Společné jmění manželů tvoří na straně pasiv ve smyslu ustanovení § 143 odst. 1 písm. b) občanského zákoníku závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství. I v případě závazků je předmět definován jednak pozitivně a jednak negativně. Taxativně jsou z předmětu společného jmění manželů vyňaty jednak závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a jednak závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z manželů bez souhlasu druhého.

Určit v konkrétním případě, zda se jedná o závazek, který tvoří nebo netvoří součást společného jmění manželů, není vždy jednoduché. V právní praxi často dochází ke sporům ohledně stanovení „míry přiměřené majetkovým poměrům manželů“. Jedná se o kritérium, které zákon blíže nedefinuje a nevěnuje se mu ani judikatura. Jednoznačně lze pouze konstatovat to, že tuto míru je třeba vždy hodnotit ve vztahu k aktuálním majetkovým poměrům dotčených manželů. Do majetkové situace rodiny se nesmí započítávat výlučný majetek každého z manželů, ale pouze majetek patřící do společného jmění manželů. Zákonodárce se tímto snažil posílit ochranu manžela a celé rodiny před nerozvážnými kroky druhého z manželů.

Jedná-li se o závazek, jehož rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů a manžel tento závazek převzal bez souhlasu manžela druhého, nebude spadat do společného jmění manželů. Za splnění tohoto závazku bude odpovídat pouze manžel, který si nevyžádal k jeho převzetí souhlas. Tento manžel bude odpovídat za jeho splnění svým výlučným majetkem, jakož i majetkem ve společném jmění manželů. Výlučný majetek druhého z manželů zůstane nedotčený. Bude-li se jednat o závazek, jehož rozsah míru přiměřenou majetkovým poměrům nepřesahuje nebo sice tuto míru přesahuje, ale manžel jej převzal se

souhlasem druhého, pak bude i takový závazek do společného jmění manželů spadat.

Podle ustanovení § 145 odst. 3 občanského zákoníku závazky, které tvoří společné jmění manželů, plní oba manželé společně a nerozdílně. Manželé tedy odpovídají solidárně za splnění takového závazku jak veškerým majetkem ve společném jmění manželů, tak každý z nich majetkem ve svém výlučném vlastnictví. V tomto ohledu lze poukázat například na právní názor vyjádřený v rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 7. 2004, sp. zn. 32 Odo 529/2003, podle kterého z dikce ustanovení § 145 odst. 3 občanského zákoníku plyne, že u závazků, které tvoří společné jmění manželů, jsou manželé společnými dlužníky a že tato solidarita, založená přímo zákonem, vede ke všem důsledkům pasivní solidarity podle § 511 občanského zákoníku. Odtud dovedl i právo věřitele domáhat se soudně splnění závazku po kterémkoliv z takto solidárně zavázaných dlužníků. V právní teorii se k závěru, že závazek, který vznikl za trvání manželství jednomu z manželů a který patří do společného jmění manželů podle § 143 odst. 1 písm. b) občanského zákoníku, plní oba manželé společně a nerozdílně a že v takovém případě jsou manželé společnými dlužníky a tato zákonem založená solidarita manželů vede ke všem důsledkům pasivní solidarity podle ustanovení § 511 občanského zákoníku, přihlašuje například dílo Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol., *Občanský zákoník. Komentář*, 10. vydání, Praha: C.H. Beck, 2006, s. 596 nebo dílo Dvořák, J., *Majetkové společenství manželů*, Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004, s. 113 a 114.

Výše citované judikaturní a literární závěry ale přehlížejí skutečnost, že závazky náležející do společného jmění manželů nasmlouvané jedním z manželů, nemusí mít charakter peněžitých závazků, přičemž může jít o závazky, jež druhý manžel sice objektivně vzato splnit může (nepůjde o plnění vázané jen na osobu prvního manžela), nebude k tomu však odborně vybaven. Dovedeno ad absurdum by druhý manžel byl v režimu § 145 odst.

3 občanského zákoníku vázán povinnostmi plynoucími ze smlouvy, jejíž obsah nezná a stíhán sankcemi (například smluvní pokuta), o kterých nevěděl, jelikož se nepodílel na vzniku smlouvy. Představa, podle které splnění závazku náležejícího do společného jmění manželů, sjednaného jen jedním z manželů může věřitel v nalézacím řízení vymoci i či jen po druhém z těchto manželů, vnáší značnou nejistotu do právních vztahů vzniklých na základě smluv, a to nejen na straně dlužníka, nýbrž i na straně věřitele, a zásadu, podle které z takto vzniklého závazku jsou co do smluveného ujednání oprávněny a povinny jeho smluvní strany, ve svém důsledku prolamuje a popírá.

Kdyby vskutku mělo platit, že každý individuální závazek založený jedním z manželů se stává společným závazkem manželů i v tom smyslu, že jeho splnění může být samostatně vynuceno jen vůči druhému manželu, pak by byla nadbytečná úprava, jež v § 143 odst. 1 písm. b) občanského zákoníku hovoří i o závazcích, které vznikly oběma manželům společně. V pojetí kritizovaném výše by totiž každý závazek náležející do společného jmění manželů nasmlouvaný pouze jedním z manželů byl závazkem vzniklým oběma manželům společně. Na tomto základě lze opodstatněně usuzovat, že úpravou obsaženou v ustanovení § 145 odst. 3 občanského zákoníku nezamýšlel zákonodárce prolomit princip autonomie vůle smluvních stran v procesu vzniku závazků ze smluv a vnutit jim jako zákonný důsledek vzniku smlouvy prostřednictvím institutu společného jmění manželů jako další smluvní stranu i manžela smluvní strany. Nejvyšší soud České republiky proto dospěl ve svém rozsudku ze dne 12. 9. 2007, sp. zn. 31 Odo 677/2005 k závěru, že splnění závazku náležejícího do společného jmění manželů, sjednaného jen jedním z manželů, nemůže věřitel v nalézacím řízení vymoci i po druhém z těchto manželů. Právo věřitele domáhat se při výkonu rozhodnutí nebo exekuci uspokojení závazku povinného manžela postižením společného jmění manželů tím však není dotčeno. Nejvyšší soud České republiky tak dospěl k právnímu

názoru odlišnému od toho, který byl vyjádřen v jeho dřívějším rozsudku ze dne 28. 7. 2004, sp. zn. 32 Odo 529/2003.

Ustanovení § 143 odst. 1 písm. b) občanského zákoníku nerozlišuje mezi důvody vzniku závazků náležejících do společného jmění manželů, z čehož se v intencích § 489 občanského zákoníku podává, že jde o závazky, jež mohly vzniknout z právních úkonů, zejména ze smluv, jakož i ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností uvedených v zákoně.²⁴ Součástí společného jmění manželů se tak mohou stát též závazky, které vznikly z důvodu porušení právní povinnosti. Protiprávní úkon tedy může být také důvodem vzniku závazku spadajícího do společného jmění manželů.²⁵

Některé závazky jsou vyloučeny z předmětu společného jmění manželů vzhledem ke své povaze, i když tak zákon výslovně nestanoví. Typicky se bude jednat o závazky, jejichž splnění je vázáno výlučně na osobu jednoho z manželů (například umělecké dílo).

Přesné určení režimu konkrétní věci, práva nebo závazku může působit v praxi určité obtíže. Z tohoto důvodu stanoví občanský zákoník v § 144 vyvratitelnou domněnku, podle které majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů. Tato domněnka platí až do doby, než je prokázán opak. Důkaz o existenci jiného režimu nese ten z manželů, který tvrdí, že konkrétní věc, právo nebo závazek do společného jmění manželů nepatří. Pokud panují pochybnosti o tom, zda je daný majetek nebo závazek součástí společného jmění manželů či nikoliv a tyto pochybnosti se nepodaří rozptýlit ani dalším dokazováním, pak se na věc pohlíží stejně, jako by bylo prokázáno, že jde o součást společného jmění manželů. Domněnka o rozsahu společného jmění manželů má procesní důsledky zejména v řízení o vypořádání zaniklého společného jmění manželů a je na místě i za situace, kdy manželé ve smyslu § 143a

²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. 9. 2007, sp. zn. 31 Odo 677/2005.

²⁵ Dvořák, J., Winterová, A., K právní odpovědnosti za závazky druhého z manželů, Právní praxe č. 9/1999, s. 559.

občanského zákoníku upravili zákonný rozsah společného jmění manželů smlouvou ve formě notářského zápisu. V případě modifikace rozsahu společného jmění manželů smlouvou bude třeba vyřešit situaci, kdy buď některý z manželů, nebo třetí osoba budou tvrdit, že určitý majetek do společného jmění manželů náleží nebo nenáleží. Nepodaří-li se prokázat, že určitý majetek do společného jmění manželů nenáleží, bude se rovněž pokládat za součást společného jmění manželů. V tomto případě nestačí důkaz pouze smlouvou, ale je třeba ve vztahu k třetím osobám prokázat, že jim obsah smlouvy byl znám. V řízení musí být nejen prokázáno, že třetím osobám taková dohoda byla známa, ale také že se s ní mohly skutečně seznámit. Takový důkaz není třeba, pokud bude spor pouze mezi manžely, neboť ti smlouvu musí podepsat a nemohou se tak odvolávat na skutečnost, že jim její obsah není znám.

III. 1. Majetek společného jmění manželů

III. 1. 1. Peněžní zdroje

Peněžní prostředky v hotovosti jsou jako věci způsobilé být ve smyslu § 118 odst. 1 občanského zákoníku předmětem občanskoprávních vztahů a rovněž předmětem společného jmění manželů. V případě peněz uložených na účtech u peněžních ústavů je nutné rozlišovat mezi vlastnictvím účtu a vlastnictvím uložených prostředků. Manžel, který je majitelem účtu, je oprávněn s účtem disponovat a spravovat uložené prostředky. Tato oprávnění ale nemají žádný vliv na vlastnictví k uloženým prostředkům.²⁶

Peněžní příjmy manželů rozšiřují společné jmění manželů. Jedná se zde zejména o příjmy z pracovního nebo služebního poměru, z podnikatelské aktivity manželů, ze sociálního zabezpečení, nemocenské

²⁶ Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 2. vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 127.

dávky, důchody, stipendia, náhrady poskytované za výkon společenských funkcí, autorské odměny, odměny z průmyslových vzorů a vynálezů atd.

Bezesporu nejvýznamnějším peněžním zdrojem společného jmění manželů bude mzda či plat. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen “zákoník práce”) pokládá nárok na mzdu coby odměnu za vykonanou práci za osobní nárok zaměstnance, a tak samotné právo na mzdu netvoří součást společného jmění manželů. Do společného jmění manželů náleží až mzda vyplacená nebo poukázaná na účet zaměstnance. To má významné důsledky v oblasti výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy ve smyslu zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen “občanský soudní řád”). Zde je totiž předmětem výkonu rozhodnutí již samotné právo na mzdu ze závislé činnosti vykonávané povinným. Podle dosavadní judikatury Nejvyššího soudu České republiky nelze, směřuje-li exekuční titul jen proti jednomu z manželů, vést výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy manžela povinného, neboť nárok na mzdu sám o sobě do společného jmění manželů nenáleží.²⁷

Do společného jmění manželů patří zásadně celá vyplacená mzda, nikoli jen ta část, která zůstala po uspokojení osobních potřeb toho manžela, o jehož mzdový nárok jde (R 42/72). I když tomu bývá často jinak, po právní stránce není manžel oprávněn dát jen část mzdy na společné hospodaření a zbytek si ponechat bez souhlasu druhého manžela pro své potřeby. Součástí společného jmění manželů jsou též odměny za mimořádné pracovní výsledky nebo odstupné poskytované při skončení pracovního poměru.

Do společného jmění manželů budou patřit též peněžní příjmy plynoucí ze služebního poměru vojáka z povolání (zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů) nebo příslušníka bezpečnostního sboru (zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů).

²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. června 2005, sp. zn. (Re) 20 Cdo 1642/2004.

Zdrojem společného jmění manželů budou samozřejmě také příjmy plynoucí z podnikatelské činnosti manželů, pokud nedošlo k zúžení společného jmění manželů soudem nebo na základě smlouvy. Občanský zákoník pojem „podnikatel“ nedefinuje. Z ustanovení § 148 odst. 2 občanského zákoníku lze však dovodit, že zákonodárce měl v případě podnikajícího manžela na mysli širší pojetí podnikatele, než jak vyplývá z obchodního zákoníku, ale na druhou stranu užší, než jak je pojem podnikatele chápán veřejností. Z výše zmíněného § 148 odst. 2 vyplývá, že za podnikatele je považován ten z manželů, který získal oprávnění k podnikatelské činnosti a dále neomezeně ručící společník obchodní společnosti. Těmito jsou společníci veřejné obchodní společnosti a komplementáři v komanditní společnosti. Obchodní zákoník nepovažuje za podnikání činnost společníka, který sice vnesl do společnosti určitý vklad, ale není zapsán v obchodním rejstříku, ledaže by splňoval některou z dalších podmínek podle § 2. Naopak občanský zákoník chápe podnikání ve smyslu přesahujícím § 2 obchodního zákoníku, tj. včetně účasti ve společnosti.

Obchodní zákoník definuje podnikání v § 2 odst. 1 jako „soustavnou činnost prováděnou samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku“. Ustanovení § 2 nekvalifikuje blíže druh činnosti uskutečňované podnikatelem, ale omezuje se na její účel, jímž je dosažení zisku. Podnikáním ve smyslu obchodního zákoníku je tedy jakákoli výdělečná činnost, jestliže vykazuje uvedené znaky, tedy soustavnost a nezávislost.²⁸ Druhý odstavec § 2 obchodního zákoníku pak podává výčet čtyř skupin podnikatelů.

Podnikatelem je podle ustanovení § 2 odst. 2 písm. a) obchodního zákoníku především každá osoba zapsaná v obchodním rejstříku, a to bez uplatnění kritéria faktického podnikání. Podnikatelem podle písm. a) proto mohou být i osoby, které ve skutečnosti nepodnikají. Do obchodního

²⁸ Pelikánová, I., Obchodní právo, 1. díl, Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 190.

rejstříku se povinně zapisují všechny obchodní společnosti, družstva a další osoby, o nichž to stanoví zákon. Fyzická osoba, která je podnikatelem, se zapisuje do obchodního rejstříku vždy, jestliže výše jejích výnosů nebo příjmů snížených o daň z přidané hodnoty, je-li součástí výnosů nebo příjmů, dosáhla nebo přesáhla stanovenou částku nebo jí povinnost zápisu stanoví zvláštní právní předpis. Pro ostatní fyzické osoby oprávněné k podnikání platí možnost fakultativního zápisu do obchodního rejstříku na základě žádosti. Podnikatelem se tedy fyzická osoba nestává zápisem, ale naopak může se zapsat jenom ta osoba, která již je podnikatelem, tedy která se stala podnikatelem podle některého z následujících písmen § 2 odst. 2 obchodního zákoníku. Jakmile je fyzická osoba zapsána do obchodního rejstříku, má postavení podnikatele podle § 2 odst. 2 písm. a), i kdyby následně neměla podnikatelské oprávnění.

Podnikatelem je dále podle § 2 odst. 2 písm. b) obchodního zákoníku také osoba, která podniká na základě živnostenského oprávnění podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, i když není zapsána v obchodním rejstříku. Těmito osobami mohou být jak osoby fyzické, tak osoby právnické.

Podle § 2 odst. 2 písm. c) obchodního zákoníku jsou podnikateli i další osoby, které podnikají na základě jiného než živnostenského oprávnění podle zvláštních předpisů. V tomto případě se bude jednat o činnosti, které živnostenský zákon vylučuje ze svého předmětu úpravy. Vedle profesí podrobených zvláštnímu doзору (například finanční instituce) se sem řadí tzv. svobodná povolání (například advokáti, notáři, soudní exekutoři, znalci a tlumočníci, auditoři, daňoví poradci atd.). Specifickým prvkem těchto tzv. svobodných povolání je vysoká míra závislosti na individuálních osobních vlastnostech příslušníka profese, jehož osobnost je mnohem méně zastupitelná. Proto si praxe vynutila speciální právní úpravu výkonu těchto povolání. Náš právní řád obsahuje

řadu zvláštních zákonů o jednotlivých profesích spadajících do této kategorie.

Čtvrtou skupinou osob pokládaných za podnikatele podle § 2 odst. 2 písm. d) obchodního zákoníku jsou osoby provozující zemědělskou výrobu a zapsané do evidence podle zvláštního předpisu.

K podnikání může jeden z manželů použít též majetek ve společném jmění manželů, ale to pouze se souhlasem druhého manžela uděleným při prvním použití tohoto majetku. K dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním podle ustanovení § 146 občanského zákoníku již souhlas druhého manžela není třeba. Občanský zákoník nestanoví pro tento souhlas zvláštní formu, avšak obchodní zákoník vyžaduje doložení dokladu o souhlasu druhého manžela s použitím majetku ve společném jmění manželů k podnikání do obchodního rejstříku. V žádném případě nelze tento souhlas časově omezit a nelze jej ani zpětně odvolat.

V této souvislosti je třeba připomenout, že do roku 1998 nebyly věci sloužící výkonu povolání jen jednoho z manželů, tj. také podnikání jednoho z manželů jako fyzické osoby ve smyslu § 2 odst. 1 obchodního zákoníku, součástí majetkového společenství manželů. Aby věc byla z tohoto důvodu vyloučena z majetkového společenství manželů, musela splňovat podmínku, že jde o věc, která má a může sloužit výlučně výkonu povolání jen jednoho z manželů a která zároveň skutečně slouží výlučně jen jednomu z manželů.²⁹ Od novely občanského zákoníku provedené zákonem č. 91/1998 Sb. jsou s účinností od 1. srpna 1998 tyto věci zahrnuty do společného jmění manželů, což znamená, že i když podnikající manžel potřebuje určitou věc výlučně ke svému podnikání a tato věc byla získána za trvání manželství, jedná se o věc ve společném jmění manželů.

²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16. listopadu 2000, sp. zn. 22 Cdo 2470/2000.

Součástí společného jmění manželů mohou být též dávky státní sociální podpory ve smyslu zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Například u přídavku na dítě je ale adresátem dávky nezaopatřené dítě, a proto logicky nebude spadat do společného jmění manželů. Ve vztahu k rodičovskému příspěvku Nejvyšší soud České republiky vyslovil právní názor, že je výlučným nárokem toho z manželů, který na základě dohody rodičů po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě do určitého věku, a proto pohledávka z tohoto nároku nespadá do majetku patřícího do společného jmění manželů.³⁰ Stejný závěr je třeba přijmout i v případě sociálního příplatku, který se svou povahou blíží rodičovskému příspěvku a na který má nárok také jen jeden z rodičů.

Co bylo výše řečeno o právu na mzdu, platí rovněž i o příjmech, které nahrazují odměnu za práci, tj. například starobní nebo invalidní důchod podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. I zde platí, že do společného jmění manželů patří vždy pouze částky, které byly za trvání manželství fakticky vyplaceny a nikoliv ty, na které měl jeden z manželů nárok a z různých důvodů nebyly vyplaceny.

Do společného jmění manželů patří také autorské odměny, odměny a honoráře umělců, odměny nakladatelů, odměny za vynálezy a průmyslové vzory atd. Vždy ale pouze ty částky, které byly za trvání manželství skutečně vyplaceny. Autorské odměny coby odměny za tvůrčí práci autora patří do společného jmění manželů jen v tom případě, že byly za trvání manželství a existence společného jmění manželů autorovi vyplaceny, popř. byly pro autora přijaty ochrannou organizací autorskou v rámci její působnosti, i když autorovi za jeho života vyplaceny nebyly.³¹ Stejně je nutné posuzovat i jiná plnění vyplývající z autorskoprávních vztahů. V obou případech je rozhodné, zda došlo k přijetí plnění za trvání manželství a společného jmění manželů. Autorské právo není ryze majetkovým

³⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. března 2007, sp. zn. 20 Cdo 779/2006.

³¹ Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 2. vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 107.

právem, nýbrž je zčásti osobnostním a zčásti majetkovým právem. Autorská osobnostní ani majetková práva vzhledem ke své povaze nejsou předmětem společného jmění manželů. Autorská díla rovněž nepatří do společného jmění manželů, i když vznikla za trvání manželství a společného jmění manželů a i když byla vyjádřena na věci nebo ve věci (tzv. hmotné substráty).³²

III. 1. 2. Další zdroje

Společné jmění manželů se naplňuje i z dalších zdrojů. Jsou to například přírůstky společného a výlučného majetku manželů, pojistná plnění, výhry ze sázek atd.

Přírůstky věci patří do společného jmění manželů, ať již věc sama je ve společném jmění manželů nebo ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. Na rozdíl od závazků vztahujících se k výlučnému majetku manželů, které do společného jmění manželů nespádají. Přírůstkem se rozumí jednak přírůstky věci (*fructus naturales*), jimiž jsou plody země a mláďata zvířat, a jednak výnosy peněz a cenných papírů (*fructus civiles*), tj. například úroky z vkladů, dividendy z akcií atd.³³

V této souvislosti je třeba upozornit na skutečnost, že zatímco akcie nabyté v tzv. kuponové privatizaci zůstávají podle rozsudku Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1638/2004 výlučným majetkem každého z manželů, tak ostatní cenné papíry součástí společného jmění manželů být můžou. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1638/2004 uvádí, že: „Výlučným majetkem manžela jsou akcie, které nabyl podle zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZPMS“), tzv. kuponovou privatizací. Podle ZPMS měl každý československý občan, který měl trvalý pobyt na území ČSFR (po 1. lednu 1993 každý český

³² Rc 36/85, Stanovisko Cpj 337/83 (Sb.NS 85, 6:327).

³³ Knappová, M. a kol., Občanské právo hmotné 1, 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2002, s. 304.

občan, který měl trvalý pobyt na území České republiky) a který k datu vydání kuponů dovršil osmnáctý rok svého věku, nárok na kupony (§ 24). Kupon byl nepřevoditelný (§ 22 odst. 1). I když tento kupon (jako součást registrované kuponové knížky) nabyl občan za trvání manželství, šlo o osobní nárok jednotlivého občana, nikoli o společný nárok manželů. To znamená, že investiční kupon nabytý osobou žijící v manželství se nemohl stát majetkem obou manželů. Pak ovšem akcie, které jeden z manželů za uvedený investiční kupon získal, jsou majetkem pořízeným z jeho výlučného majetku a jsou rovněž výlučným majetkem tohoto manžela. Jde o tzv. transformaci výlučného majetku manžela. V případě, že kuponová knížka a cena zaplacená při její registraci byly zaplacené ze společných prostředků, šlo o náklady vynaložené ze společného na oddělený majetek manžela.“. I když občanský zákoník v § 143 odst. 2 stanoví, že pokud se stane jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev, neznamená to, že je takový podíl vyloučen ze společného jmění manželů. Podíl v obchodní společnosti i družstevní podíl, resp. jejich hodnota, jsou způsobilé být součástí společného jmění manželů.

Součástí společného jmění manželů je zpravidla také plnění ze smlouvy pojistné uzavřené ve smyslu zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů (zákon o pojistné smlouvě), ve znění pozdějších předpisů, pokud bylo realizováno za trvání manželství ve prospěch kteréhokoli z manželů. U pojistných smluv týkajících se pojištění osob, nelze posuzovat jednotlivé platby pojistného placené za trvání manželství ze společných prostředků na pojištění osoby jednoho z manželů jako náklady vynaložené na osobní majetek manžela. V tomto případě může totiž pojistka sama o sobě představovat určitou hodnotu. Pro účely vypořádání je proto třeba zkoumat, jaký je stav pojistky v době zániku

manželství, zda a jaké nároky z pojistek vyplývají, popř. jaké odbytné by bylo k tomuto dni pojišťovnou vyplaceno, a k těmto nárokům pak jako k jiným pohledávkám přihlížet (R 42/72). V případě pojistné události na výlučném majetku jednoho z manželů, bude pojistné plnění poskytováno pouze tomu z manželů, který je vlastníkem majetku bez ohledu na to, z jakých zdrojů bylo pojistné hrazeno.

Do společného jmění manželů patří také výhry ze sázek, věci získané výhrou ve věcné loterii nebo jiné slosovací akci apod. (R 42/72). Pro účely společného jmění manželů je vždy rozhodující okamžik výhry a nikoli okamžik uzavření sázky, zakoupení losu nebo přihlášení do soutěže. I když byl los zakoupen před uzavřením manželství nebo za jeho trvání a za použití výlučných prostředků jednoho z manželů, výhra získaná za trvání manželství připadne do společného jmění manželů. Do výlučného vlastnictví manžela, který los pořídil, bude v tomto případě patřit pouze hodnota odpovídající nákladům na pořízení losu.

Právo odpovídající věcnému břemeni naopak nelze považovat za součást společného jmění manželů.³⁴ Vznikne-li za trvání společného jmění manželů věcné břemeno ve prospěch nemovitosti ve společném jmění manželů anebo tuto nemovitost zatíží, může se jeho existence projevit jen v ocenění dotčené nemovitosti.

III. 1. 3. Věci nemovitě

Manželé mohou mít nemovitosti ve výlučném vlastnictví, v podílovém spoluvlastnictví i ve společném jmění manželů. Předmětem společného jmění manželů pak mohou být veškeré nemovitosti, tj. stavby, pozemky, byty i nebytové prostory.

³⁴ V podrobnostech srov. Spáčil, J., Věcná břemena v občanském zákoníku, Praha: C. H. Beck, 2006.

Při nabývání vlastnického práva k nemovitostem na základě smlouvy je třeba rozlišovat dvě skutečnosti. Převádí-li se smlouvou vlastnické právo k nemovitosti, která je předmětem evidence v katastru nemovitostí, je právním způsobem nabytí vlastnického práva vklad do katastru nemovitostí (§ 133 odst. 2 občanského zákoníku). To platí vždy při převodu vlastnického práva k pozemku. K nabytí takové nemovitosti do společného jmění manželů je pak rozhodující, kdy nastanou právní účinky vkladu. Jestliže právní účinky vkladu nastanou až po uzavření manželství, nemovitost se stane součástí společného jmění manželů.³⁵ Naproti tomu v případě smluvního převodu vlastnictví ke stavbě, která není předmětem evidence v katastru nemovitostí, se vlastnické právo nabývá již okamžikem účinnosti této smlouvy (§ 133 odst. 3 občanského zákoníku).

Pokud uzavře kupní nebo směnnou smlouvu o převodu nemovitosti jen jeden z manželů, příslušný katastrální úřad nezkontroluje, zda kupující má manžela nebo manželku, ale zapíše jako vlastníka do katastru nemovitostí toho, kdo uzavřel smlouvu. To ovšem neznamená, že ten z manželů, který byl účastníkem smlouvy, nabyl nemovitost do svého výlučného vlastnictví. Do společného jmění manželů patří taková nemovitost ze zákona za podmínky, že nebyla pořízena z výlučných prostředků kontrahujícího manžela anebo mezi manžely nedošlo k zúžení rozsahu společného jmění. Katastrální úřad zapíše do katastru nemovitostí druhého manžela tzv. záznamem na základě ohlášení doloženého souhlasným prohlášením manželů. Může se ale stát, že manžel zapsaný v katastru nemovitostí odmítne podepsat souhlasné prohlášení z jakéhokoliv důvodu. Druhý z manželů se pak může obrátit na soud s žalobou, na jejímž základě soud určí, že i druhý z manželů je vlastníkem dané nemovitosti a tak patří do společného jmění manželů. Novostavba, u které je v kolaudačním rozhodnutí zapsán jako stavebník pouze jeden z manželů, se do katastru

³⁵ Mikeš, J., O vkladu vlastnického a jiného věcného práva do katastru nemovitostí, Právní praxe, 1993, s. 55.

nemovitostí zapíše rovněž záznamem na základě souhlasného prohlášení manželů.

Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku sp. zn. 22 Cdo 3005/99 dovodil, že v případě, že jsou účastníky smlouvy o převodu nemovitostí na jedné straně manželé, případné odstoupení od smlouvy musí být adresováno oběma manželům. Jinak platí, že účastníci od smlouvy neodstoupili.

Pokud manželé jako stavebníci postavili novou stavbu za trvání manželství, náleží tato nemovitost do jejich společného jmění, a to bez ohledu na účast třetích osob při výstavbě. Ve vztahu k těmto osobám mohou manželům vzniknout pouze závazky.

Jestliže se stavbou (například rodinného domku) započal jeden z manželů ještě před uzavřením manželství, je třeba vždy posoudit, zda manželé za trvání manželství už jen dokončovali úpravu stavby, která již existovala v okamžiku uzavření manželství, nebo zda společnou prací stavbu za trvání manželství tvořili.³⁶ Aby stavba byla samostatnou věcí v právním slova smyslu, nemusí být stavebně dokončena nebo dokonce kolaudována. Postačí, jestliže je vybudována minimálně do takového stadia, v němž je již nezaměnitelným způsobem individualizována. Nejde-li o některou ze speciálních staveb (například stavbu podzemní), je možno vznik stavby klást do roviny s okamžikem, kdy je jednoznačně patrné dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží. Přitom je zcela nerozhodné, že podle stavebněprávních předpisů nebylo ještě vydáno příslušné rozhodnutí. Kolaudační rozhodnutí především stvrzuje soulad skutečného provedení stavby se schválenou stavební dokumentací, avšak vznik stavby (a tím i vlastnická práva k ní) nijak nekonstituuje. Při jiném výkladu významu rozhodnutí o kolaudaci by totiž nutně nastoupil absurdní závěr, že stavba vybudovaná v rozporu se stavebními předpisy, popř. též stavba z občanskoprávního hlediska neoprávněná, nikdy nevznikla a tedy ani

³⁶ Spáčil, J., Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku, 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2005, s. 180.

neexistuje (3 Cdo 111/92). Nejvyšší soud České republiky v této souvislosti dovodil, že stavba nebude součástí společného jmění manželů, pokud již před uzavřením manželství byly provedeny takové konstrukce, které stavbu charakterizují (zejména svislé i vodorovné nosné konstrukce, konstrukce střechy, apod.) a práce prováděné až po jeho uzavření pouze dokončují již existující věc.³⁷ K těmto skutečnostem se přihlíží až v rámci vypořádání zaniklého společného jmění manželů jako k nákladům vynaloženým ze společného jmění manželů na výlučný majetek jednoho z manželů.

Součástí společného jmění manželů se nestane ani nemovitost, do jejíž stavby byly investovány pouze výlučné prostředky jednoho z manželů nebo na níž se vztahoval režim zúžení rozsahu společného jmění manželů.

III. 2. Majetek vyloučený ze společného jmění manželů

III. 2. 1. Majetek získaný dědictvím

Ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku vylučuje z předmětu společného jmění manželů majetek nabytý děděním. Tento majetek se nestane součástí společného jmění manželů s ohledem na právní důvod jeho nabytí, i když byl získán za trvání manželství.

Majetek získaný dědictvím připadá do výlučného vlastnictví manžela – dědice, pokud mezi manžely nebyl rozšířen rozsah společného jmění manželů. Nabývá-li dědictví jeden z manželů, nevznikají v praxi žádné problémy ani pochybnosti. V případě, že dědictví nabývají oba manželé, pak již je nutno dojít k závěru, že takto získaný majetek je v podílovém spoluvlastnictví obou manželů. Tyto zásady se vztahují jak na dědění ze zákona, tak na dědění ze závěti.

³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2534/2000.

Požizovatel závěti nemůže jít proti kogentnímu ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku a nemůže odkázat jakýkoliv majetek do společného jmění manželů. V případě, že by tak v závěti učinil, bylo by nutné považovat tuto podmínku za podmínku podle ustanovení § 478 občanského zákoníku, tedy za podmínku připojenou k závěti, která nemá právní následky a pohlíží se na ni jako by v závěti vůbec nebyla. Stejná situace je u dědické dohody, ani zde se nemohou manželé – dědici dohodnout, že majetek přejde do jejich společného jmění manželů.

III. 2. 2. Majetek získaný darem

Dalším právním důvodem, který vylučuje, aby se nabytý majetek stal součástí společného jmění manželů, je ve smyslu § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku darování.

Darování se realizuje na základě darovací smlouvy, kterou upravují ustanovení § 628 až 630 občanského zákoníku. Darovací smlouvou je smlouva, kterou dárce něco bezplatně přenechává nebo slibuje obdarovanému, a ten dar nebo slib přijímá. Pojmovými znaky darovací smlouvy je tedy bezplatnost a dobrovolnost. Darováním proto není například plnění právní povinnosti. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník používá při vymezení předmětu darování pojem „něco“, může jím být nejen věc, ale též právo nebo jiná majetková hodnota.³⁸ Darovací smlouva musí být písemná, je-li předmětem daru nemovitost a u movité věci, nedojde-li k odevzdání a převzetí věci při darování (§ 628 odst. 2 občanského zákoníku). Neplatná je darovací smlouva, podle níž má být plněno až po dárcově smrti (§ 628 odst. 3 občanského zákoníku).

Ve vztahu ke společnému jmění manželů je třeba rozlišovat darování mezi manžely, darování manželů jiným osobám a darování jiných osob manželům (R 42/72).

³⁸ Knappová, M. a kol., Občanské právo hmotné 2, 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2002, s. 199.

V případě darování mezi manžely je podstatné, zda předmět daru je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů nebo je součástí jejich společného jmění manželů. Darování mezi manžely je přípustné pouze za podmínky, že dar pochází z výlučného vlastnictví jednoho z manželů. Obdarovaný manžel se pak stane výlučným vlastníkem darované věci. Naopak věc, která patří do společného jmění manželů, nemůže být jedním manželem darována druhému. Taková darovací smlouva by znamenala obcházení kogentních ustanovení občanského zákoníku o rozsahu společného jmění manželů a za tohoto stavu by ji nebylo možno hodnotit jinak než jako neplatnou podle ustanovení § 39 občanského zákoníku.³⁹ Jestliže je tedy předmět daru součástí společného jmění manželů, k převodu vlastnického práva mezi manžely nedojde a předmět zůstane i nadále v jejich společném jmění manželů. Každý z manželů má vlastnické právo k celé věci, a to tak, že práva jednoho manžela jsou omezena stejnými právy druhého. Právní vztahy, které vyplývají ze společného jmění manželů, docházejí výrazu jen ve vztahu k celé věci, a to ať jde o vztahy mezi manžely navzájem nebo o vztahy k třetím osobám, takže tu není podíl, který by mohl být samostatným předmětem majetkoprávních jednání. Jestliže má každý z manželů vlastnické právo k celé věci, omezené ovšem stejným právem druhého manžela, pak nemůže jeden z manželů toto své právo převést na druhého manžela, a to ani darovací smlouvou. Jestliže ale manželé smlouvou vyhradili vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství podle ustanovení § 143a odst. 2 občanského zákoníku, pak jim nic nebrání si mezi sebou darovat vše, s výjimkou věcí, které tvoří obvyklé vybavení společné domácnosti. Pokud jde o předměty, které jsou nejčastěji předmětem "darování" mezi manžely, jde většinou o věci osobní potřeby jednoho z manželů, které jsou již samy o sobě vyňaty z režimu společného jmění manželů.⁴⁰

³⁹ Dvořák, J., Spáčil, J., Publikovaný názor z 29. 12. 2006, Předmět společného jmění manželů a způsoby jeho nabytí, PrFo, 2006, 12:413.

⁴⁰ K této problematice viz (Rc) 42/72, Stanovisko Cj 86/71.

Manželé mohou též vystupovat jako dárci majetku náležejícího do společného jmění manželů. Takto lze darovat věci movité, věci nemovité i jiné majetkové hodnoty. Při každém darování ze společného jmění manželů je nutné zvážit, zda se jedná o obvyklou správu majetku ve smyslu § 145 odst. 2 občanského zákoníku, neboť zde se vždy jedná o správu majetku, a v případě, že by nešlo o obvyklou správu majetku, bylo by nutné, aby s tímto právním úkonem souhlasili oba manželé. Darování nemovitostí se nikdy nebude posuzovat jako obvyklá správa. U movitých věcí bude nutné vždy poměřit konkrétní dar k majetkové situaci manželů. V případě, že by se nejednalo o obvyklou správu majetku patřícího do společného jmění manželů a druhý manžel by s darovací smlouvou nevyslovil souhlas, může se v promlčecí lhůtě tří let domáhat relativní neplatnosti tohoto právního úkonu.

V případě darování jiných osob manželům, bude rozhodující úmysl dárce. Na jeho uvážení záleží, zda bude věc darována jen jednomu z manželů nebo oběma manželům společně. Na tento úmysl bude možno v řadě případů usuzovat jen z okolností, za nichž k darování došlo. Nevystačí se přitom pouze s posuzováním povahy předmětu, zda slouží potřebám celé rodiny nebo jen jednoho z manželů. Toto hledisko nemůže být rozhodující, neboť je-li prokázáno, že obdarován byl jen jeden z manželů, stal se výlučným vlastníkem věci bez ohledu na to, že snad jde o věc určenou svým charakterem k užívání celou rodinou. K darování může dojít již před sňatkem, což se týká nejčastěji svatebních darů, nebo až po uzavření manželství. Pokud došlo k darování před sňatkem ve prospěch jen jednoho z nastávajících manželů, pak jde o jeho výlučné vlastnictví, šlo-li o dar oběma nastávajícím manželům, pak mohlo vzniknout pouze podílové spoluvlastnictví. Z ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku lze dovodit ohledně darů oběma manželům za trvání manželství, že se nestávají předmětem jejich společného jmění manželů, ale jejich podílového spoluvlastnictví. Výjimka ustanovení § 143 občanského

zákoníku o věcech darovaných se totiž netýká jen nabytí věci jedním z manželů, ale také nabytí věci oběma manžely společně (Rc 42/72).

III. 2. 3. Majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela

Ze společného jmění manželů je dále vyloučen podle § 143 odst. 1 písm. a) též majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do jeho výlučného vlastnictví.

Každý z manželů má zpravidla vedle majetku ve společném jmění manželů také majetek ve svém výlučném vlastnictví. K tomuto výlučnému majetku nemá druhý manžel žádná práva.

Manželé mohou mezi sebou činit právní úkony týkající se jejich výlučných majetků. Manželé tak mohou mezi sebou uskutečnit například prodej a koupi věci ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů za výlučné finanční prostředky druhého z manželů nebo výměnu věcí ve výlučném vlastnictví manželů. Hovoří se zde o tzv. subrogační teorii, tj. že věc vstupuje na místo peněz a v případě směny věc vstupuje na místo věci (Rc 19/60). V tomto případě se proto majetek ve společném jmění manželů nerozšiřuje a takto nabytá věc bude vždy ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. Součástí společného jmění manželů se naopak automaticky stanou přírůstky výlučného majetku, nikoli již závazky s ním spojené.

Jestliže bude nová věc pořízena výlučně z prostředků, které patří do odděleného majetku některého z manželů, nestane se rovněž součástí společného jmění manželů. Jeden z manželů například vlastnil již před uzavřením manželství osobní automobil, po sňatku jej prodá a takto získané peníze použije na zakoupení motocyklu. Motocykl připadne do jeho výlučného vlastnictví, neboť na jeho zakoupení použil jen zdroje ze svého odděleného majetku.

Jestliže kupní cena pořizované věci byla zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevili vůli nabýt kupovanou věc do společného jmění manželů, pak se tato věc stala předmětem jejich společného jmění. V tomto případě totiž výlučně "investující" manžel nekupuje věc pro sebe, ale projevuje vůli k pořízení věci do majetkového společenství, a druhý manžel toto akceptuje. Tato vůle obou manželů je pak rozhodující z hlediska určení, zda věc patří či nepatří do společného jmění manželů.⁴¹

Odlišná situace nastává, když jeden z manželů použije na zakoupení určité věci vedle svých oddělených prostředků také prostředky náležející do společného jmění manželů. Takto pořízená věc vždy patří do společného jmění manželů, a to bez ohledu na výši společných prostředků, které byly na její zakoupení vynaloženy. Tudíž i kdyby kupní cena dané věci byla sto tisíc korun a na zaplacení této ceny bylo ze společného jmění manželů vynaloženo pouze pět tisíc, celá takto pořízená věc by se stala součástí společného jmění manželů. Při eventuálním vypořádání zaniklého společného jmění manželů by investující manžel mohl požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co takto vynaložil ze svých prostředků na společný majetek.

III. 2. 4. Věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů

Věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, jsou ve smyslu § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku rovněž vyloučeny ze společného jmění manželů.

I když tyto věci byly získány za trvání manželství ze společných prostředků, budou z předmětu společného jmění manželů vyloučeny s ohledem na jejich povahu a budou ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. Ve skutečnosti to znamená, že se musí jednat o věci, které

⁴¹ Rc 49/2001, 22 Cdo 1658/98.

jednak svou povahou jsou schopny sloužit osobní potřebě jen jednoho z manželů a jednak této potřebě skutečně slouží. Obě podmínky musí být splněny kumulativně, přičemž nesplnění jedné z nich má za následek, že věc se stane součástí společného jmění manželů.

Výlučným majetkem pouze jednoho z manželů tak nebude věc, která je sice výlučně jedním z manželů užívána k uspokojování jeho potřeb, ale svou povahou se jedná o věc schopnou uspokojovat nejen potřeby tohoto manžela. To jsou například domácí elektrospotřebiče, které používá jen jeden z manželů při obstarávání společné domácnosti, ale ve skutečnosti slouží oběma manželům, popř. celé rodině.

V právní praxi je zastávána zásada užšího výkladu tohoto pojmu, aby nedocházelo k neoprávněnému zvýhodňování některého z manželů. Avšak názor, který věci cennější v poměru k celkové úrovni rodiny, i když slouží osobním potřebám jen jednoho z manželů, zahrnuje přímo do společného jmění manželů a považuje tak za rozhodující pro posouzení otázky vlastnictví hodnotu věci, neodpovídá znění zákona (Rc 42/72).

Protože tyto věci, bez ohledu na jejich skutečnou hodnotu, nespádají do společného jmění manželů, bude možné jejich hodnotu vyrovnat ve vztahu k druhému manželovi teprve v případě zániku společného jmění manželů v rámci vypořádání. Kdyby tedy šlo o věc nikoli obvyklé osobní potřeby (například drahocenný kožich, šperky), měl by manžel, který tyto hodnoty za trvání manželství získal, nahradit při vypořádání, co ze společného majetku bylo na tento majetek vynaloženo (Rc 42/72).

III. 2. 5. Věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka

Z rozsahu společného jmění manželů jsou podle § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku vyňaty též věci vydané v rámci tzv. restitučních předpisů jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako sukcesorovi, tj. právnímu nástupci původního vlastníka. Tyto věci tedy spadají do výlučného vlastnictví jednoho z manželů.

Restitučními předpisy se rozumí zejména zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů (účinnost k 1. 11. 1990), zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů (účinnost k 1. 4. 1991) nebo zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů (účinnost k 24. 6. 1991). Tyto zákony jsou v postavení lex specialis ve vztahu k občanskému zákoníku, což znamená, že obsahují-li restituční předpisy odchýlnou úpravu oproti občanského zákoníku, má tato zvláštní úprava přednost.

Vzhledem k tomu, že věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů byly vyloučeny z majetkového společenství manželů až zákonem č. 509/1991 Sb. s účinností od 1. ledna 1992, tj. po nabytí účinnosti restitučních zákonů, mohla nastat situace, kdy k restituci majetku došlo ještě před účinností zákona č. 509/1991 Sb. O takto vydaném majetku platilo, že se stal součástí bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

S ohledem na osobní povahu nároku jednoho z manželů nepřípadne do společného jmění manželů ani finanční odškodnění některých křivd způsobených holokaustem nebo komunistickým režimem.

IV. Správa společného jmění manželů

Vzhledem k tomu, že každý z manželů je vlastníkem každé věci ve společném jmění manželů, omezený pouze stejným vlastnictvím druhého manžela, náleží mu i veškerá oprávnění vlastníka podle § 123 občanského zákoníku, tj. oprávnění předmět společného jmění manželů držet, užívat, požívat jeho plody a jiné užitky a nakládat s ním. V souboru těchto jednotlivých oprávnění je zahrnuto též oprávnění spravovat předmět svého vlastnictví.

Podle ustanovení § 145 odst. 1 občanského zákoníku majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně. Toto ustanovení je obsahově shodné s § 144 větou před středníkem občanského zákoníku ve znění do novely č. 91/1998 Sb., podle kterého platilo: "Věci v bezpodílovém spoluvlastnictví užívají oba manželé společně". Proto je stále použitelné i R 42/1964, ze kterého se podává, že správa jmění patřícího do bezpodílového spoluvlastnictví manželů představuje nepochybně hospodaření společným majetkem, které směřuje k využití společného jmění podle účelu, kterému ta či ona součást společného jmění má sloužit. Hospodaření zahrnuje v sobě také nakládání se společným majetkem. Poněvadž podle tohoto ustanovení oba manželé užívají společné věci v bezpodílovém spoluvlastnictví a jednou z hlavních zásad majetkového práva manželského je úplná rovnoprávnost manželů v manželských vztazích, je třeba právo užívání přiznat oběma manželům stejně k celé věci, když také účel manželství předpokládá, že manželé cestou dohody si sami upraví vhodný způsob užívání, který by oběma nejlépe vyhovoval včetně toho, že například konkrétní věc bude převážně užívat jen jeden z manželů. Pakliže by se v určitém případě o užívání nedohodli, má kterýkoliv z nich možnost obrátit se na soud. V tomto případě ale přichází v úvahu pouze žaloba na úpravu užívání věci ve společném jmění manželů a nikoli žaloba na její vydání. Rozhodnutím o

vydání věci by totiž bylo druhému z manželů odňato právo věc užívat. O jiném postupu by bylo možno uvažovat jen v případě, že účastníci by měli ve společném jmění manželů dvě věci sloužící alespoň přibližně rovnocenně stejnému účelu.

Ustanovení § 145 odst. 1 občanského zákoníku se použije analogicky i po zániku manželství do doby vypořádání společného jmění manželů. V souladu s dosavadní judikaturou nemůže jeden z bývalých účastníků společného jmění manželů zcela vyloučit toho druhého z užívání věci, která dosud nebyla po zániku společného jmění manželů vypořádána.⁴²

Obvyklou správu společného majetku může ve smyslu § 145 odst. 2 občanského zákoníku vykonávat každý z manželů samostatně, v ostatních záležitostech pak je třeba souhlasu obou manželů; jinak je právní úkon tzv. relativně neplatný podle § 40a občanského zákoníku. Jelikož občanský zákoník nestanoví, co rozumí pod pojmem “obvyklá správa”, bude třeba vycházet pro rozlišení mezi správou obvyklou a ostatní z okolností každého individuálního případu, zejména z majetkových poměrů manželů. K obsahu těchto pojmů máme k dispozici bohatou soudní judikaturu.⁴³

Obvyklou správou společného majetku se zpravidla rozumí jednání směřující k zajištění každodenních potřeb rodiny a chodu domácnosti (například nákup potravin, pravidelná údržba nemovitosti ve společném jmění manželů apod.) a obstarání běžných záležitostí (například placení daní, poplatků, pojistného apod.). V této souvislosti je třeba zmínit, že správou majetku lze rozumět i jeho ochranu u soudu. Právo domáhat se ochrany předmětu společného jmění manželů vůči neoprávněným zásahům ze strany třetích osob náleží manželům společně, ale zároveň i každému z nich samostatně, aniž by k tomu bylo souhlasu druhého zapotřebí. Je tomu tak proto, že každému z manželů náleží právo k celé věci, omezené jen stejným právem druhého manžela. Jestliže se jeden z manželů domáhá ochrany vlastnického práva k věci ve společném jmění manželů, nijak tím

⁴² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. července 2005, sp. zn. (Rc) 22 Cdo 2263/2004.

⁴³ K tomu viz například rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. června 2009, sp. zn. (Rc) 29 Cdo 686/2007.

druhého manžela neomezuje, naopak brání společný majetek proti zásahům třetích osob. Právo na ochranu věcí ve společném jmění manželů je pak nutno analogicky přiznat každému z manželů i v období, kdy toto sice již zaniklo, avšak ještě nebylo provedeno jeho vypořádání.⁴⁴

Při zařizování záležitostí, které rozsah obvyklé správy přesahují (například koupě či prodej nemovitostí nebo movitých věcí vyšší hodnoty, zřízení zástavního práva k nemovitosti náležející do společného jmění manželů apod.), je vždy zapotřebí souhlasu obou manželů, a to pod sankcí relativní neplatnosti takového právního úkonu. Relativně neplatným tedy bude právní úkon manžela, který přesahuje míru obvyklé správy a k němuž nedal druhý z manželů souhlas. Občanský zákoník nestanoví pro udělení souhlasu žádnou formu, takže souhlas může být udělen i konkludentně, tj. takovým způsobem, kdy lze z chování manžela usoudit, že souhlasil s tím, aby záležitost byla určitým způsobem vyřízena, přičemž může být i dodatečný (dodatečný souhlas konvaliduje vadu právního úkonu způsobující jeho relativní neplatnost). Zákon v tomto ohledu nestanoví žádné omezení.

Tzv. relativní neplatnost právního úkonu coby ochrana druhého manžela na straně jedné stojící proti ochraně toho, kdo je druhou stranou právního úkonu, je zjevně vnímána jako dostatečná u vědomí předpokladu, že ve funkčním manželství jednají manželé v záležitostech týkajících se jejich společného majetku a při správě tohoto majetku ve vzájemné shodě (R 37/2005). Podle ustanovení § 40a občanského zákoníku, jde-li o důvod neplatnosti právního úkonu podle ustanovení § 145 odst. 2, považuje se právní úkon za platný, pokud se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, neplatnosti právního úkonu nedovolá. Jestliže se oprávněná osoba dovolala relativní neplatnosti důvodně, je právní úkon neplatný od svého počátku (ex tunc). K tomu, aby nastaly účinky relativní neplatnosti, občanský zákoník nestanoví žádnou formu, a proto tak lze učinit jakýmkoliv

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. dubna 2002, sp. zn. (Re) 28 Cdo 555/2002.

způsobem. Lze tak učinit žalobou podanou u soudu, námitkou v rámci obrany proti uplatněnému právu (nároku) v řízení před soudem nebo dokonce i mimosoudně.⁴⁵ Neplatnosti se ale nemůže dovolávat ten, kdo ji sám způsobil.

Zvláštní režim správy platí ve vztahu k majetku ve společném jmění manželů, který je používán jedním z manželů k podnikání. Podle ustanovení § 146 občanského zákoníku může jeden z manželů použít k podnikání majetek ve společném jmění manželů nebo jeho část jen se souhlasem druhého manžela. Souhlas je třeba udělit při prvním použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části. K dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlas druhého manžela není třeba. Občanský zákoník nestanoví pro tento souhlas zvláštní formu, avšak obchodní zákoník vyžaduje doložení dokladu o souhlasu druhého manžela s použitím majetku ve společném jmění manželů k podnikání do obchodního rejstříku. Z uvedeného vyplývá, že občanský zákoník řadí podnikání s majetkem ve společném jmění manželů mezi ostatní záležitosti přesahující rámec obvyklé správy. Souhlas ve smyslu ustanovení § 146 občanského zákoníku má jen ten důsledek, že právní úkony podnikajícího manžela při dispozici se společným majetkem nejsou relativně neplatné ve smyslu § 145 odst. 2 a § 40a občanského zákoníku, ovšem sám o sobě nemůže vyloučit oprávnění druhého z manželů společný majetek užívat, které vyplývá z § 145 odst. 1 občanského zákoníku. K závěru, že společný majetek je oprávněn užívat výlučně jen jeden z manželů, může vést jen zjištění, že mezi manžely byla v tomto smyslu uzavřena dohoda.⁴⁶

Manželé mají také možnost upravit správu společného jmění odchýlně od zákonné úpravy v § 145 a § 146 občanského zákoníku smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu (§ 147 občanského zákoníku). Občanský zákoník zde sice zakotvil možnost změny zákonné

⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. ledna 2009, sp. zn. (Rc) 30 Cdo 2940/2007.

⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16. března 2004, sp. zn. (Rc) 22 Cdo 1731/2003.

úpravy správy společného majetku, ale nestanovil jaké jiné formy správy mohou manželé takto zvolit. Manželé se tak mohou dohodnout například na správě vykonávané jen jedním z manželů nebo naopak na společné správě bez rozlišení na správu obvyklou a ostatní. Stejně mohou upravit správu svého budoucího společného jmění i muž a žena, kteří teprve chtějí uzavřít manželství.

Při hospodaření se společným majetkem činí oba manželé samostatně nebo společně řadu právních úkonů. Podle ustanovení § 145 odst. 4 občanského zákoníku jsou z právních úkonů týkajících se společného jmění manželů oprávněni a povinni oba manželé společně a nerozdílně (solidárně).

V. Společné jmění manželů a podnikání

Velice často zahajují podnikatelskou činnost i manželé. Problém se objevuje v tom, že jen menšina z nich si uvědomuje důsledky, které mohou z takové činnosti vyplynout. Výhody nebo naopak rizika podnikatelské činnosti se za určitých okolností dotýkají i majetku ve společném jmění manželů, a to bez ohledu na to, zda podnikají oba nebo jen jeden z manželů. To platí tehdy, pokud toto majetkové společenství mezi manžely existuje a není modifikován jeho rozsah. Zde nelze opomenout ani riziko vůči třetím osobám, zejména vůči dětem. Pokud se podnikající manžel dostane nečekaně do situace, kdy se začnou projevovat finanční problémy, je přirozené, že je bude pociťovat celá rodina, protože případné dluhy vyplývající z podnikání budou kryty majetkem ve společném jmění manželů. Lze proto doporučit manželům - podnikatelům, aby si před zahájením podnikatelské činnosti upravili rozsah společného jmění manželů tak, aby v případě nečekaných problémů nebyla postižena celá rodina. Platná právní úprava občanského zákoníku nabízí několik možností ochrany společného majetku a umožňuje tak všem podnikajícím manželům se zmíněnému problému vyhnout.

Občanský zákoník chrání nepodnikajícího manžela ve dvou směrech. Za prvé podmiňuje použití majetku ve společném jmění manželů jedním z manželů k podnikání souhlasem druhého manžela a za druhé umožňuje významné omezení rozsahu majetkového společenství manželů.

Ustanovení § 143a občanského zákoníku umožňuje manželům, aby se dohodli o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů, nebo se dohodli, že vyhradí vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství.

Dalším prostředkem ochrany společného majetku je zúžení společného jmění manželů na návrh některého z manželů rozhodnutím soudu podle ustanovení § 148 odst. 2 občanského zákoníku, kdy soud zúží společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. Ručitelský závazek podnikajícího manžela totiž jinak postihuje celé společné jmění manželů, i když druhý z manželů není na společnosti účasten. Bude-li podnikatelská činnost po rozhodnutí soudu vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela, který není podnikatelem, rozdělí se mezi ně příjmy z podnikání v poměru stanoveném písemnou smlouvou; nebyla-li taková smlouva uzavřena, rozdělí se příjmy rovným dílem (§ 148 odst. 3 občanského zákoníku). Jestliže soud takto zúžil společné jmění manželů, může být rozšířeno do předchozího rozsahu opět jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů (§ 148 odst. 4 občanského zákoníku).

V. 1. Podniká jen jeden z manželů

Pro rozsah společného jmění manželů, z nichž jeden je podnikatelem, platí stejně jako u společného jmění mezi nepodnikajícími manžely taxativní výčet majetku a závazků uvedený v § 143 odst. 1 občanského zákoníku. Jsou zde ale určité odlišnosti související právě s podnikatelskou aktivitou jednoho z manželů. V těchto případech totiž bude do společného jmění manželů spadat především podnik nebo podíl v obchodní společnosti či družstevní podíl, ledaže by manželé měli zúženo společné jmění manželů nebo by se jednalo o některou z výjimek podle § 143 odst. 1 občanského zákoníku.⁴⁷

⁴⁷ Štěpánová, S., Společné jmění manželů a podnikání, Computer Press, a. s., 2006, s. 92.

Podnik je definován v § 5 obchodního zákoníku jako věc hromadná, tj. soubor hmotných, osobních a nehmotných složek podnikání. Věc hromadnou charakterizuje právní teorie jako „soubor věcí, které tvoří jediný předmět právních vztahů, neboť je s nimi nakládáno jako s jedním celkem“. ⁴⁸ K podniku náleží věci, práva a jiné majetkové hodnoty, které patří podnikateli a slouží k provozování podniku nebo vzhledem k své povaze mají tomuto účelu sloužit. Prvním znakem podniku je tedy skutečnost, že je to určitý celek podnikání a druhým znakem, že jednotlivé složky podnikání patří a slouží podnikateli k provozování podniku. Podnik představuje souhrn všech prostředků, které slouží podnikateli k podnikání. Tyto prostředky mají svoji materiální hodnotu vyjádřitelnou v penězích. Obchodní zákoník definuje podnik vazbou na jednoho vlastníka. V praxi ale může mít i jen jeden vlastník ve svém majetku několik podniků. Podnik je způsobilým předmětem jak převodu (například na základě smlouvy o prodeji podniku), tak i dědění. Není proto žádný důvod k tomu, aby nemohl být předmětem společného jmění manželů

Na tomto místě je třeba připomenout, že právní úprava platná do 31. července 1998 vylučovala ze společného majetku manželů věci sloužící výkonu povolání jen jednoho z manželů. Mezi věci sloužící výkonu povolání jen jednoho z manželů patřily též věci sloužící manželu – podnikateli k výkonu jeho podnikatelské činnosti. Pokud byl podnikatelem jen jeden z manželů a šlo o věc sloužící výkonu jen jeho povolání, náležel podnik do odděleného vlastnictví podnikajícího manžela a nemohl se stát předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Podnik mohl být předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů jen v případě, že šlo o podnik náležející oběma manželům jako podnikatelům.⁴⁹ Až na základě novely občanského zákoníku provedené zákonem č. 91/1998 Sb. byly tyto věci zahrnuty do společného jmění manželů, a tak je jeho předmětem i podnik.

⁴⁸ Knappová, M. a kol., Občanské právo hmotné 1, 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2002, s. 226.

⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. září 2004, sp. zn. (Rc) 22 Cdo 684/2004.

Podíl v obchodní společnosti i družstevní podíl mohou být součástí společného jmění manželů, i když nabytí podílu nebo členských práv a povinností člena družstva jen jedním z manželů za trvání manželství nezakládá ve smyslu § 143 odst. 2 občanského zákoníku účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev. Pro veškeré příjmy plynoucí z účasti ve společnosti nebo družstvu jako jsou dividendy či podíly na zisku platí, že jsou rovněž součástí společného jmění manželů.

Ve vztahu ke společnému jmění manželů je vždy nutné přesně rozlišit pojmy vklad a podíl, neboť většinou budou mít jinou majetkovou hodnotu. Na rozdíl od vkladu, kterým je vnos společníka do základního kapitálu společnosti, podíl představuje míru účasti na společnosti a z ní plynoucí práva a povinnosti. Pro vklad společného majetku manželů či jeho části do základního kapitálu obchodní společnosti se uplatní obecný režim správy společného majetku podle § 145 odst. 2 občanského zákoníku a nikoli zvláštní režim podle ustanovení § 146 občanského zákoníku. Takový vklad navíc nelze považovat za obvyklou správu společného majetku, a proto se zde vyžaduje souhlas druhého manžela.⁵⁰ Pochází-li vklad pouze z výlučných zdrojů jednoho z manželů, souhlas druhého manžela se samozřejmě nevyžaduje. Vklad je hodnotou zcela nezávislou na hodnotě podílu na majetku společnosti a je tedy pouze investicí. Naopak podíl společníka vyjadřuje jeho účast na majetku společnosti, a pokud jej nabude jeden z manželů za trvání manželství z prostředků patřících do společného jmění manželů, je majetková hodnota podílu součástí společného jmění manželů.

Dále musíme jasně rozlišovat nejen pojmy vklad a podíl, ale také majetková hodnota podílu společníka a práva a povinnosti, která jsou s podílem společníka spojena. Z hlediska majetkového ocenění podíl představuje míru účasti společníka na čistém obchodním majetku

⁵⁰ Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 2. vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 139.

společnosti, jež připadá na jeho podíl. Čistým obchodním majetkem společnosti je obchodní majetek tvořený věcmi, pohledávkami a jinými právy a penězi ocenitelnými jinými hodnotami po odečtení závazků. Předmětem společného jmění manželů nebudou například výrobní prostředky společnosti nebo jednotlivé pohledávky, ale vždy jen majetková hodnota podílu vyjádřená v penězích a odpovídající podílu na čistém obchodním majetku společnosti. Tuto majetkovou hodnotu není sice jednoduché určit, je však běžné, že v případě jakýchkoliv sporů tuto hodnotu určí znalec. V případě družstva je třeba rozlišovat, zda bylo založeno za účelem podnikání nebo za účelem zajišťování hospodářských, sociálních nebo jiných potřeb svých členů. Jestliže družstvo bylo založeno za účelem podnikání, bude předmětem společného jmění manželů rovněž hodnota odpovídající podílu na čistém obchodním majetku družstva.⁵¹

Nejvyšší soud České republiky vydal dne 20. července 2004 rozsudek sp. zn. 22 Cdo 700/2004, kterým jasně vyložil důsledky § 143 odst. 2 občanského zákoníku na právní postavení manželů ve vztahu k obchodnímu podílu ve společnosti s ručením omezeným, který jeden z manželů získal za trvání manželství z prostředků patřících do společného jmění manželů. Nejvyšší soud České republiky dovodil, že důsledkem § 143 odst. 2 občanského zákoníku je toliko oddělení právního postavení manžela – společníka od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Jen manžel – společník má práva a povinnosti vyplývající pro něho z úpravy postavení společníka obchodní společnosti v obchodním zákoníku či jiném právním předpise nebo společenské smlouvě. Majetková hodnota obchodního podílu ale zůstává oběma manželům společná. Proto je také manžel – společník omezen v nakládání s obchodním podílem, pokud nejde o jeho obvyklou správu ve smyslu § 145 odst. 2 občanského zákoníku, neboť stejnou měrou takový obchodní podíl náleží i druhému manželovi. Z uvedeného vyplývá, že manžel –

⁵¹ Chalupa, J., Publikovaný názor z 26. 5. 2005, K vypořádání obchodních podílů v rámci společného jmění manželů, Praha, 2005, 5:12.

společník nemůže bez souhlasu druhého manžela obchodní podíl například prodat. Jinak práva a povinnosti společníka vykonává pouze ten z manželů, který podíl nabyt. Druhému z manželů tak nebude příslušet například právo účasti na řízení společnosti nebo právo kontrolní.

Specifický režim platí pro členství manželů v bytových družstvech. Družstevní byt v domě ve vlastnictví bytového družstva není ve vlastnictví člena bytového družstva, nicméně členský podíl, který může být předmětem převodu nebo dědění, má majetkovou hodnotu, jejíž cena se stanoví jako cena obvyklá, tj. cena, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout.⁵² Je-li členem bytového družstva jen jeden z manželů, pak v případě zániku manželství členský podíl připadá ze zákona tomuto manželovi. Zákon v těchto případech chrání jeho majetková práva. Pokud členovi družstva vzniklo právo na přidělení bytu před uzavřením manželství, vzniklo sice uzavřením manželství právo společného nájmu družstevního bytu manžely, nevzniklo však společné členství v družstvu a členský podíl se nestal společným. Byt (jednotka) je potom majetkem nabytým jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela podle ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) občanského zákoníku, a proto nemůže být předmětem společného jmění manželů.⁵³ Nabyt-li práva na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu jeden z rozvedených manželů před uzavřením manželství, zanikne právo společného nájmu bytu rozvodem; právo byt užívat zůstane tomu z manželů, který nabyt práva na nájem bytu před uzavřením manželství. V ostatních případech společného nájmu družstevního bytu rozhodne soud, nedohodnou-li se rozvedení manželé, na návrh jednoho z nich o zrušení tohoto práva, jakož i o tom, kdo z nich bude jako člen družstva dále nájemcem bytu; tím zanikne i společné členství rozvedených manželů v družstvu (§ 705 odst. 2 občanského zákoníku). Vznikne-li jen jednomu z manželů za trvání manželství právo na uzavření

⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 31 Cdo 2428/2000.

⁵³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1668/2003.

smlouvy o nájmu družstevního bytu, vznikne se společným nájmem bytu manžely i společné členství manželů v družstvu; z tohoto členství jsou oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně. To neplatí, jestliže manželé spolu trvale nežijí (§ 703 odst. 2 a 3 občanského zákoníku).

Majetek ve společném jmění manželů nebo jeho část může podle ustanovení § 146 občanského zákoníku použít jeden z manželů k podnikání jen se souhlasem druhého manžela. Souhlas je třeba udělit při prvním použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části. K dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlas druhého manžela není třeba. Občanský zákoník nestanoví pro tento souhlas zvláštní formu, avšak obchodní zákoník vyžaduje doložení dokladu o souhlasu manžela do obchodního rejstříku v písemné podobě. V žádném případě nelze tento souhlas časově omezit a nelze jej ani zpětně odvolat.

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 2 Cdon 2072/97 souhlasem ve smyslu obdobného ustanovení § 148a občanského zákoníku, ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., tj. ohledně bezpodílového spoluvlastnictví manželů, je třeba rozumět obecný (generální) předem daný souhlas manžela podnikatele poté, co tento zahájil podnikání, a to před prvním právním úkonem, při němž měl být, v souvislosti s jeho podnikáním, použit majetek náležející do majetkového společenství manželů. Muselo jít o souhlas k použití jakéhokoli blíže neurčeného majetku v majetkovém společenství manželů za uvedeným účelem a kdykoliv později. Nejvyšší soud České republiky v tomto rozhodnutí dále dovodil, že souhlas k jednorázovému použití majetku v majetkovém společenství manželů na konkrétní podnikatelský účel sám o sobě není souhlasem ve smyslu uvedeného ustanovení. Výše uvedený názor Nejvyššího soudu České republiky je ale již v jistém ohledu obsoletní. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník v platném znění výslovně připouští udělení souhlasu k použití i jen části společného

majetku k podnikání, nic nebrání tomu, aby druhý manžel souhlasil s použitím i jen určité části majetku ke konkrétnímu podnikatelskému účelu. Pokud by byl majetek ve společném jmění manželů použit k podnikání buď bez souhlasu druhého manžela, nebo by byl použit sice s jeho souhlasem, ale k jinému než podnikatelskému účelu, mohl by se druhý manžel dovolat ve smyslu § 145 odst. 2 občanského zákoníku neplatnosti takového právního úkonu podle § 40a občanského zákoníku. Majetek ve svém výlučném vlastnictví může podnikající manžel použít k podnikání samozřejmě bez omezení.

Za závazky plynoucí z individuálního podnikání bude podnikající manžel ručit celým svým majetkem, tj. nejen majetkem ve svém výlučném vlastnictví, ale též majetkem, který patří do společného jmění manželů. U manžela – společníka bude rozsah ručení za závazky společnosti záležet na tom, v jaké společnosti je takový manžel společníkem. Obchodní zákoník rozlišuje dvě formy osobních společností – veřejnou obchodní a komanditní a dvě formy kapitálových společností – akciovou a s ručením omezením. Vedle toho vyčleňuje jako formu odlišnou od obchodních společností družstvo. Zatímco pro osobní společnosti je charakteristické neomezené osobní ručení všech nebo alespoň některých společníků, tak v případě kapitálových obchodních společností se projevuje majtkové odpoutání společnosti od osob společníků, a tudíž i omezení jejich ručení. Společníci veřejné obchodní společnosti ručí za závazky společnosti veškerým svým majetkem společně a nerozdílně a nesou tak rizika spojená s podnikáním ve stejném rozsahu jako při podnikání individuálním. V komanditní společnosti jsou dva typy společníků, z nichž každý ručí jiným způsobem. Komanditisté ručí za závazky společnosti do výše svého nesplaceného vkladu zapsaného v obchodním rejstříku a komplementáři ručí za závazky společnosti celým svým majetkem. V praxi to znamená, že například manžel komanditisty bude ručit také do výše nesplaceného

vkladu zapsaného v obchodním rejstříku, a to společně a nerozdílně s komanditistou, jestliže manželé nebudou mít zúženo společné jmění nebo vyhrazen jeho vznik ke dni zániku manželství. V případě společnosti s ručením omezeným společníci ručí za závazky společnosti společně a nerozdílně do výše souhrnu nesplacených částí vkladů všech společníků podle stavu zápisu v obchodním rejstříku. Akcionáři za závazky akciové společnosti neručí. Je-li manžel členem družstva, pak za závazky družstva neručí. Je ale možné, aby na krytí ztrát družstva byla na základě rozhodnutí členské schůze členům družstva stanovena uhrazovací povinnost přesahující členský vklad. Tato uhrazovací povinnost však nesmí přesáhnout trojnásobek členského vkladu.

V. 2. Podnikají oba manželé

Pro společné jmění manželů, kdy podnikají oba manželé, platí také taxativní výčet majetku a závazků uvedený v § 143 odst. 1 občanského zákoníku. Veškerý majetek, který manželé svým podnikáním získají, bude součástí jejich společného jmění, pokud nebude žádným způsobem zúžen jeho rozsah. Do společného jmění manželů zde bude zpravidla patřit buď podnik nebo obchodní či družstevní podíly, lépe řečeno jejich majetková hodnota. Manželé mohou spolu podnikat též na základě smlouvy o sdružení nebo v obchodní společnosti či družstvu.

Smlouvou o sdružení (§ 829 až 841 občanského zákoníku) se zavazuje několik osob k tomu, že se společně přičiní o dosažení sjednaného účelu. Ze smlouvy vzniká pouze závazkový právní vztah mezi osobami, které ji uzavřely. Sdružení nemá právní subjektivitu a oba manželé tak podnikají každý svým jménem. Majetek získaný při výkonu společné činnosti se stává spoluvlastnictvím všech účastníků a podíly na majetku získaném společnou činností jsou stejné, není-li smlouvou určeno jinak. Ze závazků vůči třetím osobám jsou účastníci zavázáni společně a nerozdílně.

Jsou-li oba manželé společníky téže obchodní společnosti nebo družstva, mají dva samostatné podíly. Každý z manželů bude moci vykonávat práva a povinnosti související pouze s jedním podílem. Bude-li společnost založena manžely za trvání manželství, stane se součástí jejich společného jmění. Nebudou-li mít manželé žádným způsobem zúženo společné jmění manželů, budou odpovídat za závazky společnosti společně a nerozdílně podle § 145 odst. 3 občanského zákoníku.

Podle § 318 zákoníku práce nemůže být mezi manžely pracovněprávní vztah. Není tedy možné, aby zaměstnavatel fyzická osoba zaměstnával svého manžela nebo manželku. Omezení se týká pracovněprávního vztahu, tj. nejen pracovního poměru, ale i právního vztahu založeného dohodami o pracích konaných mimo pracovní poměr. Uzavře-li zaměstnavatel fyzická osoba se zaměstnancem manželství, pracovněprávní vztah ze zákona zanikne. Podnikatel může pracovat společně se svým manželem jako s osobou spolupracující. Pracovní činnost manžela, kterou vykonává jako osoba spolupracující s manželem – podnikatelem, není ale podnikáním.⁵⁴

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 2. dubna 2002, sp. zn. (Rc) 22 Cdo 1717/2000.

VI. Modifikace společného jmění manželů

Smluvní modifikace zákonného společenství majetkového manželů připouštěl již zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. K zásadní změně došlo v roce 1964, kdy byla přijata nová právní úprava manželských majetkových vztahů. Nový občanský zákoník z roku 1964 v souladu s tehdejší ideologií již nepřipustil jakékoliv smluvní modifikace tehdejšího bezpodílového spoluvlastnictví manželů a navíc též zrušil smluvní modifikace majetkových vztahů manželů vzniklé podle předchozího zákona o právu rodinném.

Tento stav platil v Československu až do novelizace občanského zákoníku provedené zákonem č. 509/1991 Sb. Tímto zákonem byl do občanského zákoníku vložen nový § 143a, který manželům umožnil rozšířit nebo zúžit zákonem stanovený rozsah bezpodílového spoluvlastnictví manželů dohodou ve formě notářského zápisu a obdobně se dohodnout i o správě společného majetku. Manželům bylo dále umožněno dohodou ve formě notářského zápisu vyhradit vznik bezpodílového spoluvlastnictví manželů ke dni zániku manželství.

Další novelou občanského zákoníku provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. pak bylo toto ustanovení dále doplněno tak, že manželé mohou smlouvou ve formě notářského zápisu změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění. Předmětem této smlouvy pak mohly být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Jestliže se stala předmětem smlouvy nemovitost, která již náležela do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývala smlouva účinnosti vkladem do katastru nemovitostí. Své budoucí majetkové vztahy v manželství si mohli obdobně upravit též muž a žena, kteří teprve chtěli uzavřít manželství. V této podobě platí ustanovení § 143a občanského zákoníku až do současnosti.

Občanský zákoník v platném znění připouští modifikace zákonné úpravy společného jmění manželů, a to buď na základě vůle manželů či budoucích manželů smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu, nebo na návrh některého z manželů rozhodnutím soudu. Společné jmění manželů může být modifikováno ve vztahu k jeho rozsahu, době vzniku a správě.

Výše zmíněné smlouvy mají charakter právních úkonů, a proto zde platí ustanovení § 37 odst. 1 občanského zákoníku o tom, že musí být učiněny svobodně a vážně, určitě a srozumitelně; jinak jsou neplatné. Tyto smlouvy mohou uzavřít pouze manželé, s výjimkou smluv ve smyslu ustanovení § 143a odst. 3 občanského zákoníku. To prakticky znamená, že nemohou být uzavřeny dříve, než bylo uzavřeno manželství. V průběhu manželství lze tyto smlouvy měnit, a to i opakovaně. Dále je nutné zdůraznit, že nemohou mít zpětné účinky, a proto jimi nemohou být dotčeny poměry manželů ke společnému majetku před jejich uzavřením. Ohledně jejich formy platí, že musí mít podobu notářského zápisu. Je to nepochybně správné z důvodu právní jistoty. Pokud by tato zákonem stanovená forma nebyla dodržena, bylo by nutno takovou smlouvu považovat ve smyslu § 40 odst. 1 občanského zákoníku za absolutně neplatnou.⁵⁵

Obsah smluv se může výrazně dotknout též práv třetích osob, zejména jestliže jsou tyto osoby věřiteli některého z manželů.⁵⁶ To je hlavní důvod, proč občanský zákoník v § 143a odst. 4 stanovil, že manželé se mohou vůči jiné osobě na takovou smlouvu odvolat jen v případě, že je jí obsah této smlouvy znám. Důkazní břemeno zde leží na manželích. Účinky smluvní úpravy vůči třetím osobám jsou tedy výrazně limitovány, neboť jsou vázány na jejich vědomost o obsahu smlouvy. Nejvyšší soud České republiky vyslovil právní názor, že v tomto případě je rozhodující jakákoliv

⁵⁵ Mandák, V., Nedodržení formy dohod manželů o bezpodílovém spoluvlastnictví manželů – neplatnost relativní nebo absolutní?, Bulletin advokacie č. 5/1993, s. 30.

⁵⁶ Srov. Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J., Společné jmění manželů, Praha: Linde, a. s., 2000, s. 49.

vědomost o obsahu této smlouvy, jež může ovlivnit právní poměry dotčené osoby.⁵⁷ Jestliže třetí osobě obsah smlouvy znám není, může se domáhat uspokojení ze společného majetku manželů jako v případě, že majetkový režim manželů nebyl nijak smluvně modifikován.

VI. 1. Rozšíření nebo zúžení rozsahu společného jmění manželů smlouvou manželů

V § 143a odst. 1 občanského zákoníku je stanoveno, že manželé mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu rozšířit nebo zúžit stanovený rozsah společného jmění manželů. Takto mohou manželé změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění. Předmětem této smlouvy mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá smlouva účinnosti vkladem do katastru nemovitostí.

Z uvedeného vyplývá, že manželé mohou rozšířit nebo zúžit zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů smlouvou o rozšíření nebo zúžení obecného rozsahu společného jmění manželů, která má formu notářského zápisu. Rozsah společného jmění manželů lze smlouvou rozšířit tak, že se jeho součástí stane též majetek a závazky, které jsou z něj jinak podle ustanovení § 143 odst. 1 občanského zákoníku vyloučeny, nebo naopak zúžit tak, že majetek a závazky, jež by jinak tvořily předmět společného jmění manželů, se jeho součástí nestanou a budou ve výlučném vlastnictví každého z manželů. Manželé však nemohou touto smlouvou měnit podíl, v jakém nabývají vlastnické právo do společného jmění manželů. Předmětem smlouvy mohou být také jen jednotlivé majetkové hodnoty a závazky, tj. například když si manželé smlouvou rozšíří rozsah

⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1593/2004.

společného jmění manželů tak, že dar, i když obdarovaným bude jen jeden z manželů, bude náležet do společného jmění manželů.

Při zúžení je třeba dodržovat zásadu, že zúžení rozsahu společného jmění manželů nesmí dojít tak daleko, že by společné jmění manželů přestalo vůbec existovat a zaniklo. Hranici maximálního možného zúžení představují věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.⁵⁸ I když občanský zákoník tuto hranici výslovně nestanoví, lze ji dovodit z ustanovení § 143a odst. 2 občanského zákoníku, které připouští možnost vyhradit vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Ve vztahu k těmto věcem vzniká společné jmění manželů vždy a jeho vznik v tomto rozsahu nelze smluvně omezit ani vyloučit. V této souvislosti je třeba zmínit, že současný návrh občanského zákoníku již počítá s režimem oddělených jmění manželů. Zúžením společného jmění manželé posilují vlastní majetkovou samostatnost, neboť takto mohou nabývat vybrané majetkové hodnoty buď do svého výlučného vlastnictví, nebo do podílového spoluvlastnictví. Po zúžení rozsahu společného jmění manželů bude nutné provést vypořádání té jeho části, jež byla ze společného jmění manželů vyloučena.

Smlouvu o zúžení společného jmění manželů lze doporučit v případě, kdy jeden z manželů podniká, neboť pokud takové zúžení provedeno nebude, budou závazky plynoucí z podnikání zavazovat také nepodnikajícího manžela. Pro nepodnikajícího manžela může být při zúžení společného jmění manželů negativní to, že v případě úspěchu podnikatelských aktivit se nebude podílet na finančním zisku. I tuto situaci lze řešit za trvání manželství podáním návrhu na stanovení vyživovací povinnosti mezi manžely podle § 91 zákona o rodině. Lze totiž vycházet ze zásady, že hmotná úroveň obou manželů má být zásadně stejná. Soud

⁵⁸ Salač, J., Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, Všechno č. 5/1994, s. 13.

stanoví výživné manžela v takové výši, aby se životní úroveň manželů vyrovnala.

Manželé mohou smlouvou změnit rozsah majetku a závazků již obsažených ve společném jmění manželů i majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti. Aby nemohlo docházet k pochybnostem ohledně rozsahu společného jmění manželů, platí podle ustanovení § 144 občanského zákoníku vyvratitelná domněnka, že pokud není prokázán opak, má se za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů.

Jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá smlouva účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí. Toto pravidlo zakotvené v ustanovení § 143a odst. 1 občanského zákoníku se neshoduje s obecnou zásadou, podle které je při nabývání vlastnického práva k nemovitosti na základě smlouvy rozhodující den, kdy návrh na vklad vlastnického práva dojde katastrálnímu úřadu. I smlouva o rozšíření nebo zúžení společného jmění manželů je totiž smlouvou, na základě které se nabývá vlastnictví, neboť v případě rozšíření se tato nemovitost stává součástí společného jmění manželů a v případě zúžení se nemovitost ze společného jmění manželů dostává po vypořádání takto zaniklé části do výlučného vlastnictví jednoho z manželů.

VI. 2. Zúžení rozsahu společného jmění manželů rozhodnutím soudu

Podle ustanovení § 148 odst. 1 a 2 občanského zákoníku soud může na návrh některého z manželů zúžit společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, a to buď ze závažných důvodů nebo v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní

společnosti. O zúžení rozhoduje soud rozsudkem a výlučně v těchto dvou případech.

V § 148 odst. 1 občanského zákoníku je stanoveno, že ze závažných důvodů může soud na návrh jednoho z manželů zúžit společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Návrh může soudu podat jak ten z manželů, který závažnými důvody trpí, tak ten, který je způsobil. Častější ovšem bude, že návrh podá ten z manželů, který tyto závažné důvody pociťuje jako ohrožující z hlediska majetku rodiny. Na zúžení společného jmění manželů soudním rozhodnutím je právní nárok v případě, že se v řízení podaří žalobci prokázat, že je splněna tato hmotně právní podmínka. Podle rozsudku Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2211/2004 musí být úvaha soudu o tom, že jsou dány závažné důvody pro zúžení společného jmění manželů vždy řádně odůvodněna. Závažnými důvody se rozumí například skutečnost, že manželé nejsou schopni se dohodnout o podstatných záležitostech týkajících se hospodaření s majetkem patřícím do společného jmění manželů nebo spolu dlouhodobě nevedou společnou domácnost. Ani u manželů, kteří nevedou společnou domácnost, nemůže soud zúžit společné jmění manželů zcela, neboť z formulace „až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti“ nelze vyvozovat podmínku vedení společné domácnosti. Bude-li tak mít každý z manželů domácnost svou, bude společné jmění manželů zúženo až na věci, které patří do domácnosti každého z manželů, neboť je lze považovat za věci, které obvykle patří do společné domácnosti. Dále lze mezi tyto závažné důvody zařadit nadměrné užívání alkoholu, popř. jiné závislosti manžela, které mají bezprostřední vliv na zmenšování majetku patřícího do společného jmění manželů. Soud bude vždy zkoumat konkrétní poměry u konkrétních manželů.

Podle § 148 odst. 2 občanského zákoníku soud může rozhodnout na návrh některého z manželů o zúžení společného jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti i v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti, tj. společníkem veřejné obchodní společnosti nebo komplementářem v komanditní společnosti. Toto ustanovení je speciální ve vztahu k ustanovení § 148 odst. 1 občanského zákoníku.⁵⁹ Cílem této úpravy je především chránit společný majetek před případnými ztrátami z podnikatelské aktivity jednoho z manželů. Bude-li podnikatelská činnost po rozhodnutí soudu vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela, který není podnikatelem, rozdělí se mezi ně příjmy z podnikání v poměru stanoveném písemnou smlouvou. Smlouva musí mít pod sankcí absolutní neplatnosti písemnou formu. Nebyla-li taková smlouva uzavřena, rozdělí se příjmy rovným dílem (§ 148 odst. 3 občanského zákoníku). Je to z toho důvodu, že příjmy z podnikání nejsou věcmi tvořícími obvyklé vybavení společné domácnosti, a proto po zúžení společného jmění manželů by příslušely pouze jednomu z manželů. Tato zásada našla svůj odraz také v daňové oblasti.⁶⁰

V obou případech nastává zúžení dnem právní moci rozhodnutí soudu, přičemž není možné, aby soud určil jiný den. Pokud jde o rozsah zúžení, pak podle některých autorů soud nemá možnost stanovit rozsah zúžení, ale vždy musí zúžit společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.⁶¹ Z dikce zákona „až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti“ ale podle mého názoru vyplývá jiný závěr, a to, že rozsah zúžení může být i menší. Při určení výčtu věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti se vždy uplatní objektivní hledisko, tj. přihlédne se k běžnému standardu ve společnosti. Majetkové poměry konkrétního manželství se v tomto případě nezohledňují.⁶²

⁵⁹ Bičovský J., Bezpodílové spoluvlastnictví manželů a podnikání, Daňová a hospodářská kartotéka, 1993, s. 4.

⁶⁰ Salač, J., Společné jmění manželů, Právní praxe č. 9/1998, s. 561.

⁶¹ Fiala, J., Hurdík, K., Korecká, M., Publikovaný názor z 9. 8. 1999, OZ – komentář, Věcná práva, Společné jmění manželů - § 148.

⁶² Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol., Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 592.

Po zúžení společného jmění manželů bude třeba provést vypořádání té jeho části, jež byla ze společného jmění manželů vyloučena. Pokud došlo k zúžení společného jmění manželů rozhodnutím soudu, může být rozšířeno do předchozího rozsahu opět jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů s účinky ex nunc (§ 148 odst. 4 občanského zákoníku). Je tedy vyloučeno, aby v tomto případě bylo společné jmění manželů obnoveno do předchozího rozsahu pouhou smlouvou manželů, a to i kdyby měla formu notářského zápisu.

Pro srovnání mohu ještě uvést, že občanský zákoník až do přijetí novely č. 91/1998 Sb. připouštěl dokonce zrušení majetkového společenství manželů (bezpodílového spoluvlastnictví manželů) rozhodnutím soudu za trvání manželství. Podle tehdejšího znění ustanovení § 148 odst. 2 občanského zákoníku tak mohl soud učinit na návrh některého z manželů ze závažných důvodů, zejména jestliže by další trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů odporovalo dobrým mravům. Soudní judikatura rozuměla závažným důvodem například nehospodárné nakládání se společným majetkem na úkor rodiny nebo to, že spolu manželé trvale nežili. Soud mohl zrušit bezpodílové spoluvlastnictví manželů i v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti a ten z manželů, který toto oprávnění nezískal to navrhl. Pokud toto oprávnění měli oba manželé, mohl návrh podat kterýkoliv z nich. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, které za trvání manželství zaniklo, mohlo být obnoveno jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh některého z manželů s účinky ex nunc.⁶³

⁶³ Bičovský, J., Bezpodílové spoluvlastnictví manželů a podnikání, Daňová a hospodářská kartotéka, 1993, s. 6.

VI. 3. Změna doby vzniku společného jmění manželů

Podle ustanovení § 143a odst. 2 občanského zákoníku mohou manželé, případně snoubenci, smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů až ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

Z uvedeného vyplývá, že i v případě, kdy manželé vyhradí zcela vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, společné jmění manželů za trvání manželství vzniká, je však omezeno na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Každý z manželů pak nabývá majetek za trvání manželství do svého výlučného vlastnictví, popř. do podílového spoluvlastnictví.

Ke dni zániku manželství bude součástí společného jmění manželů vedle majetku, který do něj náležel za trvání manželství, také majetek každého z manželů, který je způsobilý být předmětem společného jmění manželů podle hlediska určeného v § 143 odst. 1 občanského zákoníku.

Ve výlučném vlastnictví každého z manželů nebo v podílovém spoluvlastnictví manželů zůstane pouze ten majetek, jenž je z předmětu společného jmění manželů vyloučen, jestliže není navíc uzavřena smlouva modifikující rozsah společného jmění manželů. To platí i pro závazky manželů.

Předmětem vypořádání bude takto upravené společné jmění manželů.

VI. 4. “Předmanželská smlouva”

Již snoubenci jsou povinni před vstupem do manželství prohlásit, že zvážili úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství (§ 6 odst. 1 zákona o rodině). Uzavřením manželství se totiž významným způsobem mění majetkové poměry obou partnerů.

Současná právní úprava proto připouští, aby muž a žena, kteří teprve chtějí uzavřít manželství, upravili smlouvou ve formě notářského zápisu své budoucí majetkové vztahy v manželství obdobně jako mohou manželé modifikovat společné jmění manželů (§ 143a odst. 3 občanského zákoníku). Vzhledem k tomu, že tuto smlouvu lze uzavřít pouze před vznikem manželství, označuje se v praxi jako tzv. „smlouva předmanželská“ s tím, že její účinky nastanou až uzavřením manželství. Po uzavření manželství lze použít pouze varianty smluvní modifikace společného jmění mezi manžely.

Z hlediska legislativního vývoje až do začátku roku 1950 u nás umožňoval uzavírat předmanželské smlouvy rakouský Obecný zákoník občanský z roku 1811. Od roku 1950 až do roku 1998 naše právní úprava tento druh smluvní modifikace majetkového společenství manželů vůbec nepřipouštěla. Ke změně došlo až s přijetím zákona č. 91/1998 Sb., který nově v ustanovení § 143a odst. 3 občanského zákoníku zakotvil institut „předmanželské (rodinné) smlouvy“.

Uzavření předmanželské smlouvy a uzavření manželství jsou dva samostatné úkony, které na sebe sice navazují, ale případná neplatnost jednoho nemá právní dopad na platnost druhého. Je-li předmanželská smlouva neplatná, nemění to nic na existenci uzavřeného manželství a naopak prohlášením manželství za neplatné, nezaniká ani platnost

předmanželské smlouvy. Společné jmění manželů totiž vzniká i v manželství, které bylo prohlášeno za neplatné.⁶⁴

Účelem smlouvy je do budoucna upravit rozsah, dobu vzniku či správu společného jmění manželů odchylně od zákonné úpravy. Předmanželská smlouva tak má své opodstatnění, zejména pokud jsou příjmy nebo naopak dluhy jednoho z partnerů výrazně vyšší, než u toho druhého. Předmětem smlouvy naopak nemůže být například vyživovací povinnost k potomkům manželů nebo druhému manželovi, ani péče o děti a styk s nimi.

Obsah smlouvy nesmí být v rozporu se zákonem a ani jej nesmí obcházet a nesmí se přičít dobrým mravům. Platnou smlouvu může sepsat pouze notář, a to formou notářského zápisu. Uzavřenou smlouvu lze zrušit nebo změnit opět jen formou notářského zápisu, a to jak před uzavřením manželství, tak i v jeho průběhu.

⁶⁴ Hrušáková, M. a kol., Zákon o rodině - Komentář, 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2001, s. 40.

VII. Výkon rozhodnutí a společné jmění manželů

Výkonu rozhodnutí se věnuje část šestá občanského soudního řádu. Vedle výkonu rozhodnutí zná náš právní řád i další způsob, jakým se oprávněný může domáhat uspokojení své vymahatelné pohledávky. Tímto způsobem je postup podle zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Výrazy „výkon rozhodnutí“ a „exekuce“ je proto třeba striktně odlišovat. Pro oba způsoby je společné, že je může nařídít pouze soud na návrh oprávněného, tedy věřitele. V obou případech musí být k návrhu přiložen tzv. exekuční titul, tj. právní titul svědčící o oprávněnosti požadavku věřitele.⁶⁵

Účastníky vykonávacího řízení jsou vždy oprávněný (věřitel) a povinný (dlužník). Za určitých okolností může být účastníkem řízení též manžel povinného. Tak je tomu tehdy, jsou-li nařízeným výkonem rozhodnutí postiženy majetkové hodnoty nebo práva patřící do společného jmění manželů, pokud jde o tyto majetkové hodnoty (§ 255 odst. 2 občanského soudního řádu). Manžel povinného bude účastníkem řízení od okamžiku nařízení výkonu rozhodnutí ohledně těchto majetkových hodnot až do okamžiku skončení řízení nebo zastavení výkonu rozhodnutí.

V této souvislosti je třeba poukázat na konstantní judikaturu Nejvyššího soudu České republiky, podle které nelze vést výkon rozhodnutí srážkou ze mzdy manžela povinného. Aby mohlo být právo na mzdu postiženo výkonem rozhodnutí, musí náležet povinnému, proti němuž směřuje exekuční titul. Směřuje-li exekuční titul jen proti jednomu z manželů, nelze vést výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy manžela povinného, neboť nárok na mzdu sám o sobě do společného jmění manželů

⁶⁵ Srov. Kurka, V., Drápal, L., Výkon rozhodnutí v soudním řízení, Praha: Linde, a. s., 2004.

nenáleží. Do společného jmění manželů náleží pouze vyplacená mzda.⁶⁶ Stejně tak nelze postihnout účet manžela povinného.

Dosavadní judikaturu Nejvyššího soudu České republiky lze vztáhnout také na případ, kdy příjmem manžela osoby povinné má být pohledávka z nároku na rodičovský příspěvek podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.⁶⁷

Dále je třeba zdůraznit, že věc, která je předmětem společného jmění manželů, nemůže být výkonem rozhodnutí postižena co do její části vyjádřené ideálním podílem.⁶⁸

Způsob výkonu rozhodnutí je nutné určit v návrhu na výkon rozhodnutí pouze v případě, že se oprávněný domáhá zaplacení peněžité částky. Výkon rozhodnutí ukládajícího zaplacení peněžité částky lze provést srážkami ze mzdy, příkázáním pohledávky, příkazem k výplatě z účtu u peněžního ústavu, prodejem movitých věcí a nemovitostí, prodejem podniku a zřízením soudcovského zástavního práva k nemovitostem. V ostatních případech než je zaplacení peněžité částky se vychází z povahy uložené povinnosti. Výkon tak lze provést vyklizením, odebráním věci, rozdělením společné věci, provedením prací a výkonů. Zde totiž není pochyb o tom, co a jak má být výkonem rozhodnutí vynuceno.

V případě exekuce podle exekučního řádu je způsob provedení ponechán na úvaze soudem pověřeného exekutora, který sám zvolí nejvhodnější způsob. V návrhu na nařízení exekuce na peněžité plnění se proto na rozdíl od návrhu na výkon rozhodnutí podle občanského soudního řádu neoznačuje způsob, jakým by měl být výkon proveden.⁶⁹

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 22. června 2005, sp. zn. (Rc) 20 Cdo 1642/2004.

⁶⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. března 2007, sp. zn. (Rc) 20 Cdo 779/2006.

⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 20 Cdo 211/2002.

⁶⁹ Kasíková, M. a kol., Zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) – Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2007, s. 46.

Výkon rozhodnutí lze zásadně nařídit jen v takovém rozsahu, jaký oprávněný navrhl a jaký podle rozhodnutí stačí k jeho uspokojení (§ 263 odst. 1 občanského soudního řádu). Navrhne-li oprávněný k vydobytí své peněžité pohledávky výkon rozhodnutí několika způsoby zároveň, ačkoli by k jejímu uspokojení zřejmě stačil pouze některý z nich, nařídí soud výkon rozhodnutí jen tím způsobem, který stačí k uspokojení pohledávky oprávněného (§ 263 odst. 2 občanského soudního řádu). Soud může nařídit výkon rozhodnutí jiným vhodným způsobem, a to po slyšení oprávněného, jestliže oprávněný navrhne výkon rozhodnutí způsobem, který je zřejmě nevhodný, zejména vzhledem k nepoměru výše pohledávky oprávněného a ceny předmětu, z něhož má být uspokojení této pohledávky dosaženo (§ 264 odst. 1 občanského soudního řádu). Soud navíc zamítne návrh na výkon rozhodnutí, jestliže je již z návrhu zřejmé, že by výtěžek, kterého by se dosáhlo, nepostačil ani ke krytí nákladů výkonu rozhodnutí (§ 264 odst. 2 občanského soudního řádu).

Pro účely výkonu rozhodnutí je třeba rozlišovat jednak závazky, které tvoří společné jmění manželů a které plní oba manželé společně a nerozdílně, a jednak oddělené závazky obou manželů, které nejsou součástí společného jmění manželů. Ohledně první skupiny závazků platí, že se věřitel může domáhat jejich splnění jak z majetku ve společném jmění manželů, tak z výlučného majetku obou manželů.⁷⁰ Pro druhou skupinu závazků platí, že věřitel může požadovat jejich splnění jak z výlučného majetku zavázaného manžela, tak z majetku ve společném jmění manželů, avšak pouze za předpokladu, že ke vzniku závazku došlo za trvání manželství.⁷¹ To vyplývá z ustanovení § 262a odst. 1 občanského soudního řádu, podle kterého lze nařídit výkon rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů také tehdy, jde-li o vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů. Pro účely nařízení výkonu rozhodnutí pak toto ustanovení dokonce stanoví fikci rozsahu

⁷⁰ Breburda, J., Odpovědnost manželů za závazky, Právní rádce č. 6/2000, s. 25.

⁷¹ Dvořák, J., Winterová, A., K právní odpovědnosti za závazky druhého z manželů, Právní praxe č. 9/ 1999, s. 557.

společného jmění manželů, která nekopíruje hmotně právní úpravu občanského zákoníku a rozsah majetku ve společném jmění manželů stanoví širěji. Oproti úpravě provedené v občanském zákoníku se při nařízení výkonu rozhodnutí vychází jen ze zákonného rozsahu společného jmění manželů a nepřihlíží se k případnému zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů smlouvou anebo k tomu, že byl smlouvou vyhrazen vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství. Za majetek patřící do společného jmění povinného a jeho manžela se tedy při nařízení výkonu rozhodnutí považuje také majetek, který netvoří součást společného jmění manželů jen proto, že byl smlouvou zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů nebo že byl smlouvou vyhrazen vznik společného jmění ke dni zániku manželství. Nařízením výkonu rozhodnutí proto může být postižen i takový majetek, který ve skutečnosti podle hmotné úpravy ve společném jmění manželů není. K vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů, lze nařídit výkon rozhodnutí i na majetek patřící do zaniklého společného jmění manželů, které v době zahájení řízení o výkon nebylo vypořádáno dohodou, rozhodnutím soudu nebo na základě domněnky vypořádání podle § 150 odst. 4 občanského zákoníku.⁷² Naproti tomu, dojde-li k zúžení rozsahu společného jmění manželů rozhodnutím soudu podle § 148 občanského zákoníku, bude k tomuto rozhodnutí při nařízení výkonu rozhodnutí i při jeho provádění vždy přihlíženo.

Při nařízení výkonu rozhodnutí se nezkoumá, zda ta která majetková hodnota postižená výkonem rozhodnutí patří do společného jmění manželů či nikoliv, případně zda k ní má třetí osoba právo nepřipouštějící výkon rozhodnutí. Je to z toho důvodu, aby v této fázi vykonávacího řízení nemuselo být prováděno rozsáhlé dokazování, které by mohlo ohrozit samotné provedení výkonu. Bude-li nařízen výkon rozhodnutí ohledně majetkových hodnot, které nemohou být postiženy výkonem rozhodnutí,

⁷² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 20 Cdo 238/2003 (R 74/2004).

může se dotčený manžel nebo třetí osoba domáhat vyloučení tohoto majetku z výkonu rozhodnutí tzv. excindační neboli vylučovací žalobou. Podle ustanovení § 267 odst. 1 občanského soudního řádu lze uplatnit vůči oprávněnému návrhem na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí právo k majetku, které nepřipouští výkon rozhodnutí. Takto lze postupovat i v případě, že byl nařízeným výkonem rozhodnutí postižen majetek patřící do společného jmění manželů nebo který se považuje za součást společného jmění manželů podle § 262a odst. 1 občanského soudního řádu, avšak vymáhaný závazek vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů při používání majetku, který buď podle smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů nebo podle smlouvy o vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství nepatřil do společného jmění manželů, a oprávněnému byl v době vzniku vymáhané pohledávky znám obsah smlouvy, anebo náležel výhradně povinnému proto, že jej nabyl před manželstvím, dědictvím, darem, za majetek náležející do jeho výlučného majetku nebo podle předpisů o restituci majetku, který měl ve vlastnictví před uzavřením manželství nebo který mu byl vydán jako právnímu nástupci původního vlastníka, nebo že slouží podle své povahy jen jeho osobní potřebě.

Podle ustanovení § 262a odst. 2 občanského soudního řádu se při výkonu rozhodnutí nepřihlíží ani ke smlouvě, kterou byl zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů o majetek, který patřil do společného jmění manželů v době vzniku vymáhané pohledávky. Totéž platí, byl-li zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů smlouvou rozšířen o majetek povinného, který nepatřil do společného jmění manželů v době vzniku vymáhané pohledávky. Z uvedeného vyplývá, že nejen při nařízení ale i při provádění výkonu rozhodnutí pro závazek jednoho z manželů vzniklý za trvání manželství postižením majetku ve společném jmění manželů, je vyloučeno přihlídnout k tomu, zda byl výkonem rozhodnutí postižen majetek, o který bylo společné jmění

manželů kráceno smlouvami, jež byly uzavřeny teprve až dodatečně po vzniku závazku, popř. i rozšířeno o výlučný majetek povinného. To má ten důsledek, že excindační žaloba je ohledně tohoto majetku vyloučena.⁷³

⁷³ Kasíková, M., Jirmanová, M., Vokřínková, M., Publikovaný názor: Výkon rozhodnutí. Nařízení a provedení výkonu rozhodnutí, ASPI – OSŘ s komentářem, 2007.

VIII. Zánik společného jmění manželů

Společné jmění manželů je svojí existencí vázáno na dobu trvání manželství. Z tohoto důvodu zaniká podle § 149 odst. 1 občanského zákoníku nejpozději se zánikem manželství, tj. smrtí či prohlášením jednoho manžela za mrtvého nebo rozvodem manželství.

K zániku společného jmění manželů může dojít také za trvání manželství ex lege ve dvou případech. Jednak výrokem soudu o propadnutí majetku některého z manželů podle § 66 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“) nebo prohlášením konkurzu na majetek jednoho z manželů podle § 268 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). V této souvislosti je třeba upozornit na skutečnost, že česká právní úprava nepřipouští zánik společného jmění manželů na základě smlouvy manželů.

Zanikne-li společné jmění manželů, provede se jeho vypořádání. Den zániku společného jmění manželů má rozhodující význam pro určení rozsahu majetku, který bude podléhat vypořádání. Režim majetku patřícího do zaniklého společného jmění manželů do doby jeho vypořádání ale není u nás právně upraven. Vzhledem k úplné absenci právní úpravy v této oblasti je jediným logickým řešením obdobné použití ustanovení o společném jmění manželů. Tento názor zastává profesor katedry občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze JUDr. Jan Dvořák, CSc.⁷⁴ Naopak jiní autoři (například JUDr. Milan Holub a JUDr. Jaroslav Bičovský) zastávají názor, že by tímto výkladem byl zánik společného jmění manželů zmařen.⁷⁵ Podle mého názoru je v tomto případě správné analogicky se řídit právní úpravou společného jmění manželů.

⁷⁴ Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 2. vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 193.

⁷⁵ K této problematice viz podrobně Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J., Společné jmění manželů, Praha: Linde, a. s., 2000.

VIII. 1. Zánik společného jmění manželů ve vazbě na zánik manželství

Společné jmění manželů zaniká v okamžiku zániku manželství. Manželství zaniká smrtí jednoho z manželů či jeho prohlášením za mrtvého nebo rozvodem.

VIII. 1. 1. Smrt manžela či jeho prohlášení za mrtvého

Smrtí jednoho z manželů zaniká manželství a zaniká též společné jmění manželů. Smrt se rovná stavu, kdy u člověka dochází k nezvratným změnám mozku, při nichž nastává selhání funkce a zánik center, která řídí krevní oběh a dýchání. Smrt musí vždy konstatovat lékař.

Stejně právní účinky jako smrt má prohlášení za mrtvého. Hmotněprávní úprava prohlášení za mrtvého je obsahem ustanovení § 7 odst. 2 občanského zákoníku, které rozlišuje dva případy: prohlášení za mrtvého osoby, jejíž smrt nelze prokázat předepsaným způsobem (tzv. důkaz smrti) a prohlášení za mrtvého nezvěstné osoby.⁷⁶ Jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem, tj. ohledáním mrtvého a vystavením úmrtního listu, soud prohlásí fyzickou osobu za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak. Soud zjistí smrt určité osoby jinak například v případě, že tato osoba byla na palubě havarovaného letadla. Za mrtvou soud prohlásí také nezvěstnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije.

Procesní úprava prohlášení za mrtvého je obsažena v ustanovení § 195 až 200 občanského soudního řádu. Řízení o prohlášení za mrtvého je možné zahájit na návrh nebo i bez návrhu. Zpravidla však bude zahajováno na návrh, který může podat ten, kdo má na věci právní zájem. Právní zájem osvědčí vždy manžel či manželka osoby, jež má být prohlášena za mrtvou.

⁷⁶ Winterová, A. a kol., Civilní právo procesní, 2. vydání, Praha: Linde, a. s., 2002, s. 402.

Právní zájem manžela či manželky může spočívat v tom, že nemůže hospodařit s majetkem ve společném jmění manželů mimo jeho obvyklou správu. V průběhu řízení musí být nezvěstný zastoupen opatrovníkem, kterého ustanoví soud. Soud vyhláškou uveřejněnou na úřední desce soudu nebo jiným vhodným způsobem (například v denním tisku) vyzve nezvěstného, aby se do jednoho roku přihlásil, a současně též vyzve každého, kdo o něm ví, aby o něm podal v téže lhůtě zprávu soudu nebo opatrovníku, popř. zástupci nezvěstného, kterým může být i jeho manžel. Zároveň soud provede potřebná šetření o nezvěstném. Po uplynutí lhůty uvedené ve vyhlášce vydá soud rozsudek o prohlášení za mrtvého, jestliže se nezvěstný nepřihlásí nebo nedojde-li zpráva o tom, že je naživu. V rozsudku uvede i den, který platí za den smrti nezvěstného, popř. den, který nezvěstný nepřežil. Ve smyslu ustanovení § 22 zákona o rodině manželství a tedy i společné jmění manželů nezaniká dnem, který je v rozhodnutí označen jako den smrti, ale teprve dnem, kdy soudní rozhodnutí o prohlášení za mrtvého nabude právní moci. Nejsou-li splněny podmínky prohlášení za mrtvého, soud řízení zastaví. Zjistí-li soud později, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, je naživu nebo žil v den, od kterého dosud neuplynula doba přiměřená k tomu, aby nezvěstný mohl být prohlášen za mrtvého, zruší své rozhodnutí o prohlášení za mrtvého. V případě, že bude prohlášení za mrtvého zrušeno, neobnoví se zaniklé manželství a tedy ani společné jmění manželů, jestliže mezitím manžel toho, kdo byl prohlášen za mrtvého, uzavřel nové manželství a z toho důvodu mu vzniklo nové společné jmění manželů. Manželství osoby prohlášené za mrtvou se neobnoví ani tehdy, jestliže nové manželství druhého manžela mezitím zaniklo. Soud prohlásí fyzickou osobu za mrtvou také je-li jisto, že zemřela, ale její smrt nelze prokázat stanoveným způsobem. V tomto případě není třeba vydávat vyhlášku s výzvou nezvěstnému.

Smrt manžela, který je podnikatelem, bude v některých případech znamenat také zánik společnosti. Například veřejná obchodní společnost v tomto případě zanikne, pokud ovšem společenská smlouva nepřipustí dědění podílu. U komanditní společnosti je nutné rozlišit, zda zemřel společník komanditista nebo komplementář. Smrtí komanditisty se společnost neruší a jeho podíl na společnosti se dědí, přičemž společenská smlouva může dědění podílu vyloučit. Do dědictví pak náleží vypořádací podíl. V případě smrti komplementáře dochází ke stejné situaci jako v případě smrti společníka veřejné obchodní společnosti. Ve společnosti s ručením omezeným se obchodní podíl dědí, pokud společenská smlouva nestanoví jinak.

Vzhledem k dikci ustanovení § 1751 občanského soudního řádu společné jmění manželů zaniklé z důvodu smrti manžela nebo prohlášení za mrtvého se vypořádá soudem v řízení dědickém.

VIII. 1. 2. Rozvod manželství

Druhým nejčastějším důvodem zániku manželství a zániku společného jmění manželů je rozvod. Zákon o rodině v § 24 an. upravuje tři druhy rozvodu manželství. Jedná se o rozvod klasický, rozvod bez zjišťování příčin rozvratu a ztížený rozvod.

V případě klasického rozvodu podle § 24 zákona o rodině soud manželství rozvede na návrh některého z manželů, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Zde se musí provést dokazování o hloubce a trvalosti rozvrácení manželství s tím, že se také prokazují příčiny tohoto rozvratu. Jediným důvodem, pro který by soud manželství nerozvedl, by byl zájem nezletilých dětí, daný zvláštními důvody. Zvláštním důvodem se rozumí zpravidla zdravotní stav dítěte.

V případě rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu podle § 24a zákona o rodině není třeba dokazovat existenci rozvratu manželství a ani prokazovat jeho příčiny. Soud manželství rozvede, jsou-li splněny tři podmínky. První podmínkou je, že manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a oba s rozvodem souhlasí. Druhou podmínkou je, že manželé mají pro dobu po tomto rozvodu písemně s úředně ověřenými podpisy vypořádány vzájemné majetkové vztahy, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost. V případě manželů, kteří mají spolu nezletilé dítě, je poslední podmínkou doložení pravomocného rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. I pro tento druh rozvodu platí obecná zásada, že soud manželství nerozvede pro překážku danou zájmem nezletilých dětí ze zvláštních důvodů.

Posledním typem rozvodu je ztížený rozvod podle § 24b zákona o rodině, jehož cílem je ochrana manžela, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma. Soud manželství nerozvede, pokud jsou zde mimořádné okolnosti svědčící ve prospěch zachování manželství a pokud žalovaný manžel prokáže, že se jednak na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jednak že by mu rozvodem byla způsobena zvláště závažná újma. Tato ochrana je však časově omezena, neboť pokud spolu manželé nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede, bude-li současně prokázán kvalifikovaný rozvrat manželství a nebudou-li tomu bránit zvláštní zájmy nezletilého dítěte. Jestliže soud takto manželství rozvede, lze rozvedenému manželovi, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, přiznat proti jeho bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu jako je vyživovací povinnost mezi manžely. Výživné v tomto rozsahu lze přiznat nejdéle na dobu tří let od rozvodu. V praxi dochází k zániku práva na

výživné nejčastěji poskytnutím jednorázové částky (odstupného) na základě písemné smlouvy.

Zaniklo-li manželství z důvodu rozvodu, společné jmění manželů se vypořádá podle zásad uvedených v občanském zákoníku.

VIII. 2. Zánik společného jmění manželů bez vazby na zánik manželství

Platná právní úprava připouští, aby společné jmění manželů zaniklo již za trvání manželství, a to ve dvou případech: výrokem soudu o propadnutí majetku některého z manželů podle § 66 trestního zákoníku nebo prohlášením konkurzu na majetek jednoho z manželů podle § 268 odst. 1 insolvenčního zákona.

Pokud došlo k zániku společného jmění manželů za trvání manželství, může být ve smyslu § 151 občanského zákoníku obnoveno jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů. Účinky obnovení společného jmění manželů nastávají právní mocí rozhodnutí soudu, tj. *ex nunc*.⁷⁷ Součástí obnoveného společného jmění manželů bude majetek nabytý manžely po právní moci rozhodnutí soudu, neboť zaniklé společné jmění manželů muselo být vypořádáno. To však nevylučuje možnost smluvní modifikace rozsahu obnoveného společného jmění manželů.

⁷⁷ Bičovský, J., Bezpodílové spoluvlastnictví manželů a podnikání, Daňová a hospodářská kartotéka, 1993, s. 6.

VIII. 2. 1. Propadnutí majetku

Propadnutí majetku je druh trestu, který může soud uložit vzhledem k okolnostem spáchaného trestného činu a poměrům pachatele, odsuzuje-li pachatele k výjimečnému trestu anebo odsuzuje-li jej za zvlášť závažný zločin, jímž pachatel pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Jinak může soud uložit trest propadnutí majetku pouze v případě, že trestní zákon uložení tohoto trestu za spáchaný zločin dovoluje. Trest propadnutí majetku může být uložen jako samostatný trest, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a k osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Při ukládání tohoto trestu musí soud pečlivě zvážit okolnosti spáchaného trestného činu i osobu pachatele a jeho majetkové a rodinné poměry, neboť trest má zasáhnout pouze osobu pachatele a nikoliv například osoby, které jsou na pachateli odkázány výživou.⁷⁸

Propadnutí majetku postihuje celý majetek odsouzeného nebo tu jeho část, kterou soud určí a který je ve vlastnictví odsouzeného v době nabytí právní moci rozsudku. Tímto trestem proto nemůže být postižen majetek, který pachatel nabude posléze. Vzhledem k tomu, že se tento trest týká majetku pachatele, je nutné, aby bylo odděleno to, co nelze jako majetek pachatele postihnout. Z tohoto důvodu ustanovení § 66 odst. 4 trestního zákoníku stanoví, že výrokem o propadnutí majetku zaniká společné jmění manželů. K zániku společného jmění manželů dochází dnem právní moci rozsudku o propadnutí majetku manžela. K zániku společného jmění manželů dojde i v případě, že se bude trest týkat pouze části majetku odsouzeného manžela. Propadnutím není postižen veškerý společný majetek manželů, ale jen ta část, která po vypořádání případně odsouzenému manželovi.

⁷⁸ Srov. č. 35/87 Sb. rozh. tr., s. 363 – 364.

Společné jmění manželů vypořádá soud, který musí rozhodnout, na které majetkové hodnoty patřící do společného jmění manželů se bude trest vztahovat a které připadnou do výlučného vlastnictví druhého manžela. Soud musí plně respektovat zásady pro vypořádání společného jmění manželů stanovené v občanském zákoníku. Takto zaniklé společné jmění manželů nemůže být vypořádáno dohodou, soudním smírem ani na základě právní domněnky podle § 150 odst. 4 občanského zákoníku. Podílové spoluvlastnictví zaniknout nemusí, protože lze postihnout spoluvlastnický podíl. Majetek pachatele, který se nachází v cizině, může být postihnut, jen pokud se dostane na území České republiky. Z toho pak jasně vyplývá, že to nemůže reálně nastat u nemovitostí.

Propadnutí se nikdy nemůže týkat majetku získaného trestnou činností, neboť vlastnické ani jiné majetkové právo nelze platně nabýt na základě trestné činnosti. Trest propadnutí majetku se rovněž nevztahuje na věci nebo prostředky, jichž je nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výchovu nebo výživu je odsouzený povinen podle zákona pečovat. Vzniknou-li poté při provádění trestu propadnutí majetku pochybnosti, zda se tento trest na určité prostředky nebo věci vztahuje vzhledem k tomu, že je jich nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je podle zákona povinen pečovat, rozhodne o tom předseda senátu na návrh organizační složky státu, které podle zvláštního zákona přísluší hospodaření s majetkem státu, nebo na žádost odsouzeného či osoby, o jejíž výživu nebo výchovu jde. V případě, že si k prostředkům a věcem postiženým trestem propadnutí majetku nárokuje vlastnické nebo jiné právo nepřipouštějící jejich zajištění třetí osoba, nelze podat stížnost jako v předchozím případě, ale je nutné postupovat podle předpisů občanskoprávních, tj. žalovat na vydání věci s tím, že jako předběžná otázka bude řešena otázka určení vlastnictví k dané věci.

Vlastníkem propadlého majetku se stane stát (§ 66 odst. 5 trestního zákoníku). Stát zde jako příjemce těchto majetkových hodnot zastupuje Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových podle ustanovení § 11 odst. 2 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů.⁷⁹

VIII. 2. 2. Prohlášení konkurzu

Právní úprava procesního řešení úpadku a hrozícího úpadku dlužníka je s účinností od 1. ledna 2008 obsažena v zákoně č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Podle tohoto zákona (§ 268) prohlášením konkurzu zaniká společné jmění dlužníka a jeho manžela. K zániku společného jmění manželů dochází v okamžiku, kdy usnesení o prohlášení konkurzu bude vyvěšeno na úřední desce soudu. Po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu navíc nemůže ani vzniknout nové společné jmění manželů. Pokud dlužník uzavře nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů až ke dni zániku těchto účinků. Byl-li vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkurzu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. Po prohlášení konkurzu se provede vypořádání zaniklého společného jmění manželů.

Prohlášením konkurzu přechází na insolvenčního správce oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů nebo navrhnout jeho vypořádání u soudu. Dohodu o vypořádání společného jmění manželů uzavřenou insolvenčním správcem musí ještě schválit insolvenční soud. Insolvenční soud dohodu neschválí, jestliže je v rozporu s právními předpisy nebo jestliže s ní nesouhlasí věřitelský výbor. Bude-li dohoda insolvenčním soudem schválena, pak má účinky pravomocného rozsudku.

⁷⁹ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné I. Obecná část, Praha: ASPI Publishing, 2003, s. 308.

Neplatné jsou dohody o vypořádání společného jmění manželů uzavřené dlužníkem po prohlášení konkurzu.

Insolvenční zákon v § 269 odst. 2 nově řeší situaci, kdy v době prohlášení konkurzu již uplynula lhůta k vypořádání společného jmění manželů a nastoupil tak zákonem stanovený způsob vypořádání podle § 150 odst. 4 občanského zákoníku, a to tak, že jsou účinky spojené s uplynutím této lhůty posunuty až na okamžik, kdy uplyne šest měsíců od prohlášení konkurzu. Do té doby lze uzavřít novou dohodu o vypořádání společného jmění manželů nebo podat návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, přičemž práva třetích osob nabytá v dobré víře tím nejsou dotčena.

Nová je též úprava, která se týká předluženého společného jmění manželů (§ 274). Nelze-li provést vypořádání společného jmění manželů proto, že závazky dlužníka, které z něj mohou být uspokojeny, jsou vyšší než majetek ve společném jmění manželů, tedy že společné jmění je předlužené, zahrne se celý majetek náležející do společného jmění manželů do majetkové podstaty. Pohledávka manžela dlužníka vzniklá po prohlášení konkurzu vypořádáním společného jmění manželů se považuje za přihlášenou pohledávku a uspokojí se stejně jako tyto pohledávky.

Na rozdíl od předchozího zákona č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání (konkurzní zákon), ve znění pozdějších předpisů, nový insolvenční zákon stanoví v § 269 odst. 1, že smlouvy mezi manžely (smlouvy o zúžení rozsahu společného jmění manželů, smlouvy o rozšíření rozsahu společného jmění manželů, jestliže se na jejich základě stal součástí společného jmění manželů majetek do té doby náležející jen dlužníku, smlouvy o rozšíření rozsahu společného jmění manželů, jestliže se na jejich základě staly součástí společného jmění manželů závazky náležející do té doby jen manželu dlužníka nebo dohody o vypořádání společného jmění manželů včetně soudem schváleného smíru) se stávají prohlášením konkurzu neplatnými, pokud byly uzavřeny po podání

insolvenčního návrhu dlužníkem, a jde-li o insolvenční návrh věřitele poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení.

Na rozdíl od konkurzu, povolením reorganizace podle insolvenčního zákona společné jmění manželů nezaniká. Reorganizací lze řešit úpadek nebo hrozící úpadek pouze u dlužníka, který je podnikatelem, neboť reorganizace se týká jeho podniku. Reorganizací se rozumí zpravidla postupné uspokojování pohledávek věřitelů při zachování provozu dlužníkovy podniku, zajištěné opatřeními k ozdravení hospodaření tohoto podniku podle insolvenčním soudem schváleného reorganizačního plánu s průběžnou kontrolou jeho plnění ze strany věřitelů. Má-li být podle reorganizačního plánu použit též majetek ve společném jmění manželů, musí s tím dlužníkův manžel podle ustanovení § 342 písm. c) insolvenčního zákona souhlasit. Prohlášení, jímž je udělen souhlas, musí být manželem vlastnoručně podepsáno a pravost podpisu na něm úředně ověřena.

IX. Vypořádání zaniklého společného jmění manželů

Ve všech případech, kdy došlo k zániku společného jmění manželů, ať už za trvání manželství nebo jako důsledek zániku manželství, je nutné společné jmění manželů vypořádat. Vypořádáním se rozumí uspořádání majetkových vztahů mezi manžely ke jmění, které bylo předmětem společného jmění manželů v době jeho zániku, a to podle zásad uvedených v občanském zákoníku.

Občanský zákoník rozlišuje tři základní formy vypořádání společného jmění manželů, a to dohodou manželů (§ 150 odst. 1), soudem (§ 150 odst. 3) a ze zákona (§ 150 odst. 4). Na prvním místě zákon preferuje písemnou dohodu manželů. Pokud není dohoda možná, nastupuje na návrh některého z manželů rozhodnutí soudu. Tomuto rozhodnutí často v praxi předchází zdlouhavé a nákladné soudní spory, s jejichž výsledkem nebývá spokojen ani jeden z manželů. Z tohoto důvodu se soudní forma vypořádání nejeví jako ideální, a proto by se k ní mělo přistupovat až v krajních případech. Jestliže nedojde ani do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebude v téže lhůtě podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, nastupuje ohledně nevypořádaného majetku zákonná domněnka. Ohledně movitých věcí platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastníci užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné, přičemž totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

Jednotlivé způsoby vypořádání lze též vzájemně kombinovat, takže je možné i to, že k vypořádání části společného jmění manželů dojde dohodou a zbývající část zůstane nevypořádána do uplynutí tříleté lhůty podle § 150 odst. 4 občanského zákoníku.⁸⁰

K majetku, který tvoří společné jmění manželů, je třeba přistupovat tak, že každý z manželů je vlastníkem celé této masy majetku, omezený jen stejným vlastnictvím toho druhého. Pro vypořádání samotné je důležité nejen přesně vědět, co patří do společného jmění manželů, ale také jakou to má hodnotu, neboť jen tak je možné dosáhnout splnění podmínky, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. Tato hodnota bude v případě dohody o vypořádání společného jmění manželů určena na základě konsensu stran. V případě soudního sporu však již situace tak jednoduchá nebude a často se bude muset čekat až na znalecký posudek. Otázkou také bude, ke kterému okamžiku se má hodnota takového majetku zjišťovat. V této věci lze přijmout závěr, že ke dni zániku společného jmění manželů se posuzuje faktický stav majetku, který tvoří předmět společného jmění manželů a který tak bude podléhat vypořádání, avšak jeho cena (hodnota) se posuzuje ke dni rozhodnutí soudu.⁸¹ Při oceňování vypořádávaného jmění soud vychází až na výjimky z ceny obvyklé, tj. ceny tržní, kterou by bylo možno za věci v době rozhodování soudu a v daném místě dosáhnout. Pouze výjimečně se využívá například cen účetních. V případě, že majetek připadne do podílového spoluvlastnictví, každý z manželů získá hodnotu stejnou.

⁸⁰ Salač, J., Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, Všechno č. 5/1994, s. 21.

⁸¹ Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 2. vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 192.

IX. 1. Vypořádání dohodou

Občanský zákoník ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. nestanovil pro dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů zvláštní formu. Bezpodíloví spoluvlastníci se tak mohli dohodnout nejen písemně nebo ústně, ale i konkludentně, pokud bylo možno z úkonu bezpečně usoudit, že jejich projevy vůle směřovaly k tomu, aby bylo provedeno vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů a jakým způsobem se tak mělo stát.⁸² V ustanovení § 149 odst. 2 občanského zákoníku byla uložena jen povinnost manželů vydat si na požádání písemné potvrzení o tom, jak se vypořádali. Pouze pokud se dohoda týkala nemovitosti, pak musela mít s účinností od 1. ledna 1993 pod sankcí absolutní neplatnosti písemnou formu a nabývala účinnosti vkladem do katastru nemovitostí.

Nebyla-li pro tuto dohodu předepsána speciální forma a mohla-li být uzavřena i konkludentně, pak stačilo, že oběma účastníkům bylo při jejím uzavření jasné, čeho se týká, jakým způsobem se vypořádávají a že tím dochází k likvidaci bezpodílových majetkových vztahů ke všem věcem, které náležely do bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Nešlo proto vyloučit, aby manželé třeba i mlčky vycházeli z toho, že zejména věci menší hodnoty případnou tomu z nich, v jehož užívání nebo dispozici byly v době vypořádání. Manželé také mohli k písemné dohodě o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jež obsahovala jmenovitě jen některé majetkové hodnoty, připojit doložku o tom, že nemají vůči sobě další nevypořádané nároky z titulu jejich bezpodílového spoluvlastnictví (R 62/74). Manželé takto projevili, že oba uznávají, že se vypořádání týkalo všech věcí, které jako společné existovaly v době zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů, tedy i věcí v dohodě neuvedených a že oba

⁸² Radimský, J., Domněnka vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, Bulletin advokacie, 1983, s. 121; R 42/72..

souhlasí s tím, že tyto věci připadnou do výlučného vlastnictví toho z nich, u něhož byly v době uzavření dohody.

Až do účinnosti zákona č. 131/1982 Sb., kterým se měnil a doplňoval občanský zákoník a upravovaly některé další majetkové vztahy, se totiž vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů muselo týkat všeho majetku, který náležel do bezpodílového spoluvlastnictví manželů a jako společný existoval v době jeho zániku.⁸³ To také vylučovalo uzavření částečné dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Po účinnosti zákona č. 131/1982 Sb. bylo možné ohledně vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů uzavřít platně i takovou dohodu, která nevypořádávala všechny hodnoty do tohoto spoluvlastnictví náležející, ale jen jejich část.⁸⁴ Zákonem č. 131/1982 Sb. došlo ke změně úpravy vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů v § 149 občanského zákoníku tak, že kromě vypořádání dohodou manželů a soudem (§ 149 odst. 2 a 3), byl v § 149 odst. 4 občanského zákoníku upraven nový způsob vypořádání zákonnou domněnkou. Oproti dřívější úpravě tak bylo právo vypořádat bezpodílové spoluvlastnictví manželů dohodou nebo rozhodnutím soudu k návrhu některého z nich časově omezeno. Pokud manželé ve lhůtě svého práva nevyužili, nastupovala domněnka o jeho vypořádání ze zákona.

Občanský zákoník ve znění po novele provedené zákonem č. 91/1998 Sb. stanovil pro dohodu o vypořádání společného jmění manželů obecný požadavek písemné formy, přičemž nedodržení této formy působilo a působí podle § 40 odst. 1 občanského zákoníku absolutní neplatnost dohody pro rozpor se zákonem. Pro dohodu platí veškerá ustanovení o právních úkonech a tak musí být učiněna svobodně, vážně, určitě a srozumitelně. Jediné omezení je stanoveno v § 150 odst. 2 občanského

⁸³ Zpráva o zhodnocení rozhodovací činnosti soudu ve věcech vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cpj 119/71, publikované pod R 42/1972 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. listopadu 1998, sp. zn. 22 Cdo 1622/98.

zákoníku, že dohodou manželů o vypořádání nesmí být dotčena práva věřitelů. Věřitelé tedy nesmí být touto dohodou poškozeni. Vzhledem k tomu, že zde zákon nestanoví sankci neplatnosti, je třeba vycházet při posuzování dopadu případného poškození práv věřitelů na platnost dohody z principů obecné části občanského zákoníku. Lze se proto přiklonit k závěru, že takový úkon bude absolutně neplatný, neboť podle § 39 občanského zákoníku svým obsahem odporuje zákonu, tedy konkrétně § 150 odst. 2 občanského zákoníku. K absolutní neplatnosti je nutné přihlížet z úřední povinnosti.

Obsah dohody občanský zákoník blíže neupravuje. Soudní praxe však připouští uzavření i tzv. nerovné dohody o vypořádání, na základě které se jednomu z manželů dostane výrazně více majetku nebo naopak výrazně méně než tomu druhému za podmínky, že jí nejsou dotčena práva věřitelů.⁸⁵

V případě, že do společného jmění manželů patří také nemovitost, nabývá tato dohoda účinnosti vkladem do katastru nemovitostí. Platnosti tak nabývá dohoda dnem podpisu a účinnosti až dnem zápisu do katastru nemovitostí. Ke změně vlastnického práva k nemovitosti tedy dojde až vkladem dohody o vypořádání společného jmění manželů do katastru nemovitostí. Bude-li návrh na vklad vlastnického nebo jiného věcného práva do katastru nemovitostí podle dohody o vypořádání společného jmění manželů podán po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů, nebude možné vklad povolit s ohledem na ustanovení § 5 odst. 1 písm. e) zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů (R 44/2000). Zde nejde o promlčení práva na podání návrhu na vklad do katastru nemovitostí, ale jde o prekluzivní lhůtu danou k vypořádání společného jmění manželů zákonem. Na dohodu, ke které je podán návrh na vklad až po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů, se musí hledět jako na neúčinnou

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 726/99.

a v tomto případě nastupuje zákonná domněnka vypořádání podle § 150 odst. 4 občanského zákoníku. Nedojde-li k jiné změně vlastnického práva, stanou se manželé podílovými spoluvlastníky nemovitosti ze zákona.

Dohoda může být uzavřena jak mezi bývalými manžely, tak mezi manžely, jejichž společné jmění zaniklo za trvání manželství či bylo zúženo. Zajímavé je řešení situace, kdy manželství a společné jmění manželů zanikne sice rozvodem, ale než dojde k vypořádání, jeden z manželů zemře. Dědicové zemřelého rozvedeného manžela pak mohou uzavřít s pozůstalým manželem dohodu o vypořádání společného jmění manželů, a to již v době, než soud projedná dědictví po zemřelém rozvedeném manželovi. Pokud se takto dědicové s pozůstalým manželem nedohodnou do tří let od zániku společného jmění manželů, tedy do tří let od rozvodu manželství bez ohledu na dobu úmrtí manžela, nebo některá ze stran nepodá návrh na vypořádání společného jmění manželů k soudu, dojde k vypořádání podle zákonné domněnky uvedené v § 150 odst. 4 občanského zákoníku a soud zařadí do dědictví to, co podle těchto pravidel připadne zemřelému manželovi. I v případě, kdy bylo soudní řízení o vypořádání společného jmění manželů zahájeno včas před uplynutím tříleté lhůty, nebude možné provést vypořádání v průběhu tohoto řízení formou mimosoudního vyrovnání, jestliže již uplynuly tři roky od právní moci rozsudku o rozvodu manželství.

IX. 2. Vypořádání rozhodnutím soudu

Vypořádání společného jmění manželů soudem řeší § 150 odst. 3 občanského zákoníku. Toto ustanovení dává kterémukoliv z manželů možnost podat návrh na vypořádání společného jmění manželů u soudu, jestliže se nejsou schopni o vypořádání dohodnout. Návrh na vypořádání společného majetku manželů rozhodnutím soudu může podat též insolvenční správce nebo dědic toho z manželů, jehož společné jmění manželů zaniklo z jiného důvodu, než byla jeho smrt, tj. například v důsledku rozvodu manželství. Zaniklo-li společné jmění manželů v důsledku smrti jednoho z manželů, popř. jeho prohlášení za mrtvého a nikoli rozvodem, vypořádání provede soud v dědickém řízení.

Soudní vypořádání lze připustit pouze ohledně majetku, jenž nebyl vypořádán dohodou nebo na základě zákonné domněnky podle § 150 odst. 4 občanského zákoníku. Pokud se manželé dohodnou na vypořádání pouze části společného jmění manželů, nic nebrání tomu, aby se obrátili na soud s návrhem na vypořádání zbývající části majetku. Nebude-li návrh k soudu ve lhůtě podán, nastoupí co do zbytku nevypořádaného jmění zákonná domněnka vypořádání podle § 150 odst. 4 občanského zákoníku.

Řízení o vypořádání společného jmění manželů nemůže být zahájeno bez návrhu. Soud však není tímto návrhem zcela vázán, neboť jestliže podle ustanovení § 153 odst. 2 občanského soudního řádu z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky, může soud překročit návrhy účastníků a přisoudit něco jiného nebo více, než čeho se domáhají. Jedním z případů, kdy z hmotného práva vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky, je i vypořádání společného jmění manželů. Podle rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. září 2004, sp. zn. 22 Cdo 684/2004 soud vypořádá jen ty věci, resp. majetek náležející do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, které účastníci učinili předmětem řízení. Překročit jejich návrhy v takovém řízení

může podle § 153 odst. 2 občanského soudního řádu jen ohledně výše (ceny) a toho, jak je vypořádá z hlediska kvalitativního, tedy jak věci rozdělí (kterému z manželů je přikáže), případně přikáže jednomu z nich s povinností vyplatit finanční částku na vyrovnání podílu druhému manželovi. Pokud by soud v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů vypořádal i věci, resp. majetek, který účastníci předmětem řízení neučinili, pak by jednal v rozporu s ustanovením § 153 odst. 2 občanského soudního řádu a šlo by o vadu řízení, která měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. To znamená, že soud není vázán požadovaným způsobem vypořádání společného jmění manželů, ale je vždy vázán rozsahem majetku, jenž má být podle návrhu soudem vypořádán. Tyto závěry Nejvyššího soudu České republiky jsou použitelné i nadále za účinnosti právní úpravy společného jmění manželů.

Při stanovení ceny vypořádávaného jmění se soud řídí dohodou stran. Jestliže ale k dohodě nedojde, soud určí cenu majetku většinou podle znaleckého posudku. Soudní judikatura v této souvislosti dovodila, že se má při oceňování vycházet z tržní ceny majetku v době, kdy se provádí vypořádání (R 42/72). Tyto závěry soudní praxe ale nelze paušalizovat a vždy je třeba vycházet z okolností konkrétního případu.

Řízení o vypořádání společného jmění manželů je řízením, ve kterém mají účastníci na obou stranách sporu jak postavení žalobce, tak i postavení žalovaného.⁸⁶ Jedná se zde o tzv. iudicium duplex. Tato skutečnost se projevuje tím, že podáním žaloby je uplatněno i právo žalovaného na vypořádání společného jmění manželů soudem. Z tohoto důvodu je třeba k účinnosti zpětvzetí žaloby i souhlasu žalovaného, a to i v případě, že ke zpětvzetí došlo dříve, než začalo jednání.⁸⁷ Pokud řízení u soudu na základě včas podaného návrhu skončilo jiným způsobem než rozhodnutím ve věci samé (například zpětvzetím návrhu a zastavením řízení), platí, že návrh ve

⁸⁶ K tomu viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 684/2004.

⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 233/99.

tříleté lhůtě podán nebyl. Po uplynutí této lhůty se uplatní domněnka vypořádání podle ustanovení § 150 odst. 4 občanského zákoníku.

Soudy musí při rozhodování o vypořádání společného jmění manželů dbát o to, aby výrok rozhodnutí byl formulován jasně a určitě tak, aby nevyvolával mezi účastníky pochybnosti o tom, jaké právo a kterému z nich bylo přiznáno, popř. jaká povinnost a kterému z nich byla uložena. Jednotlivé věci musí být přesně popsány hlavně tam, kde soud ukládá povinnost jejich vydání druhému manželovi (Pls 6/67). Ve smyslu ustanovení § 159a odst. 1 občanského soudního řádu je výrok pravomocného rozsudku závazný jen pro účastníky řízení.

Společné jmění manželů může být vypořádáno též na základě smíru schváleného soudem podle § 69 nebo § 99 občanského soudního řádu. Smír lze uzavřít jak před zahájením řízení ve věci samé, tak během tohoto řízení. Podle ustanovení § 99 odst. 1 občanského soudního řádu má soud usilovat o to, aby účastníci uzavřeli smír. Soud by měl celou věc s účastníky probrat a provést právní rozbor věci, avšak s tím, že nesmí předjímat své rozhodnutí ve věci samé. Bude-li smír nakonec schválen, bude mít účinky pravomocného rozsudku. Manželé se mohou také dohodnout, že o vypořádání společného jmění manželů bude rozhodnuto v rozhodčím řízení.⁸⁸

Předmětem soudního vypořádání může být jen ten majetek a ta majetková práva, která existují ke dni zániku společného jmění manželů. Součástí společného jmění manželů bývají též tzv. „ostatní majetková práva“, jejichž vypořádání je často velmi komplikované. Tzv. ostatní majetková práva patřící do společného jmění manželů přesahují rozsah právní úpravy provedené občanským zákoníkem, neboť obsahují nejen práva v podobě pohledávek vzniklých z právních úkonů, ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení a z jiných skutečností uvedených v

⁸⁸ Hejda, J., Alternativní řešení sporů, Právní rádce č. 4/2005.

zákoně, nýbrž zahrnují i majetková práva představující účast jednoho z manželů v obchodní společnosti či družstvu, majetková práva vzniklá z obchodněprávních závazkových vztahů nebo majetková práva z duševního vlastnictví.⁸⁹

Mezi tato tzv. ostatní majetková práva se řadí též obchodní podíl. Obchodní podíl představuje účast společníka na společnosti a z této účasti plynoucí práva a povinnosti. Podíl se oceňuje mírou účasti společníka na čistém obchodním majetku společnosti, jež připadá na jeho podíl, přičemž čistým obchodním majetkem společnosti se rozumí obchodní majetek společnosti po odečtení jejích závazků. Soudy při svém rozhodování o vypořádání společného jmění manželů začaly s ohledem na ustanovení § 143 odst. 2 občanského zákoníku nesprávně dovozovat, že obchodní podíl do zaniklého společného jmění manželů nepatří, a proto jej není třeba do vypořádání zahrnout. Místo toho zohledňovaly vklad jednoho z manželů na základní kapitál společnosti jako vnos ze společného majetku ve prospěch výlučného majetku jednoho z manželů. Ke sjednocení soudní praxe v otázce vypořádání obchodního podílu došlo až judikaturou Nejvyššího soudu České republiky.⁹⁰ Podle Nejvyššího soudu České republiky je s obchodním podílem spjata majetková hodnota, která je tzv. jinou majetkovou hodnotou a jako taková může být předmětem občanskoprávních vztahů. Základní kapitál, resp. vklad společníka, je hodnotou naprosto nezávislou na hodnotě čistého obchodního majetku společnosti, resp. obchodního podílu společníka, zůstává konstantní položkou na straně pasiv v účetní rozvaze (vyjma případů jeho zvyšování či snižování zákonem stanoveným způsobem) a nezohledňuje další nakládání s předmětem vkladu, který se stal majetkem společnosti, ani následné nabývání majetku společností v rámci její podnikatelské činnosti. Jestliže i jen jeden z manželů nabude za trvání manželství a z prostředků patřících do

⁸⁹ Pejšek, J., Publikovaný názor z 28. 7. 2005, Vypořádání některých tzv. „ostatních majetkových práv“ ze společného jmění manželů, Praha, 2005, 7:13.

⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. července 2004, sp.zn. 22 Cdo 700/2004.

společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stane se tím získaný majetek (hodnota takového podílu) ze zákona součástí společného jmění manželů. Důsledkem § 143 odst. 2 občanského zákoníku je toliko oddělení či odlišení právního postavení manžela, jenž se stal společníkem obchodní společnosti, od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Jen manžel – společník má práva a povinnosti vyplývající pro něj z úpravy postavení společníka obchodní společnosti v obchodním zákoníku či jiném právním předpise nebo ve společenské smlouvě. Je však oddělen od majetkové hodnoty obchodního podílu, která zůstává manželům společná. Proto je také omezen v nakládání s obchodním podílem, pokud nejde o jeho obvyklou správu, neboť stejnou měrou jako náleží jemu, náleží i druhému manželovi. Otázkou zůstává způsob stanovení ceny vypořádaného obchodního podílu jako majetkové hodnoty. Obchodní podíl lze obtížně oceňovat obvyklou neboli tržní cenou, neboť zde není, na rozdíl od členského podílu v bytovém družstvu, taková možnost srovnání obdobných obchodů v rozhodné době a místě. Tím není ovšem popřeno, že obchodní podíl ve společnosti je převoditelný, pokud to společenská smlouva připouští, a že cena v rámci takového převodu je cenou smluvní, která není regulována a nezjišťuje se oceněním na základě zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), ve znění pozdějších předpisů. Přestože znalci ustanovení soudem v řízení o vypořádání společného jmění manželů stanoví cenu obchodního podílu zpravidla způsobem dle § 23 zákona o oceňování majetku, tj. jako podíl společníka na účetní hodnotě čistého obchodního jmění společnosti, lze namítat, že občanský zákoník ani žádný jiný předpis neodkazuje na zákon o oceňování majetku jako na zvláštní právní předpis pro účely vypořádání společného jmění manželů. V takových případech je tedy na místě stanovit cenu, které by bylo dosaženo při smluvním převodu obchodního podílu, tj. cenu tržní. V této souvislosti lze odkázat též na

výklad Nejvyššího soudu České republiky, který se zabýval otázkou stanovení ceny členského podílu v bytových družstvech.⁹¹

Členský podíl v bytovém družstvu jako souhrn práv a povinností spojených s užíváním družstevního bytu se rovněž řadí mezi tzv. ostatní majetková práva manželů. Podle ustanovení § 703 odst. 2 občanského zákoníku společné členství manželů v bytovém družstvu vznikne se společným nájmem družstevního bytu manžely, pokud alespoň jednomu z manželů vzniklo za trvání manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu. Pro účely vypořádání společného jmění manželů je třeba vycházet z toho, že rozhodnutí o zrušení společného nájmu a tudíž i o tom, který z manželů se stane výlučným nájemcem bytu jako člen družstva, by mělo předcházet rozhodnutí o vypořádání společného jmění manželů, v němž se již otázka nájemního práva k družstevnímu bytu neřeší a jehož obsahem je pouze povinnost toho z bývalých manželů, který byl určen výlučným nájemcem a členem družstva, zaplatit druhému na vypořádání jeho podílu na hodnotě členského podílu v bytovém družstvu. Otázka ocenění členského podílu v bytovém družstvu se stala jednou z nejvýznamnějších otázek řešených Nejvyšším soudem České republiky ve velkém senátu občanskoprávního kolegia.⁹² Nejvyšší soud České republiky se zabýval tím, zda při stanovení hodnoty, které se dostává účastníkům řízení o vypořádání společného jmění manželů, je třeba vycházet z tzv. účetní zůstatkové hodnoty členského podílu v bytovém družstvu nebo z tzv. tržní hodnoty členského podílu. Nakonec dovedl, že v řízení o vypořádání společného jmění manželů nelze vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu, když tento pojem právní řád po roce 1992 již nezná, ani z vypořádacího podílu, který představuje určení majetkové účasti člena družstva v tomto družstvu pro případ zániku jeho členství. Je tomu tak jednak proto, že v případě zrušení práva společného nájmu družstevního

⁹¹ Pejšek, J., Publikovaný názor z 28. 7. 2005, Vypořádání některých tzv. „ostatních majetkových práv“ ze společného jmění manželů, Praha, 2005, 7:13.

⁹² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. listopadu 2002, sp. zn. 31 Cdo 2428/2000.

bytu, kdy jeden z manželů zůstává nájemcem a členem družstva, nenastávají předpoklady pro výplatu vypořádacího podílu, neboť dochází jen k redukci členství, a dále proto, že nejde o vypořádání vztahu mezi členem družstva a družstvem. Vypořádací podíl je vázán na zánik členství v družstvu, ale to v daném případě nezanklo. Ostatně povinnost družstva vyplatit vypořádací podíl nenastupuje ke dni zániku společného jmění manželů ani ke dni zrušení společného členství účastníků v družstvu. Vypořádací podíl tedy nepředstavuje hodnotu, která by v době zániku společného jmění manželů tvořila jeho součást.⁹³ Cena členského podílu v bytovém družstvu není regulována žádným cenovým předpisem a převádějíci s nabývajícím ji sjednávají dohodou. Je-li třeba tento členský podíl představující určitou majetkovou hodnotu ocenit v řízení o vypořádání společného jmění manželů, nelze vycházet ze zákona o oceňování majetku, neboť tento zákon upravuje způsoby oceňování majetku a služeb pro účely stanovené zvláštními předpisy, přičemž oceňování věcí a jiných majetkových hodnot pro potřeby vypořádání není účelem stanoveným některým zvláštním předpisem. V případě převodu členských práv a povinností by se tento předpis aplikoval, jen pokud by se tak účastníci dohodli, neboť jinak se na sjednávání cen nevztahuje. Bude-li třeba stanovit cenu členského podílu v bytovém družstvu pro účely vypořádání společného jmění manželů soudem, bude nutné vycházet z ceny obvyklé, tj. z ceny, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout.⁹⁴

⁹³ Mrzena, E., Členský podíl v družstvu, jeho nabývání a rozsah společného jmění manželů, Právo a rodina č. 11/2000, s. 2.

⁹⁴ Pejšek, J., Publikovaný názor z 28. 7. 2005, Vypořádání některých tzv. „ostatních majetkových práv“ ze společného jmění manželů, Praha, 2005, 7:13.

IX. 3. Vypořádání ze zákona

Občanský zákoník původně ve znění před novelou provedenou zákonem č. 131/1982 Sb. umožňoval jen dva způsoby vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, a to buď podle § 149 odst. 2 dohodou manželů nebo podle § 149 odst. 3 rozhodnutím soudu. To znamenalo, že k vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů mohlo dojít kdykoliv po zániku manželství a nebyla pro něj stanovena žádná lhůta. Zákonem č. 131/1982 Sb. došlo ke změně úpravy vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů v § 149 občanského zákoníku tak, že kromě vypořádání dohodou manželů a soudem na návrh některého z manželů, který mohl bezpodílového spoluvlastnictví manželů vypořádat jen k návrhu podaném do tří let od zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů (§ 149 odst. 2 a 3), byl v § 149 odst. 4 občanského zákoníku upraven nový způsob vypořádání zákonnou domněnkou. Podle tohoto ustanovení nedošlo-li do tří let od zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebylo-li na návrh podaný do tří let od jeho zániku vypořádáno rozhodnutím soudu, platilo ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platilo, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné. Totéž platilo přiměřeně o ostatních majetkových právech, manželům společných. Oproti dřívější úpravě v zájmu právní jistoty v majetkových vztazích mezi manžely bylo jejich právo vypořádat bezpodílové spoluvlastnictví manželů dohodou nebo soudem k návrhu některého z nich časově omezeno a pokud svého práva nevyužili, nastupovala domněnka o jeho vypořádání.⁹⁵

⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. září 2004, sp. zn. (Rc) 22 Cdo 684/2004.

Z těchto zásad vychází i současná právní úprava společného jmění manželů, která rovněž ponechává na vůli manželů, zda se vypořádají dohodou nebo se obrátí na soud nebo provedou vypořádání podle zákonné domněnky. Pokud tedy nedošlo do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, nastane stav podle domněnky uvedené v § 150 odst. 4 občanského zákoníku. Jedná se o domněnku nevyvratitelnou a nastává tak stav právní jistoty. Manželé ani třetí osoby se nemohou aplikaci této nevyvratitelné domněnky nijak bránit. V případech, kdy nedošlo k vypořádání dohodou ani rozhodnutím soudu ve stanovené lhůtě, je tato právní fikce jediným možným řešením s ohledem na přehlednost právních vztahů jak mezi manžely, tak i mezi manžely a třetími osobami.

Po uplynutí tříleté lhůty nelze uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů a ani nelze podat návrh na jeho vypořádání soudem. Tato lhůta je lhůtou prekluzivní, což znamená, že návrh na vypořádání musí být nejpozději poslední den lhůty podán již u soudu. Nejvyšší soud České republiky se v této souvislosti zabýval přípustností dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů uzavřené po uplynutí doby tří let od jeho zániku za situace, kdy probíhá u soudu včas zahájené řízení o vypořádání. Podle Nejvyššího soudu České republiky je taková dohoda nepřípustná, neboť občanský zákoník dává možnost vypořádání majetkového společenství manželů dohodou jen do tří let od jeho zániku. To znamená, že jakmile doba tří let od zániku majetkového společenství manželů uplynula, aniž by se účastníci před včas zahájeným řízením o vypořádání právně relevantně na tomto vypořádání dohodli, může být v průběhu tohoto řízení jejich bezpodílové spoluvlastnictví vypořádáno jen rozsudkem soudu nebo usnesením soudu schváleným smírem, který má účinky pravomocného rozsudku, nikoli již mimosoudní

dohodou účastníků.⁹⁶ Tento závěr je samozřejmě použitelný i ve vztahu ke společnému jmění manželů.

Jsou-li naplněny podmínky zákonné domněnky, pak ohledně movitých věcí platí, že jsou ve výlučném vlastnictví toho z manželů, kdo je pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné. Stejně pravidlo platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

IX. 4. Vypořádání společného jmění manželů v dědickém řízení podle ustanovení § 175l občanského soudního řádu

Zaniklo-li společné jmění manželů v důsledku smrti manžela, provede se jeho vypořádání v dědickém řízení podle ustanovení § 175l občanského soudního řádu. Postup podle § 175l občanského soudního řádu, kdy soud v rámci dědického řízení rozhodne o obvyklé ceně majetku ve společném jmění manželů v době smrti zůstavitele a podle zásad uvedených v občanském zákoníku určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi, přichází tedy v úvahu jen tam, kde společné jmění manželů zaniklo smrtí jednoho z manželů a nikoli tam, kde zaniklo již dříve rozvodem.⁹⁷

Při vypořádání společného jmění manželů v rámci dědického řízení postupuje soud obdobně jako v řízení o vypořádání společného jmění manželů rozhodnutím soudu podle § 150 odst. 3 občanského zákoníku. Rozdíl je v tom, že dědické řízení je řízením nesporným. To se projeví, jestliže jsou aktiva a pasiva mezi účastníky sporná. Závisí-li totiž rozhodnutí na skutečnosti, která zůstala mezi pozůstalým manželem a některým z dědiců sporná, postupuje soud podle ustanovení § 175k odst. 3

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 2574/98, Soudní rozhledy č. 4/ 2000.

⁹⁷ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23. července 1999, sp. zn. 10 Ca 196/99, Soudní judikatura č. 1/2000.

občanského soudního řádu. Soud se v tomto případě omezí jen na zjištění jejich spornosti a při určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popř. výše jeho předlužení, k nim nepřihlíží. Je poté na samotných dědicích, aby svá práva uplatnili žalobou v rámci řízení sporného.

V případě manželství zaniklého rozvodem je vypořádání společného jmění manželů po úmrtí jednoho z rozvedených manželů zpravidla otázkou dohody žijícího manžela a dědiců, pokud neuplynula tříletá lhůta k jeho vypořádání. Pokud k takové dohodě nedojde, provede vypořádání na návrh manžela nebo dědiců zemřelého rozvedeného manžela soud. Bylo-li ještě za života obou manželů zahájeno občanské soudní řízení o vypořádání jejich zaniklého společného jmění manželů, je v tomto řízení i po smrti jednoho z nich nadále dána pravomoc stejného soudu, který dokončí řízení s dědici zemřelého manžela. Ti se totiž stanou jeho procesními nástupci. V dědickém řízení je soud rozhodující o dědictví vázán rozhodnutím soudu o tom, co připadá z vypořádaného společného jmění manželů do dědictví po zemřelém manželu, a tento majetek a dluhy zařadí do soupisu aktiv a pasiv dědictví (R 4/80). I v případě, že sporné řízení nebylo před smrtí jednoho z manželů zahájeno, lze návrh na vypořádání zaniklého společného jmění manželů ve tříleté lhůtě podat. Zaniklo-li manželství zůstavitele rozvodem a do dne úmrtí uplynuly tři roky od zániku manželství, aniž v této lhůtě došlo k vypořádání společného jmění manželů dohodou nebo k podání návrhu na jeho vypořádání u soudu, zařadí soud v dědickém řízení ze společných aktiv a pasiv rozvedených manželů do aktiv a pasiv dědictví to, co podle domněnky uvedené v § 150 odst. 4 občanského zákoníku náleží ze společného jmění manželů zůstaviteli.⁹⁸

Zvláštní postup se uplatní v případě přechodu nájmu bytu.⁹⁹ Zemře-li jeden z manželů, kteří byli společnými nájemci bytu, stane se jediným nájemcem pozůstalý manžel (§ 707 odst. 1 občanského zákoníku). Jde-li o

⁹⁸ Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 96/96, Ad Notam č. 6/1996.

⁹⁹ Mrzena, E., Členský podíl v družstvu, jeho nabývání a rozsah společného jmění manželů, Právo a rodina č. 11/2000, s. 1.

byt družstevní, zanikne smrtí jednoho z manželů společný nájem bytu manžely. Bylo-li právo na družstevní byt nabyto za trvání manželství, zůstává členem družstva pozůstalý manžel a jemu náleží členský podíl; k tomu přihlédne soud v řízení o dědictví. Jestliže zemřel manžel, který nabyt právo na družstevní byt před uzavřením manželství, přechází jeho smrtí členství v družstvu a nájem družstevního bytu na toho dědice, jemuž připadl členský podíl (§ 707 odst. 2 občanského zákoníku).

IX. 5. Vypořádání společného jmění manželů smlouvou ve smyslu ustanovení § 24a zákona o rodině

Do účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. naše právní úprava neumožňovala manželům uzavřít dohodu o vypořádání majetkového společenství manželů před jeho zánikem. Nové ustanovení § 24a zákona o rodině přineslo zásadní změnu, když zakotvilo, že soud při splnění dalších podmínek tohoto ustanovení nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li mu předloženy písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost. Vypořádáním vzájemných majetkových vztahů se rozumí právě vypořádání společného jmění manželů.

Právní povaha smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů manželů uzavřené podle ustanovení § 24a zákona o rodině byla řešena i judikaturou Nejvyššího soudu České republiky.¹⁰⁰ Podle Nejvyššího soudu České republiky zákon o rodině ustanovením § 24a v oblasti vztahů majetkových požaduje a tedy dovoluje jejich smluvní uspořádání ještě před rozvodem manželství a připouští vypořádání i jiného majetku než jen ve společném jmění manželů a podle jiných hledisek než ve smyslu zásad právní úpravy občanského zákoníku o vypořádání společného jmění

¹⁰⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Cdo 2193/2005.

manželů. Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů platí pouze v případech rozvodu, o kterém bylo rozhodnuto podle § 24a zákona o rodině, neboť jen ve spojení s tímto způsobem rozvodu založeném na dohodě manželů je zákonem dovolena. Smlouva má povahu jen jiného typu smlouvy, než který je upraven v ustanovení § 150 odst. 1 občanského zákoníku, a proto pojmově nevylučuje dohodu o vypořádání společného jmění manželů.

Účinnost smlouvy je tedy vázána na právní moc rozsudku o rozvodu manželství podle § 24a zákona o rodině a ve vztahu k nemovitostem na vklad do katastru nemovitostí. Ve vztahu k předložené smlouvě se soud omezuje pouze na její konstatování, aniž by posuzoval její věcnou správnost. Bude-li až po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů podán návrh na vklad vlastnického nebo jiného věcného práva do katastru nemovitostí podle smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, jejímž předmětem je i vypořádání společného jmění manželů k nemovitostem, nebude možné vklad povolit. V tomto případě totiž nastoupí prekluzivní lhůta daná k vypořádání společného jmění manželů zákonem.

Pokud se majetkové poměry manželů podstatně změní v době od uzavření smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů do pravomocného soudního rozhodnutí o rozvodu manželství, manželé by měli uzavřít k původní smlouvě dodatek. Pokud tak neučiní, půjde jen o smlouvu o částečném vypořádání, která by neumožnila soudu rozvést manželství podle § 24a zákona o rodině.¹⁰¹

¹⁰¹ Dvořák, J., Spáčil, J., Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 2. vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 202.

IX. 6. Zásady vypořádání společného jmění manželů

Zásady vypořádání společného jmění manželů jsou obsahem ustanovení § 149 odst. 2 a 3 občanského zákoníku. Tyto zásady mají jednak kvalitativní obsah, tj. určují, jaký majetek by se měl dostat právě tomu kterému manželovi, a jednak i kvantitativní význam, neboť určují výši podílů. Zásady v řadě případů navazují na rodinně právní principy, nejsou však dogmatické, protože dohodou o vypořádání se od nich lze odchýlit.

První zásadou je zásada stejné velikosti podílů, a to jak na majetku patřícím do jejich společného jmění, tak i ohledně závazků. Ohledně závazků občanský zákoník zakládá povinnost obou manželů splnit závazky vzniklé za trvání manželství rovným dílem. V konkrétním případě není vyloučeno, aby podíly byly různé se zřetelem k dalším zásadám. Podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou tedy stejné, pokud nejsou zjištěny podmínky pro odchýlné stanovení podílu (Rc 70/65). Jedná se zde o vyvratitelnou právní domněnku plynoucí ze zásady rovnosti a proporcionality v manželských vztazích.

Zanikne-li manželství smrtí jednoho z manželů, tak samozřejmě dohoda manželů ohledně stanovení podílů nepřichází v úvahu. Zde bude rozhodovat o vypořádání společného jmění manželů vždy soud v rámci dědického řízení, a proto bude jeho povinností zajistit, aby podíly obou manželů byly stejné s přihlédnutím k dalším pravidlům pro vypořádání, nejen však vzhledem k podílu, ale také k faktickému rozdělení jednotlivých majetkových hodnot, které do společného jmění manželů náleží. Pozůstalý manžel se může pokusit vyvrátit právní domněnku o výši podílu, pokud se mu na základě skutkového stavu povede prokázat, že jeho podíl by měl být jiný než stejný. Důkazní břemeno bude ležet pouze na tomto manželovi. O vyvrácení této domněnky se může pokusit také dědic.

Jestliže manželství zanikne rozvodem, manželé se mohou dohodnout o výši podílů jinak a tato dohoda nemůže být třetí osobou napadena s poukazem, že podíly obou manželů mají být stejné.¹⁰² Vzhledem k tomu, že věřitelé požívají ochranu podle ustanovení § 150 odst. 2 občanského zákoníku, nesmí být takovou dohodou jejich práva dotčena.

Bude-li rozhodovat o vypořádání společného jmění manželů na návrh některého z manželů soud, bude jeho povinností zajistit, aby podíly obou manželů byly stejné s přihlédnutím k dalším pravidlům pro vypořádání. Jedná se zde o vyvratitelnou právní domněnku a soudu je dána možnost určit podíly i v jiném poměru v závislosti na okolnostech konkrétního případu (R 42/72). Existují-li okolnosti, které občanský zákoník výslovně uvádí, soud je povinen k nim při vypořádání přihlížet z úřední povinnosti. V tom spočívá kogentnost zásad vypořádání společného jmění manželů.¹⁰³ Při rozdělování jednotlivých majetkových hodnot, které náležejí do společného jmění manželů, je třeba respektovat vůli manželů. Až v případě, že se manželé nedohodnou, bude na úvaze soudu, kterému z manželů tu či onu věc přidělí. Přitom ovšem tato úvaha není libovolná a rozdělení musí být vždy řádně odůvodněno a musí se opírat o řádně zjištěný skutkový stav. Občanský zákoník výslovně nestanoví žádná kritéria pro určení, které konkrétní věci nebo pohledávky mají připadnout některému z manželů. Určující je účelnost využití věcí tak, aby pokud možno nebylo třeba vyrovnání podílů peněžitou částkou.¹⁰⁴

Také v případě nastoupivší zákonné domněnky vypořádání společného jmění manželů podle § 150 odst. 4 občanského zákoníku může snadno dojít k tomu, že podíly manželů na vypořádaném společném jmění manželů nebudou stejné, neboť i movité věci, které zůstanou tomu manželovi, který je pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá, mohou mít velmi rozdílnou hodnotu.

¹⁰² Hrušáková, M., Mates, P., K některým otázkám nové úpravy majetkového práva manželů, Právo a zákonost č. 3/1992, s. 183.

¹⁰³ Bičovský, J., Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, Praha: Linde, a. s., 1993, s. 198.

¹⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1054/2004.

Při vypořádání společného jmění manželů se má podle zákona přihlížet k řadě hledisek. Jejich demonstrativní výčet je obsažen v ustanovení § 149 odst. 3 občanského zákoníku. Vzhledem k tomu, že se jedná pouze o výčet demonstrativní, je možné přihlédnout i k dalším skutečnostem podstatným pro vypořádání společného jmění manželů v konkrétních případech.

Prvním zákonným hlediskem, ke kterému se má při vypořádání přihlédnout, jsou potřeby nezletilých dětí. Děti bývají postiženy zánikem manželství svých rodičů nejen po psychické stránce, ale často také hmotně. Tomuto se snaží do jisté míry zabránit ustanovení § 149 odst. 3 občanského zákoníku, které říká, že se má při vypořádání společného jmění manželů přihlédnout především k potřebám nezletilých dětí. Občanský zákoník sice blíže nestanoví, jakým způsobem by se mělo k těmto potřebám přihlížet, soudy však tomuto hledisku dávají kvalitativní obsah. K potřebám nezletilých dětí přihlízejí zpravidla v rámci rozhodování o tom, které věci mají jednomu z manželů připadnout, nedávají však zpravidla tomu z manželů, jemuž byly nezletilé děti svěřeny do výchovy, jenom z tohoto důvodu větší podíl na společném majetku (R 42/72). Rodiči, který má nezletilé dítě svěřené do výchovy, by tak měla připadnout zejména nemovitost, ve které s dětmi bydlí, pokud je ve společném jmění manželů, a z movitých věcí zejména ty, které těmto dětem slouží, za což je možné považovat i automobil, kterým tento rodič například děti vozí do školy. V R 70/65 se uvádí, že při úvaze, zda bude na místě zvýšit podíl manžela z uvedeného důvodu, je třeba vždy přihlédnout k povaze, určení a upotřebitelnosti těchto věcí, a to i z hlediska jejich trvanlivosti. Nezletilé dítě může být vedlejším účastníkem řízení podle § 93 odst. 1 občanského soudního řádu, zde by však musel být ustanoven opatrovník, neboť zákonný zástupce – rodič by jej v tomto řízení nemohl zastupovat.

Dalším zákonným hlediskem je starost o rodinu. Starost o rodinu považuje občanský zákoník za ekvivalent jiné činnosti, ze které plynou prostředky, z nichž je rozmnožován majetek patřící do společného jmění manželů. Proto je třeba při vypořádání zohlednit, jak se každý z manželů staral o rodinu.

Při vypořádání je třeba také zohlednit, jak se každý z manželů zasloužil o nabytí a udržení společného jmění manželů. K této skutečnosti bude přihlíženo zejména při vypořádávání společného jmění bezdětných manželů. Pod pojmem nabytí majetku patřícího do společného jmění manželů je třeba si představit jakoukoliv činnost, která vede k rozmnožení tohoto majetku, přičemž nemusí jít pouze o výdělečnou činnost, jejímž cílem jsou peněžní prostředky, za které je tento majetek pořízován, ale také o činnost, při které dochází ke vzniku majetku jako takového. Za tuto činnost tak lze pokládat například pěstování různých plodin pro potřeby domácnosti, kutilství atd. Pod pojmem udržení majetku patřícího do společného jmění manželů je třeba si představit zejména správu a užívání tohoto majetku. Na udržení společného majetku pak nebude mít zásluhu ten, kdo nadměrně požívá alkoholické nápoje nebo jiné omamné látky, kdo hraje na automatech, kdo s majetkem neuváženě hospodaří a zadlužuje jej nebo se záměrně vyhýbá poctivé práci atd. Jinak je ale třeba posuzovat případ, kdy jeden z manželů pracovat chce, ale nemůže a při nabývání a udržování společného majetku, při starosti o rodinu a při obstarávání společné domácnosti plně využívá svých schopností a možností. Samotná skutečnost, že každý z manželů má vzhledem ke svému vzdělání, zdravotnímu stavu, profesi, schopnostem apod. jiné předpoklady k nabývání majetku, automaticky nevede k nerovnosti podílů na společném majetku. Při určení míry přičinění se o nabytí a udržení společného majetku je třeba totiž vzít zřetel též k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti, takže rozhodující není jenom výše příjmů každého z manželů, nýbrž i způsob jeho života, vztah k rodině a k hospodaření se společnými

prostředky (R 42/72). Vyšší podíl při vypořádání společného jmění manželů je dle judikátu Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1781/2004 na místě za situace, kdy zvýšené úsilí jednoho z manželů zajistilo nabytí a udržení majetku značné hodnoty.

Přerušení manželského soužití může mít určitý vliv na společné jmění manželů, na jeho rozsah a zejména potom na jeho vypořádání. Jestliže manželé nežijí spolu, možnost společného disponování věcmi, které patří do společného jmění manželů, se značně omezuje. Společné jmění manželů trvá ovšem dále i po zrušení společného hospodaření a na právech a povinnostech manželů vyplývajících ze společného jmění manželů se nic nemění (2 Cz 3/70). Skutečnost, že manželé spolu delší dobu nežili, některý z nich nepřispíval na potřeby rodiny, případně přispěl bezdůvodně ke zmenšení společného majetku, jsou skutečnostmi, k nimž soudy přihlédnou při vypořádání společného jmění manželů a při určení výše podílu každého z manželů.

V rámci vypořádání je nutné upravit všechny majetkové vztahy manželů, pokud vznikly z jejich společného hospodaření. Nelze proto ponechat stranou ani pohledávky a závazky vůči třetím osobám, které jsou spojeny s jejich společným jměním. To se netýká například investic z odděleného majetku jednoho manžela do odděleného majetku druhého manžela.

IX. 7. Náhrada nákladů vynaložených ze společného majetku manželů a na tento majetek

V ustanovení § 149 odst. 2 občanského zákoníku je zakotvena zásada, že každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Ostatním majetkem se rozumí majetek ve výlučném vlastnictví tohoto manžela, tedy majetek, který nepatří do společného jmění manželů.

Soudům často činí potíže, jak mají postupovat při vypořádání společného jmění manželů v případě, že má být rozhodnuto buď o náhradě nákladů, které byly vynaloženy na společný majetek manželů z majetku jednoho z manželů či z majetku jiných osob, nebo naopak o náhradě nákladů, které byly vynaloženy ze společného majetku manželů na majetek jednoho z manželů či na majetek jiných osob. Potíže vznikají zejména z toho důvodu, že je mnohdy velmi obtížné zjistit, zda, v jaké výši, kdy a z jakého důvodu byly tyto náklady vynaloženy a zda jde ve vztahu mezi manžely o náklady vynaložené na společný majetek či na majetek jednoho z nich (Rc 42/72).

Za investice z výlučného majetku manžela do společného majetku je nutno považovat nejen peníze, jimiž manžel přispěl na pořízení nebo zhodnocení společné věci, ale i hodnotu jeho majetku, která byla použita ke stejnému účelu. Tímto způsobem vznikne pohledávka odděleného majetku manžela za společným jměním manželů. V rámci vypořádání je proto manžel, z jehož prostředků byl tento náklad vynaložen, oprávněn toliko požadovat, aby mu bylo uhrazeno ze společného majetku to, co takto vynaložil. Tento manžel ale musí o náhradu požádat, jinak mu ji soud nepřizná. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota takto pořízené věci (například v důsledku opotřebení společným užíváním) nižší, než byla její původní hodnota, bylo by třeba k tomu přihlédnout a náklady, které na ni

jeden z manželů ze svých prostředků vynaložil, by se nehradily v plné výši, nýbrž jen ve výši redukované podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci. Uvedená zásada redukce náhrady nemůže však platit zcela bezvýhradně. Při její aplikaci nutno mít na zřeteli okolnosti jednotlivého případu a přihlížet i k tomu, zda v konkrétním případě manžel, který náklad vynaložil, nebyl v účasti na užívání společné věci podstatně omezen a zda snížení hodnoty věci nebylo způsobeno převážně opotřebením v důsledku užívání věci právě druhým z manželů (Rc 43/74). Soudy nepřiznávají ani náhradu běžných udržovacích nákladů, které byly na věc vynaloženy tím z manželů, jenž ji výlučně sám užíval (Rc 42/72). Jestliže by v době vypořádání byla hodnota takové věci naopak vyšší než byla její původní hodnota, pak by se k tomuto zvýšení při stanovení náhrady nákladů nepřihlíželo. Do společného jmění manželů totiž náleží a oběma manželům je společná věc v takto zvýšené hodnotě, takže z této zvýšené hodnoty by se vycházelo i při stanovení jejich podílů na společném majetku.

Jestliže byl majetek získán za trvání manželství zčásti z prostředků společného jmění manželů a zčásti z prostředků patřících jen jednomu z manželů, náleží za podmínek uvedených v ustanovení § 143 občanského zákoníku do společného jmění manželů bez ohledu na výši prostředků z jednoho či druhého zdroje.

Bylo-li ze společného majetku manželů investováno do odděleného majetku jednoho z manželů, majetková podstata tohoto majetku se nemění a ten i nadále zůstává odděleným majetkem tohoto manžela. Povinnost každého z manželů nahradit, co ze společného majetku bylo takto vynaloženo na jeho ostatní majetek, se rovněž řídí ustanovením § 149 odst. 2 občanského zákoníku. V tomto případě soud uloží povinnost k náhradě nákladů i bez návrhu manžela.

Pokud jsou ze společného majetku manželů za trvání manželství nakupovány pouze běžné předměty, které slouží jen jednomu z manželů, neznamená to, že by v každém případě bylo nutné jejich protihodnotu při vypořádání do společného jmění manželů nahrazovat. Zejména to nepřichází v úvahu tam, kde jde o věci sloužící osobní potřebě jen jednoho z manželů. Stejně tak se nelze domáhat náhrady toho, co bylo vynaloženo ze společného majetku k úhradě zákonných povinností (například plnění povinností podle zákona o rodině, zejména vyživovací povinnost). Je to z toho důvodu, že se zde nejedná o částky vynaložené na „ostatní majetek“ jednoho z manželů.

Pokud vznikla za trvání manželství a společného jmění manželů pohledávka proti jiné osobě z toho titulu, že ze společného majetku byly vynaloženy náklady na majetek této osoby nebo pokud v této době vznikla jiné osobě pohledávka proti oběma manželům proto, že na jejich společný majetek byly vynaloženy náklady z majetku této osoby, vypořádají se v souvislosti s vypořádáním společného jmění manželů i tyto pohledávky analogicky podle ustanovení § 149 odst. 2 občanského zákoníku.

Právo na vypořádání investic se za doby trvání manželství ve smyslu § 114 občanského zákoníku nepromlčuje, neboť jde-li o práva mezi manžely, promlčení nepočíná ani neběží. K promlčení tak dojde až po uplynutí tří let od zániku manželství, neboť ke dni zániku manželství začíná běžet promlčecí lhůta ohledně těchto investic. Proto v případě nastoupení zákonné domněnky vypořádání společného jmění manželů podle § 150 odst. 4 občanského zákoníku již nelze žádné investice uplatnit.

X. Závěr

Uzavřením manželství se mění nejen osobní status muže a ženy, ale dochází i ke změnám jak v oblasti majetkových vztahů mezi manžely, tak i mezi manžely a třetími osobami. Právní řád reflektuje tyto změny vytvořením zvláštní právní úpravy manželských majetkových vztahů, jejímž účelem je především naplnění obecného požadavku zásadně stejné životní úrovně manželů. Jak vyplývá ze statistik Českého statistického úřadu, rozvodem končí polovina uzavřených manželství.¹⁰⁵ Zároveň však prudce vzrůstá zadluženost obyvatelstva, která se tak logicky výrazněji promítá do složitých ekonomických řešení rozpadajících se manželství. Právě tehdy se projeví důležitost jasné a přehledné právní úpravy manželského majetkového práva.

Manželské majetkové právo představuje soubor právních norem, které upravují důsledky uzavření manželství v majetkové sféře mezi manžely navzájem, jakož i mezi manžely a osobami třetími.¹⁰⁶ V České republice je koncentrováno v občanském zákoníku v ustanoveních § 143 až 151 formou společného jmění manželů. Některé majetkové záležitosti manželů jsou upraveny zvlášť. To se týká například bydlení, výživného nebo dědického práva.

Společné jmění manželů je relativně novým institutem našeho právního řádu, i když v základních rysech se jedná o právní úpravu kontinuální. K otázce vzájemného vztahu mezi předchozím institutem bezpodílového spoluvlastnictví manželů a společným jměním manželů se vyjádřil také Nejvyšší soud České republiky.¹⁰⁷ Ačkoli předmětem společného jmění manželů nejsou pouze věci, bylo zařazeno opět do věcných práv pod marginální rubriku "Spoluvlastnictví a společné jmění".

¹⁰⁵ <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

¹⁰⁶ Radvanová, S., Zuklínová, M., Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, I. vydání, Praha: C.H.Beck, 1999, s. 45.

¹⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. září 2000, sp. zn. (Rc) 30 Cdo 1803/2000.

Zákonodárce tak učinil zřejmě z důvodu použitelnosti dosavadní judikatury, jejíž role je zde nezastupitelná.

K podstatnějším změnám by mělo dojít v souvislosti s právě připravovanou kodifikací soukromého práva, která je nyní v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Touto kodifikací má dojít ke sjednocení soukromoprávní úpravy a její koncentraci v jediném kodexu, aby tak byl odstraněn nežádoucí stav roztržitosti.¹⁰⁸ Práce na tomto právním předpise byly zahájeny již na počátku roku 2000 na základě rozhodnutí tehdejšího ministra spravedlnosti JUDr. Otakara Motejla, který jeho přípravou pověřil prof. Dr. JUDr. Karla Eliáše z Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni a doc. JUDr. Michaelu Zuklínovou, CSc. z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, které byly svěřeny partie týkající se rodinného práva. Rekodifikační komise připravila nejdříve věcný záměr nového občanského zákoníku, který přijala vláda svým usnesením dne 18. dubna 2001. Poté započaly práce na paragrafovém znění zákoníku. V květnu roku 2005 byl nový občanský zákoník hotov a byl předložen k odborné diskusi. Jejím výsledkem byla dopracovaná verze osnovy, která byla dne 5. června 2008 rozeslána do připomínkového řízení a oficiálně předložena široké veřejnosti. Dne 12. ledna 2009 byl návrh nového občanského zákoníku předložen vládě a odtud putoval do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Vzhledem ke značnému rozsahu návrhu, tj. 2936 paragrafů, se počítá s delší dobou k projednávání. Datum účinnosti se navrhuje k 1. lednu 2012, do té doby bude nutné upravit přibližně 300 jiných právních předpisů. Součástí procesu rekodifikace soukromého práva je vedle nového občanského zákoníku též nový zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) a zákon o mezinárodním právu soukromém. Rekodifikace sice bude znamenat významný zásah do českého právního řádu, ale je nezbytná vzhledem k tomu, že platný občanský zákoník

¹⁰⁸ Eliáš, K., Zuklínová, M., Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha: Linde, 2001, s. 193.

pochází z roku 1964 a z hlediska dnešních poměrů je nevyhovujícím právním předpisem.

Trend sjednocování soukromého práva neprobíhá jen na národních úrovních, ale také v komunitárním měřítku. V rámci Evropské unie bohužel zatím neexistuje jednotná právní úprava manželského majetkového režimu. Je tak na jednotlivých členských státech, aby zvolily právní úpravu, která bude odpovídat jejich potřebám a také jejich právní tradici a kultuře. Právní úprava majetkových vztahů mezi manžely je proto v Evropě značně rozmanitá. Jednotlivé členské státy Evropské unie se liší nejen v tom, jak pojímají majetkový režim manželů, ale také v tom, kam v rámci svého právního řádu zařazují právní regulaci majetkových vztahů mezi manžely. Některé státy, shodně jako Česká republika, zařazují úpravu těchto vztahů do občanského zákoníku a jiné zase mimo jeho rámec do samostatných zákonů. První způsob zvolilo například Německo a Itálie, ten druhý například Polsko. Zvláštní způsob zvolila Francie, když zařadila manželské majetkové právo sice do občanského zákoníku, ale mezi způsoby nabývání vlastnictví. Cílem harmonizačního procesu v rámci Evropské unie je nyní alespoň postupné sjednocování národních úprav cestou posilování společných prvků. Výsledkem by měl být Evropský občanský zákoník a Zákoník o smlouvách, jimiž se autoři nového občanského zákoníku také inspirovali.

Cílem rekodifikačního procesu v České republice bylo vytvoření občanského zákoníku, který bude odpovídat evropským kontinentálním konvencím a který bude hodnotovým odrazem moderní demokratické společnosti. Návrh usiluje o „uskutečňování ideálů evropanství“.¹⁰⁹ Nový kodex principiálně vychází z teze, že smyslem občanského zákoníku je nastavení takových podmínek, aby svobodné iniciativě jednotlivce byl ponechán co nejširší prostor. Z tohoto pojetí vychází hledisko autonomie

¹⁰⁹ Švestka, J. in Švestka, J. - Jehlička, O. - Škárková, M., Občanský zákoník. Komentář, 9. vydání, Praha: C. H. Beck, 2004, s. 18.

vůle. Autonomie vůle je pojata jako způsob určení a utváření vlastního právního postavení jednotlivce z jeho iniciativy a v důsledku jeho chtění. Smlouvě a smluvní svobodě se tudíž ponechává rozsáhlý prostor a zákon vystupuje jako ultima ratio jen tam, kde dohoda vůbec není možná, anebo nedojde-li k ní. Návrh přináší převratné změny v systematice zákoníku, nové instituty i novou terminologii. Řeší také problém roztržičnosti právní úpravy začleněním rodinného a částečně také obchodního a pracovního práva. Přijetím návrhu tak dojde ke zrušení současné právní úpravy rodinného práva, která je obsažena v zákoně o rodině.¹¹⁰

Nový občanský zákoník je rozdělen do pěti částí – Obecná část (§ 1 až 593), Rodinné právo (§ 594 až 915), Absolutní majetková práva (§ 916 až 1579), Relativní majetková práva (§ 1580 až 2872) a Ustanovení společná, přechodná a závěrečná (§ 2873 až 2936).

Druhá část návrhu se věnuje rodinnému právu a zahrnuje v sobě mimo jiné i dnešní zákon o rodině. V rámci této části je pak upraveno též „Manželské majetkové právo“. Základním východiskem nové úpravy majetkových vztahů mezi manžely je stávající právní úprava, oproti dosavadnímu stavu však podstatně rozšiřující možnosti snoubenců i manželů v tom, jak si uspořádat své majetkové poměry. Současně se prohlubuje ochrana třetích osob, které budou s manžely vstupovat do právních vztahů. Podrobněji se návrh věnuje též problematice správy toho, co je součástí společného jmění manželů. Nová kodifikace obsahuje i některá ustanovení, která v současné úpravě palčivě chybí a jejichž formulace byla ponechána soudní rozhodovací praxi.

Návrh rozlišuje dva majetkové režimy manželů. Na straně jedné je to zákonný režim (§ 649 až 655), na straně druhé pak režimy modifikované, a to režim smluvený (§ 656 až 663) a režim založený rozhodnutím soudu (§ 664 až 668).

¹¹⁰ Důvodová zpráva vládního návrhu na vydání občanského zákoníku.

Společné jmění manželů v zákonném režimu má tvořit vše, co manželům náleží, má majetkovou hodnotu a není vyloučeno z právních poměrů. Součástí společného jmění manželů se stane ze zákona to, čeho nabyl jeden z manželů nebo čeho nabyli oba manželé společně za trvání manželství, ledaže se jedná o některou z uvedených výjimek. Návrh nového občanského zákoníku vylučuje z předmětu společného jmění manželů to, co slouží osobní potřebě jednoho z manželů, nabyt darem, děděním nebo odkazem jen jeden z manželů, ledaže dárce při darování nebo zůstavitel v pořízení pro případ smrti projevil jiný úmysl, nabyt jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech, nabyt jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví a to, co nabyt jeden z manželů náhradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku. Oproti dosavadní úpravě se výslovně stanoví, že součástí společného jmění manželů je i zisk z toho, co náleží výhradně jednomu z manželů a dále podíl manžela v obchodní společnosti nebo družstvu, stal-li se manžel v době trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo družstva, pokud jej nenabyt do svého výlučného vlastnictví. Navrhovaná úprava je tak podrobnější a reaguje na některé judikатурní závěry, které dotvářejí velmi stručnou úpravu současnou. Dluhy převzaté za trvání manželství mají být rovněž součástí společného jmění manželů, ledaže se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku, nebo je převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny. Návrh hovoří o převzatých dluhích, může tedy jít pouze o dluhy, které lze převzít. Takovými jsou jen dluhy soukromoprávní a nikoli veřejnoprávní, a dále jen závazky z řádného obligačního důvodu. Nemůže se jednat o závazky z porušení právní povinnosti. Opouští se tudíž dosavadní ztotožňování závazku s dluhem, když „závazkem“ se rozumí obligace a „dluhem“ povinnost k plnění vzniklá ze závazku.

Stávající rozsah společného jmění manželů by tedy měl být zachován, přičemž jeho jednotlivé součásti jsou podrobněji vymezeny. Ke zpřesnění došlo i v otázce určení okamžiku, ke kterému se jednotlivé složky společného jmění manželů stávají jeho součástí. Například podle ustanovení § 651 odst. 2 návrhu se částky výdělku, platu, mzdy, zisku a jiných hodnot z pracovní a jiné výdělečné činnosti stávají součástí společného jmění manželů v okamžiku, kdy manžel, který se o jejich získání přičinil, nabyl možnost s nimi nakládat. Tyto změny lze přivítat, neboť zaplňují mezeru v současné právní úpravě.

Jinak je tomu v případě, že se manželé rozhodnou pro některý z režimů modifikovaných, ať už režim smluvený či režim založený rozhodnutím soudu.

Smluvený režim může spočívat v režimu oddělených jmění, v režimu vyhrazujícím vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, jakož i v režimu rozšíření nebo zúžení rozsahu společného jmění manželů v zákonném režimu. Navržená úprava oddělených jmění představuje novum oproti právní úpravě stávající a reaguje tím na potřeby reálného života. Tento režim vede k posílení majetkové svobody každého manžela, a proto jej volí především manželé různé majetkové úrovně. Jak ale ukazují zkušenosti zahraniční právní praxe, není vždy tím ideálním řešením. Z důvodu prohloubení právní ochrany každého z manželů proto § 669 návrhu stanoví, že v režimu oddělených jmění nesmí manžel nakládat se svým majetkem v rozsahu přesahujícím dvě třetiny hodnoty svého výhradního jmění bez souhlasu druhého manžela; totéž platí obdobně o výhradních dlužích manžela. Byl-li druhý manžel opomenut a nesouhlasí-li s právním jednáním svého manžela, může se dovolat neplatnosti takového jednání. Ustanovení o režimu oddělených jmění se použijí obdobně v režimu vyhrazujícím vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství. Na rozdíl od současné právní úpravy, ale ve shodě s běžným standardem zahraničních úprav, se v návrhu také stanoví obecné obsahové

předpoklady platnosti smlouvy o manželském majetkovém režimu, a to pokud se jedná o zachování schopnosti manžela zabezpečovat rodinu (§ 659 odst. 1 návrhu).

Zákonný režim se neuplatní ani v případě, že soud rozhodne o společném jmění manželů jinak. Na rozdíl od stávající právní úpravy má být soud oprávněn na návrh manžela společné jmění manželů nejen zúžit, ale i zrušit, pokud bude pro tento postup existovat závažný důvod. Ustanovení § 664 odst. 2 návrhu výslovně uvádí jednak skutečnosti, které je třeba vždy posoudit jako závažné důvody, jakož příkladmo i skutečnosti, které mohou být jako závažný důvod posouzeny. Závažným důvodem je vždy skutečnost, že manželův věřitel požaduje zajištění své pohledávky v rozsahu přesahujícím hodnotu toho, co náleží výhradně tomuto manželu, že manžela lze považovat za marnotratného, jakož i to, že manžel soustavně nebo opakovaně podstupuje nepřiměřená rizika. Jako závažný důvod může být shledáno také to, že manžel začal podnikat nebo že se stal neomezeně ručícím společníkem právnické osoby. To, zda v daném případě je ta či ona skutečnost skutečně natolik významná, aby ji bylo třeba zohlednit právě jako závažný důvod podmiňující modifikaci zákonného rozsahu společného jmění manželů, však vždy zůstane toliko na uvážení soudu. Platný občanský zákoník nejen nevymezuje, co podřazuje pojmu „závažný důvod“, ale tento pojem ani sám blíže nedefinuje. Jeho výklad byl proto postupně nahrazen judikaturními závěry, které podrobně vymezily, co pod tímto pojmem rozumí. S počinem, kterým se vágnímu pojmu dostává jednoznačného výrazu, tak nelze než souhlasit. Režim založený rozhodnutím soudu lze změnit smlouvou manželů nebo opět jen rozhodnutím soudu. Soud může společné jmění manželů poté, co je zrušil, obnovit, a to zejména když pominou důvody zrušení společného jmění manželů. Samostatnou pozornost věnuje návrh občanského zákoníku správě v režimu založeném rozhodnutím soudu. Stávající právní úprava

neobsahuje žádné podobné ustanovení a praxe začala tento nedostatek pociťovat stále aktuálněji.

Právní úprava vypořádání společného jmění manželů by měla být zachována v intencích současné právní úpravy s výrazným akcentem na ochranu práv třetích osob. Vypořádání se provede, bude-li společné jmění manželů zrušeno nebo zanikne-li, anebo bude-li zúžen jeho stávající rozsah. Právní úprava i nadále rozlišuje tři základní formy vypořádání společného jmění manželů, a to dohodou manželů, soudem a ze zákona. Zcela nové a významově velmi důležité je ustanovení § 677 návrhu, podle kterého žádným způsobem vypořádání společného jmění manželů nesmí být dotčeno právo třetí osoby. Zatímco stávající právní úprava vyčerpává ochranu práv třetích osob ustanovením § 150 odst. 2 občanského zákoníku, navrhovaná právní úprava přistupuje k ochraně práv třetích osob důkladněji. Bylo-li právo třetí osoby vypořádáním dotčeno, může se domáhat, aby soud určil, že je vypořádání vůči ní neúčinné. Za jednoznačný přínos je třeba považovat ustanovení § 676 návrhu, podle kterého dokud zúžené, zrušené nebo zaniklé společné jmění manželů nebude vypořádáno, použijí se pro ně ustanovení o společném jmění manželů přiměřeně. Tímto ustanovením návrh reaguje na dosud v povědomí, ale i v právní praxi uznávaný princip analogického použití ustanovení o společném jmění manželů, který však v občanském zákoníku v platném znění chybí. Absenci úpravy lze považovat za nedostatek, který působí v praxi řadu problémů a jeho odstranění je tak velmi žádoucí.

Závěrem lze konstatovat, že navržená nová právní úprava společného jmění manželů navazuje na právní úpravu platnou v současnosti, avšak je přesnější a podrobnější. Návrh přebírá řadu závěrů, ke kterým dospěla soudní praxe i odborná literatura při absenci výslovné právní úpravy a řeší i řadu aktuálních výkladových problémů, se kterými se právní praxe potýká dodnes. Zcela nepochybně byl splněn požadavek podrobnější právní

úpravy, která v ustanoveních § 648 až 693 věnuje manželskému majetkovému právu celkem 46 zákonných ustanovení. S tím se nedá než souhlasit, neboť neustálý společenský vývoj přináší stále složitější vztahy, které vyžadují rozmanitější a komplexnější úpravu. Stávající právní úprava vyčlenila manželským majetkovým vztahům pouhých 11 ustanovení a je v tomto ohledu velmi stručná, což neodpovídá potřebám praxe ani běžnému standardu zahraničních úprav. Pro svou komplexnost se nová právní úprava jeví jako optimální řešení úpravy majetkových vztahů manželů.

Nový občanský zákoník přirozeně vyvolává množství komentářů a souhlasných i nesouhlasných stanovisek. Z historického pohledu to není nic neobvyklého. Přejít k novému nebývá vždy jednoduchý. I když s předstihem jistě nelze předvídat všechny možné dopady navrhované právní úpravy, lze již nyní dojít k závěru, že návrh je nepochybně krokem kupředu v porovnání se stávající právní úpravou a zdá se být dobrým začátkem. S ohledem na politickou vůli se obávám, že jsme ještě velmi vzdáleni jeho přijetí. Další hrozbou mohou být neuvážené zásahy do textu v průběhu legislativního procesu. Doufejme v pozitivní výsledek. Já sama za sebe ráda navrhovanou právní úpravu přivítám.

Resumé

As the title of the thesis suggests, it provides a detailed insight into the field of community property law in the Czech Republic as well as into some of the related issues. The community property law regulates the marital property regime.

The thesis has been motivated by a few simple questions: What is the impact of the community property on spouses' everyday life? What are the individual attitudes to the advantages or disadvantages of community property? What shall we expect from the new legislation?

The thesis is divided into ten chapters.

The introduction explains the key term „community property“ and describes the history of the legal regulation of property relations of spouses.

The second chapter deals with the creation of community property. The community property system is presumed by the law and it is usually justified by the idea that such joint ownership recognizes the theoretically equal contributions of both spouses to its creation.

The third chapter focuses on the object of the community property. The community property is ordinarily defined as everything the couple owns and what is acquired during the marriage with the exception of the separate property owned by either of them individually. If the property is held as the community property, each spouse technically owns a moiety in the property. The community property includes both the property of all types (movable and immovable property) and obligations. The separate property, on the other hand, includes the property owned prior to the marriage, inherited property, and property received as a gift or acquired during the marriage by other reason provided by law. The separate property can also include anything that one of the spouses exchanges for some other

separate property. In this chapter, the community property versus the separate property of spouses are compared.

The fourth chapter discusses the content of the community property. The content means both rights and obligations arising between spouses, and both rights and obligations arising between spouses and the third parties. The marital property system should try to balance two sets of interests – the interests of the spouses and the interests of the third parties such as purchasers, creditors and business partners. Community property regimes emphasize the first but are less attractive in terms of the second.

In the fifth chapter the correlation between the business and the community property is examined. There is a significant effect of business of one or both of the spouses concerning not only their community property but also the property of the whole family.

The sixth chapter studies the ways of the modification of the community property. The Civil Code, as amended, allows the modification of the legal regulation of the community property, either by the spouses' wills, by the future spouses' mutual agreement, or by a court decision. The community property can be modified in relation to its extent, administration and time of creation. The end of this chapter discusses the consequences of a prenuptial agreement.

The seventh chapter deals with the impact on the community property enforcement.

The eighth chapter explains the reasons for the termination of the community property. The community property relationship terminates in case of the end of the marriage, whether by divorce, death or declared death of one of the spouses. A part of this chapter discusses the types of divorces and divorce proceedings. The community property may also be terminated during the marriage in case of bankruptcy or confiscation arising from a sentence.

The aim of the ninth chapter is to give a comprehensive view of the possible ways of the settlement of the community property. The legislation distinguishes three basic forms of the settlement of the community property, namely by the spouses' agreement, by court and by the law. The separate property does not need to be divided between the spouses.

The last, tenth chapter, describes how the proposal of the new Civil Code was created and explains the reasons which led the government to pass this new legislation. A part of this chapter is also an excursus into the foreign legislation. Finally I assess the state of the current legislation.

Klíčové slovo:

- *společné jmění manželů – community property*

Seznam použité literatury:

- Bičovský, J.**, Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, Praha: Orbis, 1974
- Bičovský, J.**, Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, Praha: Linde, a. s., 1993
- Bičovský, J.**, Bezpodílové spoluvlastnictví manželů a podnikání, Daňová a hospodářská kartotéka, 1993
- Blažke, J.**, Majetkové právo manželské, Sborník studií z občanského práva, Praha: Orbis, 1953
- Breburda, J.**, Odpovědnost manželů za závazky, Právní rádce č. 6/2000
- Dvořák, J.**, Majetkové společenství manželů, Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2004
- Dvořák, J., Spáčil, J.**, Společné jmění manželů v teorii a judikatuře, 2. vydání, Praha: ASPI, a. s., 2007
- Dvořák, J., Winterová, A.**, K právní odpovědnosti za závazky druhého z manželů, Právní praxe č. 9/1999
- Eliáš, K., Zuklínová, M.**, Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha: Linde, a. s., 2001
- Fiala, J.**, MERITUM – výkladová řada ASPI, Praha: ASPI, a. s., 2007
- Fiala, J., Hurdík, K., Korecká, M.**, Publikovaný názor z 9. 8. 1999, OZ – komentář, Věcná práva, Společné jmění manželů - § 148
- Hejda, J.**, Alternativní řešení sporů, Právní rádce č. 4/2005
- Hrušáková, M. a kol.**, Zákon o rodině - Komentář, 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2001
- Hrušáková, M., Mates, P.**, K některým otázkám nové úpravy majetkového práva manželů, Právo a zákonost č. 3/1992
- Chalupa, J.**, Publikovaný názor z 26. 5. 2005, K vypořádání obchodních podílů v rámci společného jmění manželů
- Kasíková, M. a kol.**, Zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád). Komentář, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2007
- Kasíková, M., Jirmanová, M., Vokřinková, M.**, Publikovaný názor, Výkon rozhodnutí. Nařízení a provedení výkonu rozhodnutí, ASPI – OSŘ s komentářem, 2007
- Knappová, M. a kol.**, Občanské právo hmotné 1, 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2002
- Knappová, M. a kol.**, Občanské právo hmotné 2, 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2002
- Knappová, M. a kol.**, Občanské právo hmotné 1, 4. vydání, Praha: ASPI, a. s., 2005
- Kurka, V., Drápal, L.**, Výkon rozhodnutí v soudním řízení, Praha: Linde, a. s., 2004

- Mandák, V.**, Nedodržení formy dohod manželů o bezpodílovém spoluvlastnictví manželů – neplatnost relativní nebo absolutní?, Bulletin advokacie č. 5/1993
- Mikeš, J.**, O vkladu vlastnického a jiného věcného práva do katastru nemovitostí, Právní praxe, 1993
- Mrzena, E.**, Členský podíl v družstvu, jeho nabývání a rozsah společného jmění manželů, Právo a rodina č. 11/2000
- Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.**, Trestní právo hmotné I. Obecná část, Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2003
- Pejšek, J.**, Publikovaný názor z 28. 7. 2005, Vypořádání některých tzv. „ostatních majetkových práv“ ze společného jmění manželů, Praha, 2005
- Pelikánová, I.**, Obchodní právo 1, Praha: ASPI, a. s., 2005
- Petr, B.**, Vydržení v českém právu, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2002
- Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J.**, Společné jmění manželů, Praha: Linde, a. s., 2000
- Radimský, J.**, Domněnka vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, Bulletin advokacie, 1983
- Radvanová, S., Zuklínová, M.**, Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 1999
- Rouček, F., Sedláček, J.**, Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, V. díl, Praha, 1937
- Salač, J.**, Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, Všechno č. 5/1994
- Salač, J.**, Společné jmění manželů, Právní praxe č. 9/1998
- Spáčil, J.**, Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku, 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2005
- Spáčil, J.**, Věcná břemena v občanském zákoníku, Praha: C. H. Beck, 2006
- Štěpánová, S.**, Společné jmění manželů a podnikání, Computer Press, a. s., 2006
- Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M.**, Občanský zákoník. Komentář, 9. vydání, Praha: C. H. Beck, 2004
- Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol.**, Občanský zákoník. Komentář, 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006
- Veselý, J., Rakovský, A., Mikšovský, P., Šimková, R.**, Zákon o veřejných dražbách. Komentář, Praha: C.H.Beck, 2001
- Winterová, A. a kol.**, Civilní právo procesní, 2. vydání, Praha: Linde, a. s., 2002
- Zimek, J.**, Ústavní vývoj českého státu, Masarykova univerzita, Brno, 1996